

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

VYTAUTO DIDŽIOJO
KARO MUZIEJUS
2008 METAIS

ALMANACHAS

KAUNAS 2009

REDAKCIŅĒ KOLEGIJA:

Atsakingasis redaktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis, direktorius.

Redakcinės kolegijos nariai:

Rimas Banaitis, mokslinis sekretorius,

Eduardas Brusokas, LDK karybos istorijos skyriaus vedėjas,

doc. dr. Steponas Gečas, direktoriaus pavaduotojas,

Janina Karosevičiūtė, vyr. fondų saugotoja,

Dalė Naujalienė, Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėja,

Algirdas Markūnas, Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas,

Arvydas Pociūnas, direktoriaus pavaduotojas,

Regina Rajeckienė, Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja,

Kristina Rickevičiūtė, Archeologijos skyriaus vedėja.

Kalbos redaktorius Žilvinas Tamošaitis

Fotografas Artūras Užgalis

Dizainerė Vaiva Šimonienė

ISSN 2029-3259

© Krašto apsaugos ministerija, 2009

© Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2009

TURINYS

AMŽININKAI APIE BRG. GEN. VLADĄ NAGEVIČIŲ. <i>Parengė Aušra Jurevičiūtė ir Algirdas Markūnas</i>	5
KARO MUZIEJUS PO ANTROJO PASAULINIO KARO. Skausmingos pertvarkos ir muziejinės vertybės. <i>Dr. Steponas Gečas</i>	20
KARO MUZIEJAUS BOKŠTO LAIKRODIS. <i>Dr. Steponas Gečas</i>	29
LIETUVOS PERSITVARKYMO SAJŪDŽIO GRUPĖ KARO MUZIEJUJE. <i>Brg. gen. Jonas Vytautas Žukas</i>	33
LATVIŲ DOVANA VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUI. <i>Eduardas Brusokas</i>	35
PRO MEMORIA. <i>Kristina Rickevičiūtė</i>	39
MUZIEJAUS FOTOGRAFAI. <i>Dr. Steponas Gečas</i>	46
NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ RELIKVIJOS VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUJE. <i>Dalė Naujalienė</i>	52
LYDUVĖNŲ TILTO IR JO MAKETO KARO MUZIEJUJE ISTORIJA. <i>Marius Pečiulis</i>	60
KAD PRAEITIS GYVENTŲ MUMYSE... <i>Danutė Tamošaitienė</i>	68
2008 METŲ PARODOS.....	74
ĮDOMIAUSI 2008 METŲ EKSPONATAI. <i>Janina Karosevičiūtė, Gerda Dručkuvienė, Arvyda Navickienė, Lina Urbonienė, Vidmantas Airini</i>	96
MŪŠIS PRIE MĒLYNŲJŲ VANDENŲ – DROBĖJE. <i>Arvydas Pociūnas</i>	127
2008 METŲ MUZIEJAUS LEIDINIAI.....	131
VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2008 METŲ KRONIKA.....	137

AMŽININKAI APIE BRG. GEN. VLADĄ NAGEVIČIŲ

Parengė Aušra Jurevičiūtė ir Algirdas Markūnas

V. Nagevičius apie 1902 m.

Vladas Nagevičius gimė 1881 m. birželio 17 d. Kretingos muitinės tarnautojo šeimoje. Baigęs Kretingos pradžios mokyklą, įstojo į Palangos progimnaziją, bet buvo pašalintas, nes atsisakė melstis rusiškai. 1902 m. V. Nagevičius aukso medaliu baigė Rygos Aleksandro gimnaziją. Čia jis priklausė slaptai lietuvių studentų draugijai. Vėliau įstojo į Sankt Peterburgo archeologijos institutą, kurį baigė 1904 m., po to į Karo medicinos akademiją. 1905 m. jis dalyvavo Didžiojo Vilniaus Seimo veikloje, o grįžęs į Palangą platino jo nutarimus, ragino mokinius nesileisti rusinamiems. Už tai Kretingoje rusų žandarų buvo suimtas ir kalinamas Šiaulių ir Kauno kalėjimuose.

1908 m., studijuodamas Karo medicinos akademijoje, V. Nagevičius įkūrė lietuvių medikų studentų organizaciją „Fraternitas Lithuanica“, kuri išaugo į didelę korporaciją. Jos tikslas buvo išsaugoti lietuvybę ir tautinę kultūrą. 1910 m. baigęs akademiją, V. Nagevičius tarnavo Baltijos kariniame jūrų laivyne. Plaukiojo karo laivu „Rion“, kononieriumi „Chrabryj“, buvo šarvuočio „Slava“ vyresnysis gydytojas, turėjo papulkininkio laipsnį.

1917 m. Peterburge Lietuvių karių suvažiavime ir Lietuvių Seime V. Nagevičius, atstovaudamas Helsinkio lietuviams kariams, pasisakė už Lietuvos nepriklausomybę. Tais pačiais metais buvo perkeltas tarnauti į Juodosios jūros laivyną. 1918 m. Kryme subūrė lietuvius pabėgėlius ir su jais liepos mėnesį grįžęs į Lietuvą apsigyveno Vilniuje.

Savo atsiminimus apie V. Nagevičių ir jo veiklą 1908–1918 metais knygoje „Fraternitas Lithuanica 1908–1958 m.“¹ pateikia šios korporacijos broliai Balys Matulionis (1895–1974), Kazys Oželis (1886–1960), Povilas Stančius (1888–1963), Vladas Ingelevičius (1889–1985). Knyga išleista 1958 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose.

PUSĖS AMŽIAUS KORPORACIJOS FRATERNITAS LITHUANICA GYVENIMO KELIAS²

Dr. B. Matulionis

Šios organizacijos kūrėjas, ugdytojas ir per visą gyvenimą jos puoselėtojas buvo gydytojas Vladas Nagevičius. Jis, studijuodamas medicinos mokslus Petrapilio Karo medicinos akademijoje ir dalyvaudamas to meto Petrapilio Lietuvių Studentų draugijoje, kaip lietuvis studentas ir būsimas gydytojas, nerado bendroje to meto Lietuvių Studentų draugijoje visiško pasitenkinimo. V. Nagevičius pradėjo svajoti apie tokią organizaciją, kuri savo narius lietuvius surištų tampresniais ryšiais ne tik studijų metu, bet tuos glaudžius ryšius išlaikytų ir vėlesniame gyvenime; kad baigę akademiškai, blaškomi po plačiąją Rusiją, nenuotlų vieni nuo kitų, nuo savo krašto ir pamažu nepaskęstų slavų jūroje. Nutautimo pavojai buvo dideli ypatingai tiems, kurie po užbaigtų studijų negalėdavo grįžti į Lietuvą ir ilgą metų eilę turėdavo gyventi tolimose Rusijos srityse. Tokiais atvejais tautiniu atžvilgiu mišrių šeimų sudarymo pavojus buvo ypačiai didelis. Nuo tų nutautimo pavojų reikėjo gintis ir reikėjo ieškoti priemonių, kurios po Rusiją blaškomų lietuvių inteligentų tautinį atsparumą palaikytų. Šio tikslo, V. Nagevičiaus įsitikinimu, galima buvo siekti per tautinę organizaciją, kurios nariai savo tarpe būtų sujungti pastoviais ir tampriais ryšiais, o pati organizacija savo pagrindiniu tikslu pasistatytų lietuviybės išlaikymo darbą ir kovą už geresnę Lietuvos ateitį. V. Nagevičiui atrodė, kad organizacijos narius rišantį tautinį elementą reiktų paremti kitais realiais ir pastoviais saitais, iš kurių stipriausias galėjo būti bendros profesijos ryšys. Ši V. Nagevičiaus idėja, pritariant d-rui Jonui Basanavičiui, galutinai susikristalizavo ir įgijo konkrečią formą 1908 m. lapkričio mėn. 28 d. (senuoju stiliumi 15 d.). Tą dieną V. Nagevičius ir jo artimieji draugai, Karo medicinos akademijos studentai Kazys Oželis, Vladas Ingelevičius, Pranas Sližys ir Z. Ščeponavičius, sudarė organizaciją, pavadindami ją *Fraternitas Lithuanica*. (...)

¹ *Fraternitas Lithuanica 1908–1958 m.*, JAV, 1958.

² Ten pat, p. 31–55.

V. Nagevičius (sėdi antras iš kairės) Peterburgo karo medicinos akademijoje

Fraternitas Lithuanica, kaip ir dauguma kitų to meto lietuvių organizacijų, buvo slapta, nelegali, iki Rusijos revoliucijos 1917 m. (...) jos nariai turėjo vienas kitą vadinti broliais ir elgtis kaip brolis su broliu. (...) Fraternitas Lithuanica visada laikėsi tolerancijos principo: jos narių tarpe nors buvo visokių įsitikinimų ir ideologijų asmenų (buvo konservatyviai nusiteikusių, bet buvo ir radikalaus galvojimo brolių), pažiūrų skirtumas niekad nesukėlė savitarpinių nesusipratimų.

Dr. V. Nagevičius į šį plačiai suprastos tolerancijos dėsnį visados kreipė ypatingą dėmesį ir jį laikė vienu iš svarbiausių korporacijos bruožų, visai pagrįstai jam skirdamas didelę auklėjančią reikšmę. (...) Fraternitas Lithuanica gyvavimo metą šio dėsnio buvo grynai laikomasi. Atrodo, kad tolerancijos dėsnio praktiškas įgyvendinimas brolijos tarpe, kuris truko visą pusę amžiaus, turėtų būti priskirtas prie didesnių korporacijos Fraternitas Lithuanica moralinių laimėjimų.

Tą korporacijos nuopelną reikia pirmiausia priskirti dr. V. Nagevičiui. Niekas iš korporacijos brolių tolerancijos dėsnio nepažeidimu tiek nesirūpino, kaip jis; visą laiką akylai sekė ir budėjo, kad skirtingų įsitikinimų brolių tarpe vyrautų vieno kitam respektas ir taikus bendravimas. Galbūt tik V. Nagevičiaus

autoritetas ir jam rodomas jaunesniųjų korporacijos brolių respektas įgalino jį padaryti tai, kad net kritiškais momentais tolerancijos, savitarpio respekto ir pagarbos principas nebuvo pažeidžiamas. (...)

FRATERNITAS LITHUANICA IR PETRAPILIO LIETUVIŲ STUDENTŲ DRAUGIJA

Dr. B. Matulionis

Reikia pasakyti, kad br. (brolis) V. Nagevičius buvo labai dinamiška ir temperamentinga asmenybė. Jis pats nerimo ir kitus judino. Ramus Petrapilio Lietuvių Studentų D-jos gyvenimas jo negalėjo patenkinti. Jis tą draugiją kritikavo, kaltino pasyvumu ir, ieškodamas problemos sprendimo, sukūrė medikų draugiją *Fraternitas Lithuanica* korporacijos dvasia. (...) Kiek br. V. Nagevičius savo studentavimo laikais buvo dinamiškas, aktyvus, parodo jo aktyvus visuomeninis pasireiškimas Lietuvos Vilniaus Seimo laikais.

D-ras M. Nasvytis savo autobiografijoje pasakoja: „Korp. *Fraternitas Lithuanica* steigėjas brolis V. Nagevičius man buvo žinomas kaip karštas lietuvis patriotas dar jo studentavimo metais. Gerai atmenu (buvau Palangos progimnazijos 3-čios klasės mokinys), kai po Didžiojo Vilniaus Seimo 1905 m. dr. V. Nagevičius su karine rusų uniforma (jis tada buvo Karo Akademijos studentas) atvyko į Palangos progimnaziją ir, nepaisydamas progimnazijos vadovybės, visus mokinius sukvietė į susirinkimą pačios progimnazijos patalpose. Čia stud. V. Nagevičius pasakė į mus mokinius karštą, patriotišką kalbą, mus ragindamas reikalauti, kad progimnazijoje būtų įvesta privalomu dalyku lietuvių kalba; kad mes lietuviai gintumėm savo teises; smerkė rusų valdžios darbus Lietuvoje ir su panieka kalbėjo apie rusų policiją“.

Žemaitis Povilas Mankus 1954 m. pasakojo: „Po Vilniaus Didžiojo Lietuvių Seimo, prasidėjus moskolių reakcijai Lietuvoje, aš buvau 1905 m. gruodžio mėn suimtas Gargžduose ir nugabentas į Plungę. Po poros dienų Kretingoje buvo suimtas stud. V. Nagevičius ir atgabentas į Plungę. Iš Plungės mus arkliais ir su didele apsauga nugabeno į Telšių kalėjimą. Telšių kalėjime radome apie 20 lietuvių; jų tarpe buvo adv. Sirtautas, adv. Ongerskis, Ivanauskas (vėliau profesorius), Šakenis, d-ras Milevičius iš Sedos, vaistininkas Kataržis iš Plungės ir Putvinskis. Kasdien mums pietų atgabendavo Zubovienė. Apie N. Metus V. Nagevičių išleido; kiti gavo po 3 mėn., tik Putvinskis buvo ištremtas į Sibirą, o mane (Mankų) teisė Petrapilyje ir nuteisė vieneriems metams tvirtovės“. Tais metais V. Nagevičius jau buvo

karo medicinos Akademijos studentas. Jį saistė karo drausmės nuostatai; bet V. Nagevičius to nepaisė ir įsijungė į to meto lietuvių laisvės judėjimą. Kiek man (Matulioniui) žinoma, tik gana liberališko Kauno gubernatoriaus Veriovkino įsiterpimas tada stud. V. Nagevičių išgelbėjo nuo didesnių represijų. Stud. V. Nagevičius iš Telšių kalėjimo buvo paleistas tik iki teismo. Jo bylą Kaune nagrinėjo Teismo Rūmai (Sudebnaja Palata); gynėjas buvo adv. Stašinskis. Nors po teismo stud. V. Nagevičius liko laisvas, bet jam buvo uždrausta gyventi savo gimtinėje, Kretingoje.

FRATERNITIEČIAI UŽMEZGA LIETUVIŲ-SUOMIŲ STUDENTŲ DRAUGIŠKUS SANTYKIUS

Dr. B. Matulionis

Lietuvių ir suomių studentijos atstovų draugiško susitikimo Helsinkio mieste sumanytojas ir iniciatorius buvo br. V. Nagevičius. Jis tuo metu (1917 m.) gyveno Helsinky. Be Nagevičiaus, tame mieste tuo laiku dar gyveno du žymūs lietuviai: prof. J. Šimoliūnas ir rašytojas kunigas Sabaliauskas-Žalia Rūta. Jų visų trijų pastangomis, vadovaujant br. V. Nagevičiui, 1917 m. pavasarį buvo sušauktas Helsinkio Universiteto didžiojoje salėje lietuvių-suomių-švedų susiartinimo vakaras. Br. V. Nagevičiaus sugestija Helsinkio Universiteto studentai minėto vakaro proga pakvietė Petrapilio lietuvius studentus į Helsinkį. Petrapilio lietuviai studentai kvietimą mielai priėmė ir pasiuntė į Helsinkį savo atstovus. (...) Kulminacinė mūsų delegacijos apsilankymo programos dalis įvyko Helsinkio Universiteto didžiojoje salėje. Nors didžiulė salė, sako, turėjusi apie 700 vietų, studentijos ir profesūros su šeimomis bei kviestais svečiais tiek prisirinko, kad visi pakraščiai bei praėjimai buvo pripildyti stovinčiųjų. To atminimo vakaro programa prasidėjo br. V. Nagevičiaus įžanginiu žodžiu. Po to prof. Klemetti vadovaujamas garsusis suomių choras, kuris vėliau gastroliavo Nepriklausomoje Lietuvoje, Kaune, sugiedojo suomių himną. Paskui ėjo prof. Niemi paskaita apie Lietuvos didingą istorinę praeitį. Rašytoja Talvia Mikkola skaitė savo atsiminimus apie Lietuvą. Po visų pranešimų prof. Klemetti diriguojamas choras dainavo suomių ir lietuvių dainas ir savo programą pabaigė sugiedodamas Lietuvos himną. (...)

Mūsų delegacijos trijų dienų viešnagė Helsinkio mieste pas suomių studentus paliko mums lietuviams daug nepamirštamų momentų. Net patį atsisveikinimo momentą, paliekant Helsinkį, suomia pavertė į išpūdingą mūsų tautų draugystės demonstraciją. Atsisveikinti buvome pakviesti į universiteto

Lietuvių studentų delegacija 1917 m. Helsinkio mieste. Sėdi iš kairės: suomių studentas, stud. B. Matulionis, s-tė Ona Kerpauskaitė, stud. Šumauskas, prof. Kajava, d-ras Vl. Nagevičius, suomių stud. Stovi iš kairės: stud. Juoz. Stasiūnas, suomių studentas, stud. Albr. Jackūnas, suomių stud. stud. Ant. Jurgelionis, suomių stud.

Iliustracija iš leidinio „Generolo Vlodo Nagevičiaus gyvenimo ir darbų apžvalga“.
JAV, 1962, p. 291

rūmus. Atvykę čia, korporacijų salėje, radome susirinkusius visų korporacijų atstovus, universiteto profesorių ir suomių visuomenės žymių asmenų: čia buvo prof. Mikkola, prof. Niemi, rašytoja ponja Maila Mikkola ir daug kitų, kurių pavardžių, deja, neprisimenu; su br. V. Nagevičium, kun. Sabaliausku ir inž. Šimeliūnu priešakyje buvo susirinkę ir lietuviai, tuo metu gyvenę Helsinkyje. Po trumpų atsisveikinimo kalbų palikome universiteto rūmus ir pėsti turėjome vykti į geležinkelio stotį. Mes, išėję iš universiteto rūmų, pamatėme susirinkusią minią suomių studentų. Iš abiejų pusių kelio, kuriuo mes turėjome vykti stoties link, studentės ir studentai buvo išsirikiavę špaleriais, kurie nuo universiteto rūmų nusitęsė į miestą. Studentės buvo atvykusios su gėlėmis ir jomis kiekvieną iš mūsų delegacijos narių gausiai apdovanojo. Gatvėse praeiviai nustebinti žiūrėjo, kokia čia demonstracija vyksta. Anot br. V. Nagevičiaus, praeiviai stebėjosi nesuprantamu paradoksu: Suomijos studentija su gėlėmis ir špaleriais išsirikiavusi pagerbia kažkokius rusų karo uniforma asmenis. Kiekvienam suomiui buvo aišku, kad tie su rusų uniformomis asmenys nėra suomiai kariai, Suomija buvo laisva nuo rusų karo prievolės ir net karo metu nė vienas suomių nebuvo mobilizuotas ir įvilktas į rusų uniformą. Tad kiekvienas, kas buvo Suomijoje su rusų uniforma, suomių akyse buvo svetimas

ir nemėgiamas kaip jų tautos engimo simbolis. (...)

Br. V. Nagevičiui tenka pripažinti užtarnautą kreditą: jo buvo idėja, kad lietuvių studentų atstovai atvyktų į Suomiją; jis per mane inspiravo Petrapilio Lietuvių Studentų D-ją, kad pasiųstų savo atstovus į Suomiją; pagaliau jis, br. V. Nagevičius, paruošė Helsinky dirvą, kad lietuvių studentų atstovai buvo pakviesti ir tinkamai priimti. Nors čia oficialiai pirmoje eilėje nefigūravo *Fraternitas Lithuanica* vardas, bet viskas buvo suplanuota ir atlikta daugiausia fraternitiečių rankomis, vadovaujant fraternitiečiui V. Nagevičiui.

FRATERNITIEČIAI IR BŪSIMOJI LIETUVOS KARIUOMENĖ

Dr. B. Matulionis

Po pirmosios rusų revoliucijos, 1917 metų pradžioje, br. V. Nagevičius, kuris tuo metu buvo rusų kovos laivo „Slava“ vyr. gydytojas, tuojau atvyksta į Petrapilį, sušaukia fraternitiečius studentus ir karštai aiškina, kad jau atėjęs metas visiems lietuviams kariams susiburti ir reikalauti iš Rusijos Laikinosios vyriausybės, kad būtų leista lietuviams susijungti į lietuvių tautinius karinius vienetus rusų armijoje. Br. V. Nagevičiaus įsitikinimu, tokie lietuvių kariniai junginiai greit galėsia turėti Lietuvai gyvybinės reikšmės, kai tik pasibaigs karas ir kai reikėsia kurti Lietuvos kariuomenę, kuri turėsianti stovėti Lietuvos laisvės sargyboje. Lietuvių karo dalinių klausimu fraternitiečiai vienu balsu 1917 m. kovo 30 d. padarė čia aprašoma prasme nutarimą ir viešai tą nutarimą paskelbė spaudoje. Jų priimtas nutarimas skamba:

„Kariuomenės gydytojų ir karo medicinos Akademijos studentų *Fraternitas Lithuanica* manydama, kad susidarius dabartinėms politikos aplinkybėms reikalingas greitas ir energingas darbas, koncentravimas mūsų tautos pajėgų, kurios garantuotų tolimesnį Lietuvos likimą; manydama, kad tik remdamiesi organizuota pajėga galime priėti prie demokratinės Lietuvos respublikos, pripažįstame neatidėtinu darbu Lietuvos legionų organizavimą.

Laikydami lietuvių legionus kuriamos laisvos Lietuvos tautinės armijos užuomazga, manome, kad lietuvių legionuose turėtų būti sukoncentruoti visi lietuviai kareiviai, tarnaujantieji įvairiose Rusijos armijos dalyse, lenkų pulkuose ir kitų Rusijos tautų kariuomenės organizacijose.

Fraternitas Lithuanica iš anksto sveikina tautinius lietuvių legionus ir siūlo tautos tarybai savo pajėgas legionų organizavimo darbui. Sykiu tikisi, kad armijos ir laivyno kareiviai ir oficeriai atsilieps ir karštai tam darbui pritaras“.

Daktaras V. Nagevičius ragino fraternitiečius, kad pagal visas savo išgales jie šitą idėją propaguotų lietuvių tarpe. Tų metų pavasarį, gegužės 27 d., Petrapilyje tuo pačiu metu įvyko Rusijoje esančių lietuvių atstovų Seimas ir rusų armijoje esančių lietuvių karių suvažiavimas. Dr. V. Nagevičius ir kareivis Šatas atstovavo karių suvažiavime Suomijoje tuo metu buvusius lietuvių karius. Tada visų dėmesys buvo nukreiptas į Seimą, kuriame vyko karšti politiniai ginčai. Pagrindinis Seimo politinis klausimas, kuris tada sukėlė aistringų ginčų Seimo atstovų tarpe, Lietuvos laisvinimo klausimas. Vieni Seimo atstovai įrodinėjo, kad Seimas priimtų nutarimą, reikalaujantį Lietuvai nepriklausomybės; kita dalis atstovų karštai įrodinėjo, kad Lietuvos nepriklausomybės klausimas yra išimtinai Lietuvos gyventojų teisės reikalas ir kad Lietuvos karo pabėgėliai, gyvenantieji Rusijoje, negali kalbėti tautos vardu; todėl ši Seimo atstovų grupė siūlė, kad Seimas reikalautų Lietuvos Steigiamojo seimo, kuriam būtų duota teisė padaryti sprendimą dėl Lietuvos politinio susitvarkymo ir santykių su Rusija. Dr. V. Nagevičius didžiausiu dėmesiu sekė tuos Seimo atstovų karštus debatus ir privačiuose pasikalbėjimuose su Seimo atstovais įkalbinėjo juos, kad balsuotų už rezoliuciją, reikalaujančią Lietuvai nepriklausomybės. Lietuvių karių suvažiavimas pasibaigė anksčiau, kaip Seimo posėdžiai, tad kariai prieš išsiskirstydami nusiuntė į Seimą savo delegaciją, kad pasveikintų Seimą ir perduotų karių Suvažiavimo pageidavimus. Į šitą delegaciją buvo, greta kitų, išrinktas taip pat br. V. Nagevičius. Seime jis, kaip Karių Suvažiavimo delegacijos narys, gavo žodį ir iš Seimo tribūnos, būdamas rusų karo jūrininkas uniformoje, pasakė karštą kalbą, kviesdamas Seimo atstovus reikalauti Lietuvos nepriklausomybės; gi tuos Seimo atstovus, kurie buvo priešingi nepriklausomybės reikalavimui, br. V. Nagevičius savo kalboje išvadino bailiais ir zuikiais (tas jo pagarsėjęs posakis davė dailininkui A. Varnui sukurti sąmojingą politinį šaržą „Šalin zuikiai“, įdėtą knygoje „Ant politikos laktų“).

KORPORACIJOS FRATERNITAS LITHUANICA ETINĖ IR KULTŪRINĖ REIKŠMĖ LIETUVOS GYVENIME

Dr. B. Matulionis

Realus gyvenimas dar kartą patikrino ir patvirtino, kad br. V. Nagevičius, sukurdamas Fraternitas Lithuanica, nebuvo nerealus svajotojas, kad tos organizacijos principai buvo gyvenimiški, patvarūs, etiški ir giliai patriotiški. Korporacija Fraternitas Lithuanica nebuvo politinė organizacija ir nesiekė

Adomas Varnas. Ant politikos laktų. Kaunas, 1922. „Šalin zuikiai!“ Radikalas Vladas Nagevičius. Laivyno gydytojas, „garbės matrosas“, patriotas tautininkas, nepartinis, karštas nepriklausomybės gynėjas, smarkiai reagavęs prieš kairiujų bailę pasiskelbti nepriklausomais: šalin zuikius! Dėstis: bailius. Dabar didelės vertybės – Karo Muziejaus organizatorius. (Vaižgantas)

jokių politinių ar ekonominių tikslų siaura to žodžio prasme; joje tilpo įvairių pažiūrų bei ideologijų asmenys. (...) Korporacija nedavė savo broliams jokios detalizuotos programos; ji nustatė tik tautiniam darbui etines gaires; pačią veikimo programą kiekvienas brolis buvo laisvas sudaryti sau pagal savo individualinius polinkius ir įsitikinimus. Dėl to, vertinant korporacijos reikšmę Lietuvos gyvenime, negalima ieškoti, kada, kur ir kas buvo atlikta korporacijos vardu. Korporacija veikė tik savo narius, savo brolius, kad jie tautai galėtų pasakyti: feci, quod potui. Čia ir glūdi korporacijos Fraternitas Lithuanica atlikto darbo tautinė ir etinė reikšmė. (...)

PRISIMINUS SENUOSIUS PETRAPILIO LAIKUS³

Prof. med. dr. plk. K. Oželis

Tik brolis Vladas Nagevičius buvo Petrapilio Liet. Stud. D-jos narys, bet ir jis vėliau pasitraukė. Kokie buvo to pasitraukimo motyvai, iš esmės

³ Ten pat, p. 80–81.

negaliu pasakyti; tik jis minėdavo, kad draugija nerodanti veiklos, esanti sustingusi ir tik savo ekonominiais reikalais esanti užimta; kad draugija per mažai kreipianti dėmesio į žinių papildymą savo nariams iš lietuvių kalbos ir folkloro, iš Lietuvos istorijos ir geografijos. Kai mūsų būrelis iš 4 studentų įstojo į Karo medicinos akademiją, V. Nagevičius pasistengė mus apjungti į *Fraternitas Lithuanica*, kuri tuo metu nors ir vadinosi draugija, bet savo dvasia buvo studentiška korporacija. Brolis V. Nagevičius visą laiką stengėsi, kad F. L. gyventų įtemptą gyvenimą; jis dėjo visas pastangas, kad broliai fraternitiečiai praplėstų savo dvasinį akiratį; kad daugiau įsigytų žinių ir iš tų sričių, kurių neliečia Akademijos studijų planas ir kurių mums nedavė rusiškos gimnazijos. Ypatingai mums rūpėjo pasimokyti lietuvių kalbos, istorijos, susipažinti su lietuvių folkloru. Pirmieji mūsų studentavimo metai, mums apsijungus į *Fraternitas Lithuanica*, buvo ypatingai našūs. Kazimieras Būga, Edv. Volteris, Aug. Voldemaras atvykdavo į mūsų susirinkimus su savo paskaitomis.

ATSIMINIMŲ NUOTRUPOS⁴

Prof. Povilas Stančius

Būdamas 1909 m. Petrapilio Universiteto gamtos skyriaus studentu, įstojau į „Petrapilio Lietuvių Studentų Draugiją“. (...)

Netrukus sužinojau, jog esanti atskira lietuvių medikų Karo medicinos akademijos studentų draugija. (...)

Tais pačiais metais prieš Kalėdas fraternitiečiai rengė lenkų meno draugijos patalpoje koncertą, išleisdami tuomet baigiantį Akademijos korporacijos iniciatorių brolių Nagevičių. Kaip besidomįs Akademijs, nuvykau į vakarėlį ir aš, kur ir buvau supažindintas su jūrininko uniforma vilkinčiu Nagevičium. Prisimenu, jis čia pat palinkėjo man patekti į Akademijs ir tapti fraternitiečiu. Koncerto afišoje tada pastebėjau dideliausiom raidėm žymios tuo laiku Marijos operos artistės Felicijos Litvin vardą. Reikia pasakyti, kad ano meto Petrapilio žymesnieji artistai buvo studentų labai aukštinami, gerokai besibranginą ir nekaip lengvai prieinami. Kokiu būdu mažos grupės studentų rengiamame koncerte ši muzikė galėjo dalyvauti? Pasirodo, fraternitiečių norėta, be tradicinių šokių, programą kuo nors pajvairinti. O kažkam, greičiausiai Nagevičiui, atėjo mintis kviesti kalbamąją muzikantę, kuri turėjo pavardę „Litvin“. Girdi, Litvin turi skambinti „litvinams“, lietuviams. Atitinkamai delegacijai su Nagevičium nuvykus ir argumentus išdėsčius, linksmi nusiteikusi muzikė sutiko koncertuoti be honoraro. (...)

⁴ Ten pat, p. 88–92.

Brolis Nagevičius, tuo laiku karo laivyno jaun. gydytojas, dažnai atvykdavo (į fraternitiečių susirinkimus – A. J., A. M.). Jis visada buvo draugiškas, gerai nusiteikęs, paprastas ir pilnas sumanymų. Prisimenu tokį epizodą. Jo mokomasis laivas „Okeanas“ stovėjo Kronštate. Vieną dieną, kai laivas buvo grįžęs iš ilgesnės tarnybinės kelionės, fraternitiečiai gavome Nagevičiaus pakvietimą aplankyti jį laive. Tai buvo pavasarį. Buvo pranešta, kad atvyktume su išgeiginėmis uniformomis; mat studento mediko uniformai priklausė kardas.

Vieną sekmadienio rytą grupė medikų – Ingelevičius, Oželis, Ščepanovičius, Sližys, Blažys ir Stančius – atvykome į Kronštato uosto krantinę. Atokiau buvo matyti didžiulio karo laivo siluetas. Motorinėje valtyje Nagevičius ir jaunesnis karininkas mus sutiko ir nuvežė prie laivo. Pakeliui buvome informuoti, jog, žengiant į laivą, reikia pakelti kepurę vietoj įprastinio karinio saliuoto (tokia esanti jūrininkų tradicija). Įlipus į laivą, sutiko mus grupė karininkų kartu su laivo budinčiu. Buvo matyti išsirikiavę jūrininkai.

Ant laivo buvome pavesti karininkų globai; kiekvienas iš jų, pagal specialybę, vedžiojo mus, supažindindami su atskiromis laivo tarnybomis. Aplankėme ir Nagevičiaus laivo ligoninę, o taip pat jo asmeninę kajutę, kur ant sienų matėme iškabinėtas fraternitiečių nuotraukas. Ekskursijai po laivą pasibaigus, mus pakvietė į bendrą karininkų kajut-kompaniją (ramovę), kur buvo laivo kapitono padėjėjas, vyresnieji, jaunesnieji karininkai, vyresnysis laivo gydytojas, o taip pat atvykusios iš kranto lankyti žmonos.

Stalas buvo gražiai papuoštas su atvežtiniais gėrimais. Pokalbis ir bendravimas užsimezgė laisvai. Antro kurso studentas Blažys turėjo progos pademonstruoti savo lingvistinius sugebėjimus, pasikalbėdamas su kai kuriais karininkais angliškai. Mat tais laikais tai nebuvo eilinis dalykas. Gerai nusiteikusiai, besišvaistančio sąmojais Nagevičiaus visur buvo pilna; apie jį nuolat būriavosi jaunesnieji karininkai. Nuotaika tolydžio kilo, pasikeičiant tostais tai vienu, tai kitu adresu. Pobūviui gerokai užsitęsęs, vienas iš vyresniųjų karininkų, kreipdamasis mūsų adresu, pakėlė tostą – „za Litvu...“ Tai buvo mums visišką zenitą... Fraternitiečiams, mažai slaptos studentų organizacijos grupei, caro imperijos privilegijuotame karo laive, keliamas tostas „za Litvu“... Po vėliavos nuleidimo ceremonijų buvome vėl susodinti į valtį ir tam reikalui skirto karininko palydėti į krantinę. Puikaus gegužės mėn. vakaro prieblandoje grįžome į „baltųjų naktų“ miestą Petrapilį sėsti prie egzaminų knygų. (...)

Vasaros metu fraternitiečiai lankydavo Lietuvių Mokslo Draugijos suvažiavimus Vilniuje. Šie suvažiavimai buvo didelė atrakcija lietuvių švie-

Gydytojų korporacijos „Fraternitas Lithuanica“ nariai Karo muziejaus sodelyje
1926 m. Centre J. Basanavičius, antras iš dešinės gen. ltn. V. Nagevičius

suomenei, jaunimui. Čia, šalia mokslinių visuomeniškų posėdžių, būdavo parodų, vaidinimų, chorų, iškylų. Prisimenu iškylą, kurioje dalyvavome abu su broliu Blažiu aplankydami Trakus ir Žaliuosius ežerus. Nagevičius beveik nepraleisdavo Mokslo Draugijos suvažiavimų. (...)

Karo metu fraternitiečiai, išblaškyti po frontus, palaikydavo ryšį. Prisimenu Nagevičiaus atvirlaiškius iš šarvuotio „Slava“, Baltijos jūroje, kur jis buvo vyr. gydytoju. (...)

Kalbant apie korporacijos iniciatorių Nagevičių, negaliu nepaminėti to laiko, kai kūrėsi Karo Muziejus. Gyvenę tuo laiku Kaune fraternitiečiai aktingai išgyveno muziejaus atidarymo pasiruošimus. Muziejui įrengti bebuvo likę 3 savaitės iki numatytos atidarymo dienos. Nagevičius būtinai norėjo atidarymo datą pritaikyti Nepriklausomybės minėjimo šventei, Vasario 16 d. (1921 metais). Dirbau tuo laiku Karo Ligoninėje ir buvau paskirtas padėti muziejuje karo sanitarijos paviljoną įrengti. Čia buvo jaučiama Nagevičiaus nuolatinė akis – jo sumanymai, jo nurodymai. Reikia pasakyti, jog tuo laiku buvo skeptikų, kurie nenorėjo tikėti, kad per 3 savaites galima suorganizuoti muziejų. Bet tas nekliudė Nagevičiui veikti. Jis tik žinojo, kad Vasario 16 d. muziejus turi būti atidarytas. Kaip tik tuo metu muziejaus steigimo įsakymas jau buvo pasirašytas.

ŽVELGIANT Į KORPORACIJOS NUEITĄ KELIĄ PER 50 JOS GYVAVIMO METŲ⁵

Dr. V. Ingelevičius

Į Frat. Lit. įstojau 1908 m. lapkričio mėn. (...) Tuo laiku Nagevičius pažino buvusį Akademijoje latvi Snikerį ir estą Lossmaną. Latviai ir estai jau turėjo prie Akademijos savo studentų būrelius, kuriems vadovavo anie Snikeris ir Lossmanas. Paskiau Snikeris buvo generolas gydytojas ir karo sanitarijos viršininkas latvių kariuomenėje, be to, jis buvo Rygos universiteto profesorius dermatologas ir venerologas. Lossmanas buvo irgi generolas gydytojas sanit. tarnybos viršininkas estų kariuomenėje. (...)

Itin gyvas buvo mūsų bendravimas 1909/1910 m. žiemą, kai fraternitiečiai buvo išsinuomoję visą butą ir gyveno drauge Nagevičius, Oželis, Sližys, Blažys ir Stančius. Tada pobūviai būdavo beveik kiekvieną šeštadienį – su arbata, užkandžiais ir stiklu alaus. Turėdavome ir nuolatinių svečių: muziką Stasį Šimkų, kalbininką, tada dar studentą K. Būgą, studentą Augustiną Voldeparą, kartais dailininką Zmuidzinavičių, Rimšą ir Zikarą, taip pat Valstybės

⁵ Ten pat, p. 99–107.

Dūmos narį Keinį ir kai kada kitų studentų. Pvz., Būga mokė mus lietuvių kalbos, kartu ir pats iš mūsų žiodinosi, kaip kuris žodis tariamas mūsų kilimo vietose. Ką sužinojęs užsirašydavo. A. Voldemaras laikydavo mums paskaitų iš istorijos. St. Šimkus padėdavo mums ruošti vakarus ir mokydavo chore lietuviškų dainų. (...)

Į Lietuvą fraternitiečiai pradėjo grįžti 1918 metais. Sližys ir aš grįžome 1918 m. birželio gale. Čia jau sutikau gyvenusį Linkmenyse, paskiau Švenčionėliuose, br. Liną Janulionį. Vėliau, rodos, rugpjūčio mėn., su būriu lietuvių tremtinių grįžo iš Krymo br. V. Nagevičius kartu su motina ir apsigyveno Petro Vileišio namuose Antakalnyje, Vilniuje, tuojau įsijungdamas į tuometį Vilniaus lietuvių gyvenimą. (...)

Nagevičius ir aš nutarėme 1918 m. sukviesti per Fr. Lit. metines susirinkimą Vilniuje. Išsiuntinėjome kvietimus tiems broliams, kurių adresus žinojome bent apytikriai. (...) Mūsų susirinkimas ir pobūvis įvyko br. Nagevičiaus bute. Turėjome svečių: buvo A. Voldemaras, J. Šaulys (paskiau mūsų diplomatas), Martynas Yčas ir dar keletas. Buvo daug pasiryžimo ir vilčių. Pasiryžome stoti į darbą, kur tik reikės – pirmiausia į kariuomenę. Bet apie kariuomenės organizavimą tebuvo vien kalbos. Tuo tarpu tik br. Nagevičius į kariuomenę buvo priimtas, ir mes, br. Sližys, Stančius ir aš, padėjome jam apžiūrėti kareivines už Neris, kur iki 1914 m. stovėjo rusų artilerija. Tos kareivinės buvo numatytos kareiviams savanoriams priimti.

DIDŽIOJO VILNIAUS SEIMO ATSTOVO M. SRAGIO ATSIMINIMAI⁶

Aš ir Jonas Stropus buvome įgalioti atstovauti Vilniaus Seime 1905 m. Salantų valsčiaus gyventojus. Po Seimo 1905 m. gruodžio naktį iš 4 į 5 d. kareiviai apsupo mano namus. Kol jie laužė duris, žmona sudegino draudžiamą literatūrą, o aš paslėpiau šautuvus. Kareiviai rado tik pinigų maišelį, kurį pasiėmė, areštavo gubernatoriaus vardu. Iš Salantų valsčiaus kalėjimo su Stropumi buvome pasiųsti į Telšius, vėliau į Kauną. Tačiau dėl geležinkelių streiko prasėdėjome Šiaulių kalėjime apie mėnesį. Tuomet mūsų tarpe atsirado ir dabartinis generolas Nagevičius, tuo metu Petrapilio Karo medicinos akademijos studentas. Studentas Nagevičius sudarė mums čionai labai puikias aplinkybes. Jo rūpesčiu antrą dieną grafas Zubovas atsiuntė į kalėjimą malkų krūvą mūsų kamerai šildyti, visokių maisto produktų. Taipogi parūpino iš

⁶ Lietuva, Nr. 36, 1926 m. vasario 13 d., p. 2–3.

miesto kiekvienai dienai mums pietus ir kitokių reikmenų. Kalėjimo viršininką padarė mūsų kameros draugu, daug kartų jis ir pietaudavo su mumis.

KARO MUZIEJUS PO ANTROJO PASAULINIO KARO

*SKAUSMINGOS PERTVARKOS IR MUZIEJINĖS VERTYBĖS
(1944–1953)*

Dr. Steponas Gečas

1944 m. hitlerininkai buvo išvyti iš didesnės Lietuvos teritorijos. Birželio 14 d. Raudonoji armija antrą kartą užėmė Vilnių, o rugpjūčio 1 d. – ir Kauną. Tuoju pat buvo pradėtos kurti sovietinės valdžios įstaigos. Be politinių-administracinių pertvarkymų, imtasi reorganizuoti ir kultūros bei švietimo įstaigas. Sugrįžus sovietinei santvarkai, atkuriamas prieškarinės aukščiausiosios vykdomosios valdžios struktūrinis organas, vadinamoji Liaudies komisarų taryba (LKT). Raudonajai armijai užimant vis naujas Lietuvos teritorijas, muziejų veiklą pradeda tvarkyti Meno reikalų valdyba prie LSSR LKT. Jau 1944 m. liepos 19 d. šios valdybos viršininkas Juozas Banaitis įsako iš buvusios vokiečių okupacinės švietimo valdybos perimti Vilniaus kultūros įstaigas, tarp jų ir muziejus⁷. Kiek vėliau, 1946 m., įsteigiamas Lietuvos SSR kultūros ir švietimo įstaigų komitetas, o jame – Muziejų ir paminklų apsaugos valdyba. Šios įstaigos ir ėmė tvarkyti suvalstybintų muziejų veiklą. 1947 m. pradžioje komiteto žinioje buvo 26 muziejai, tarp jų ir Karo muziejus, vėl, kaip prieš karą, pavadintas Kariškai istoriniu. Per palyginti neilgą 1945–1956 metų laikotarpį Lietuvos muziejai buvo ne kartą reorganizuojami, kuriami nauji, mažesni jungiami prie stambesnių, keičiami jų pavadinimai, kai kurie likviduojami.

Muziejų reorganizavimo klausimus pirmiausia aprobuodavo Lietuvos partinės struktūros, viską derindamos su sąjunginėmis partinėmis-valstybinėmis instancijomis. Štai dėl Revoliucijos muziejaus organizavimo Kaune LKP CK pirmasis sekretorius A. Sniečkus 1952 m. kreipėsi į SSKP CK sekretorių Genadijų Malenkovą⁸.

Sovietinės valdžios ir kompartijos dokumentuose būdavo nuolat pabrėžiamas muziejų kaip ideologinių-politinių įstaigų vaidmuo.

1951 m. sausio mėnesį Lietuvos SSR Ministrų Taryba ir LKP CK pri-

⁷ Meno reikalų valdybos viršininko J. Banaičio 1944 m. liepos 19 d. įsakymas Nr. 3 // Lietuvos literatūros ir meno archyvas (toliau LLMA), f. 289, ap. 1, l. 337.

⁸ LKP CK pirmojo sekretoriaus A. Sniečkaus 1952 m. balandžio 16 d. laiško TSKP CK sekretoriui G. Malenkovui nuorašas // Ten pat, f. 479, ap. 1, b. 123, l. 87.

ėmė nutarimą „Dėl padėties Lietuvos SSR muziejuose“. Nutarimo trečiajame punkte nurodoma, kad „kai kurie muziejai ekspoziciniu atžvilgiu vieni kitiems labai panašūs, pvz., Čiurlionio, Kariškai istorinis, Gamtos ir meno reikalų žinioje esantį Kauno Čiurlionio muziejų (...) sujungti su Kultūros-švietimo įstaigų komiteto žinioje esančiu Kauno kariškai istoriniu muziejumi, sudarant vieną Istorijos-meno muziejų, tiesiogiai priklausantį kultūros-švietimo įstaigų komitetui. Likviduoti Kauno valstybinį revoliucijos muziejų, o jo eksponatus ir inventorių perduoti naujai įsteigtam Istorijos-meno muziejui Kaune“⁹.

Šis nutarimas netrukus buvo pradėtas įgyvendinti, tačiau M. K. Čiurlionio dailės ir Kariškai istorinio bei Gamtos ir Zoologijos muziejų sujungimas dėl tariamai panašių jų ekspozicijų buvo neapgalvotas, nelogiškas, todėl nerealizuotas.

Sugrįžtant sovietinei bolševikinei valdžiai, muziejaus viršininkas brg. gen. V. Nagevičius emigravo į Vakarų. 1944–1946 m. Kauno kariškai istorinio muziejaus direktoriumi dirbo archeologas, Lietuvos kariuomenės dimisijos pulkininkas Petras Tarasanka. Tačiau jau 1946 m. pradžioje direktoriumi paskiriamas buvęs Komunistų partijos pogrindininkas, jokių mokslų nebaigęs Jonas Apuokas-Maksimavičius. P. Tarasanka pasiprašo perkeliamas į M. K. Čiurlionio dailės muziejų moksliniu bendradarbiu, kur dirbo iki 1958 m.

1944 m. gruodžio 26 d., dar tebevykstant karui, SSRS valstybinės etatų komisijos raštu Lietuvos SSR švietimo ir finansų liaudies komisariatams patvirtinami Kauno kariškai istorinio muziejaus etatai ir atlyginimai.

1948 m. pabaigoje Lietuvos SSR Ministrų Taryba (LSSR MT) kreipėsi į SSRS valstybinę etatų komisiją ir paprašė Kauno kariškai istoriniam muziejui suteikti antrą kategoriją. Etatų komisijos 1948 m. gruodžio 10 d. atsakyme šios pirmininko pavaduotojas M. Kuzinas LSSR MT pirmininkui M. Gedvilui rašo: „SSRS Ministrų Tarybos 1948 m. liepos 28 d. nutarimu Nr. 2783 yra uždrausta mechaninis pareigybinių atlyginimų pakėlimas visose liaudies ūkio šakose. Vadovaudamasi šiuo nutarimu, Valstybinė etatų komisija drg. Gedvilo prašymo nepalaiko. Prašymas dėl etatų padidinimo ir 2-os kategorijos suteikimo Kauno kariškai istoriniam muziejui yra nesavalaikis, nes pakėlus kategoriją, reikėtų žymiai padidinti atlyginimus.“¹⁰ Šio rašto viršuje yra SSRS MT pirmininko pavaduotojo Klemento Vorosilovo rezoliucija: „Lietuvos SSR

⁹ Lietuvos TSR MT ir LKP CK 1951 m. sausio nutarimas „Dėl padėties Lietuvos TSR muziejuose“ // Ten pat, f. 472, ap. 2, b. 1, l. 13–16.

¹⁰ SSRS valstybinės etatų komisijos 1946 m. lapkričio 27 d. – gruodžio 14 d. raštas. // Ten pat, ap. 1, b. 45, l. 40

Ministrų Tarybos pirmininkui drg. M. A. Gedvilui. Peržiūrėjimas atlyginimo pakėlimo kryptimi nesavalaikis. Tai prieštaraus Vyriausybės nutarimams.“¹¹ Nė vienam Lietuvos muziejui taip ir nebuvo suteikta aukščiausia kategorija. Tokią turėjo tik kai kurie Maskvos ir Leningrado muziejai.

Pokario metais muziejų darbuotojų atlyginimai buvo vieni mažiausių kultūros-švietimo sistemoje. 1945–1948 m. Lietuvos valstybinių muziejų direktorių mėnesinis atlyginimas buvo 1200–1300, o mokslinių darbuotojų – 590–1000 tuometinių rublių (červoncu).

Valdžia muziejus traktavo kaip ideologines įstaigas, todėl muziejininkai būdavo dažnai atitraukiami nuo tiesioginio darbo ir verčiami dirbti rinkiminėse kampanijose, skaityti propagandines paskaitas ir pan. 1948 m. Kariškai istorinio muziejaus metinėje ataskaitoje nurodoma, kad aštuoni muziejaus darbuotojai muziejuje ir už jo ribų perskaitė 887 paskaitas¹².

Kelerius metus po Antrojo pasaulinio karo muziejinių vertybių skaičius Kauno kariškai istoriniame muziejuje, kaip ir kituose Lietuvos muziejuose, nuolat didėjo. Šį reiškinį galima paaiškinti ne tik naujų eksponatų įsigijimu ir suregistravimu, bet ir pasikeitusia eksponatų apskaitos metodika bei muziejų reorganizacija – vienus muziejus naikinant ir jų fondus įtraukiant į kitų muziejų apskaitą. Pavyzdžiui, vokiečių okupacinės švietimo valdybos Statistikos žiniuose nurodoma, kad 1941 m. gruodžio 31 d. Karo muziejuje buvo 4391 eksponatas¹³, o 1948 m. pradžioje muziejaus metinėje ataskaitoje – jau 7–8 kartus daugiau, t. y. 36 460 eksponatų. Toks skirtumas susidarė ne tik todėl, kad po karo muziejaus fondai pasipildė Raudonosios armijos ginklais, trofėjais, dokumentais ir nuotraukomis, bet ir dėl to, kad 1941 m. nurodomą eksponatų skaičių sudarė ne tik pavieniai eksponatai, bet ir rinkiniai kaip atskiri fondų vienetai. Be to, iki karo ir karo metais į eksponatų sąrašą nebūdavo įtraukiami meno kūriniai (paveikslai, skulptūros), dokumentai, nuotraukos.

Reikia pasakyti, kad tarp istorinio profilio muziejų po Vilniaus etnografinio muziejaus (dabar Lietuvos nacionalinis) antrą kolekciją pagal eksponatų gausumą turėjo Kauno kariškai istorinis muziejus.

Pokario metais eksponatų kaupimas ir fondų tvarkymas buvo politizuotas. 1941-aisiais vokiečių okupacinės valdžios reikalavimu daugelyje istorinio profilio muziejų buvo įrengti vadinamieji raudonieji kampeliai. Juose buvo kaupiami SSKP(b) ir Sovietų Sąjungos vadovų portretai, propagandiniai so-

¹¹ Ten pat.

¹² Kauno kariškai istorinio muziejaus ataskaita // Ten pat, f. 472, ap. 1, b. 38, l. 19.

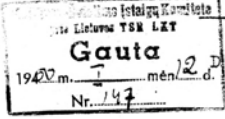
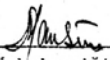
¹³ Švietimo vadybos statistikos žinios apie muziejus 1941 metais // Lietuvos centrinis valstybinis archyvas (toliau LCVA), f. R-423, ap. 1, b. 20, l. 42.

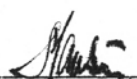
vietiniai plakatai, nuotraukos su pompastiškais Raudonosios armijos paradais ir vėlesnį jos bėgimą bei pralaimėjimus fronte vaizduojanti medžiaga. O štai po karo muziejai būdavo aprūpinami Raudonosios armijos fronto vadų, maršalų, karvedžių, pasižymėjusių kovotojų, didvyrių portretais ir nuotraukomis, plakatais su kautynių vaizdais.

Jau karo metais muziejus patyrė nemažų nuostolių, daugiausia dėl spalvotųjų metalų. Muziejininkai buvo priversti atiduoti varpų bokšte buvusią J. Mikėno skulptūrą „Vytauto laikų riteris“, prancūzų dovanotą Napoleono laikų patranką, bareljefą „Darius ir Girėnas“, kunigo Dagilio skulptūrą. Kėsintasi ir į Karo muziejaus varpus bei Laisvės statulą, tačiau šias vertybes pavyko apginti įrodžius, kokią didelę istorinę reikšmę jos turi lietuvių tautos kultūrinėms tradicijoms. Vietoj J. Zikaro Laisvės statulos, skulptoriui P. Rimšai sutikus, į metalo laužą buvo atiduota jo sukurta skulptūrinė kompozicija „Lietuvos mokykla“. Artėjant frontui ir Raudonajai armijai grįžtant, muziejaus viršininkas brg. gen. V. Nagevičius ieškojo galimybių brangesnius muziejaus eksponatus perkelti į saugesnę vietą, bet šio sumanymo įgyvendinti nespėjo.

Tačiau didžiausių nuostolių muziejus patyrė po karo, per pirmuosius antrosios sovietinės okupacijos penkmečius, kai buvo pradėta naikinti muziejines vertybes. Tam valdžia pasitelkdavo ir pačius muziejininkus. Kai kurių jų, stengdamiesi užsitarnauti palankumą, patys rodė iniciatyvą. Vienas tokių buvo Kauno kariškai istorinio muziejaus direktorius J. Apuokas-Maksimavičius, 1950 m. pradžioje raštu kreipėsis į LSSR kultūros ir švietimo įstaigų komitetą: „Kariškai istorinis muziejus prašo Jūsų nurodymo, ką daryti su eksponatais, kurie savo turiniu neatitinka mūsų tematikos ir daugumoje yra kontrevoliuciniai. Prašau skubaus nurodymo, ką su jais daryti.“¹⁴ Prie rašto buvo pridėti keli lapai su „kontrevoliucinių“ eksponatų sąrašu. Jame – Lietuvos valstybės veikėjų, kariuomenės vadų portretai, reti albumai, vinjetės, vėliavos, kitos brangios tautinės relikvijos. Toks vandališkas direktoriaus atkalumas nustebino net Kultūros švietimo įstaigų komiteto valdininkus, todėl duoti nurodymų šie neskubėjo. Lygiai po metų, 1951 m. sausio 31 d., į tą patį komitetą J. Apuokas-Maksimavičius siunčia šaulių vėliavų sąrašą su lydraščiu, kurį dėl ciniškos nepagarbos tautos relikvijoms verta pacituoti visą (kalba netaisyta): „Šios vėliavos, kaip neturinčios istorinės reikšmės bet fašistinio turinio, mes neperduosime į VRM (Vidaus reikalų ministerijos – S. G.) archyvus, bet naikinsime. Kai kurios vėliavos įkainuotos labai brangiai dėl brangaus ir kruopštaus siuvinėjimo. Patys išsiuvinėjimai vaizduoja

¹⁴ J. Apuoko-Maksimavičiaus 1950 m. sausio 9 d. raštas Nr. 64 Lietuvos SSR kultūros ir švietimo pirmininkui // LLMA, f. 472, ap. 1, b. 106, l. 3.

<p>L T S R KULTŪROS-SVIETIMO ĮSTAIGŲ KOMITETAS prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos ST. KARIŠKAI-ISTORINIS MUZIEJUS</p>	<p>Л С С Р КОМИТЕТ ПО ДЕЛАМ КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТ. УЧЕРЕЖДЕНИЙ при Сов. Министров Литовской ССР ГОС. ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЙ МУЗЕЙ</p>
KAS, DONELAIČIO g-vė Nr. 34, TELEF. 20-75.	КАУНАС, ул. ДОНЕЛАЙЧИО № 34, ТЕЛ. 20-75.
10 m. sausio mėn. 9 d.	дня м. 19 2
Nr. 64	
Kultūros Švietimo Įstaigų Komiteto P I R M I N I N K U I .	
Kariškai Istorinis Muziejus prašo Jūsų nurodymo ką daryti su eksponatais, kurie savo turiniu neatitinka mūsų muziejaus tematiką ir daugumoje yra kontrevoliuciniai. Prašau skubaus Jūsų nurodymo ką su jais daryti. <u>P r i e d a s : 2 lapai.</u>	
	 J. Maksimavičius, D i r e k t o r i u s

<p>L T S R KULTŪROS-SVIETIMO ĮSTAIGŲ KOMITETAS prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos KARIŠKAI-ISTORINIS MUZIEJUS</p>	<p>Л С С Р КОМИТЕТ ПО ДЕЛАМ КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТ. УЧЕРЕЖДЕНИЙ при Сов. Министров Литовской ССР ГОС. ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЙ МУЗЕЙ</p>
DONELAIČIO g-vė Nr. 34, TELEF. 20-75.	КАУНАС, ул. ДОНЕЛАЙЧИО № 34, ТЕЛ. 20-75.
m. gruodžio mėn. 16 d.	дня м. 19 2
Nr. 707	
KULTŪROS-SVIETIMO ĮSTAIGŲ KOMITETO P I R M I N I N K U I .	
Valst. Kariškai-Istorinis Muziejus buvo Kauno Miesto IKP(b) ir Vykdomojo Komiteto sudarytos komisijos priverstas išstatytus muziejaus sodelyje pabuklus iš sodelio išvežti. Muziejus neturėdamas patalpų jų saugojimui, o taip pat nesant reikalo juos laikyti kaip eksponatus, perdavė lauzui. Tam, kad nurašyti minimus pabuklus iš muziejaus inventari- nių knygų reikalinga Jūsų leidimo. Prašau uždėti rezoliuciją leidžiančią nurašyti šiuos pa- buklus ir vieną egzempliorių su rezoliucija mums <i>peršinti</i> . <u>Priedas: 2 lapai.</u>	
 Maksimavičius J. Kariškai-Istorinio Muziejaus direktorius	

А К Т

г. Каунас.

1950г. июля 30 дня.

Составлен настоящий акт под председательством старшего научного работника Каунасского Гос. Военно-Исторического музея Ткачева М.Ф. и членов зад. директора по научной части Кемова А.С., завхоза того же музея Пуклявичюса А.К., представителя от Каунасского цеха Главторгмета тов. Окуня и представителя треста Благоустройства города, главного инженера Шакалиса в том, что на основании устного распоряжения директора Гос. Военно-Исторического музея сданы в Каунасский цех Главторгмета десять пушек и один снарядный ящик, как утилизируемый металл через Трест Благоустройства города, согласно актов №№ 05203 от 1-го ноября 1950 г. и 05024 от 26 июля 1950 г.

Изм. № 4/4, № пушки 4162, русская, 1915 г., выпуск Петербургского завода, калибр 75 мм, длина ствола 141 см., стоимость пушки по инв. акту - 3000 рублей.

Изм. № 64, № пушки 270, немецкая, образца 1898 года, выпуск Завода Круппа / Германия /, калибр 80 мм, длина ствола 211 см., стоимость по инв. акту - 2000 рублей.

Изм. № 65, № пушки 810, немецкая, образца 1898 года, выпуск завода Круппа / Германия /, калибр 80 мм, длина ствола 211 см., стоимость по инв. акту - 1000 рублей.

Изм. № 66, № пушки 13371, немецкая, образца 1898 года, выпуск Завода Круппа / Германия /, калибр 80 мм, длина ствола 211 см., стоимость по инв. акту - 1000 рублей.

Изм. № 5, № пушки 8355, русская, образца 1902 года, выпуск Пермского завода, калибр 76 мм, длина ствола 213, стоимость по инв. акту 3000 рублей.

Изм. №, № пушки 3184, немецкая, чугунная, образца 1918 года, выпуск Завода Круппа / Германия /, калибр 110 мм., длина ствола 210 см., стоимость по инв. акту - 3000 рублей.

Изм. №, № пушки 810, немецкая, чугунная, образца 1918 года, выпуск Завода Круппа / Германия /, калибр 100 мм., длина ствола 210 см., стоимость по инв. акту - 2000 рублей.

Изм. №, № пушки 385, немецкая, чугунная, выпуск завода Круппа / Германия /, 1915 года, калибр 170 мм., длина ствола 260 см., стоимость по инв. акту - 1500 рублей.

Изм. №, № пушки неизвестно, немецкая, чугунная, 1918 года, выпуск Завода Круппа / Германия /, калибр 130 мм., длина ствола 244 см., стоимость по акту - 3000 рублей.

Изм. № 57/57, снарядный ящик без колес, железный, стоимость по акту 2000 рубл. (сиря " Цесек ")

Изм. №, № пушки 384, немецкая, тело пушки отлито из бронзы, выпуск Завода Круппа / Германия /, образца конца 19-го столетия, калибр 110 мм., длина ствола 210 см., стоимость по акту 3000 рубл.

Изм. № Итого сдан Главторгмету Трестом Благоустройства города по № 05203.

Настоящий акт составлен на предмех. описании вышеперечисленных экспонатов - пушек и снарядного ящика, на инвентарной книге в г. Каунасского Гос. Военно-Исторического музея и сданы их с ланов по стоимости.

Председатель:

Члены:

Ткачев Ткачев
Кемов Кемов
Пуклявичюс Пуклявичюс

Приняли: Представитель от цеха Главторгмета

Представитель от треста Благоустройства:

Окунь Окунь
Шакалис Шакалис

BUVUSIOS LIETUVOS ARMIJOS FOTO
ALBUMAI.

1. 1-mo pėst. DLK Gedimino pulko albumas s II dalis.
2. 3-čio pėst. DLK Vytauto pulke albumas.
3. 1-mo pėst. / 1-jė ūkie knyga.
4. 1-mo pėst. DLK Gedimino pulko albumas. nuo 1919-1923 m.m.
5. Aukštieji karininkų kursai 1921.IV mėn.. albumas.
6. Karo mokykla 1918.25.1. albumas.
7. Karo mokykla.
8. 223-533.III. 1-jo gusarų GL etmono K.Jonušo Radvilos pulko albumas."Žygius prisiminę, karžygių takais eisi-me".
9. Vaizdai iš Lietuvos atgimimo 1919 m.
10. 4-m Lietuvos Karolio Mindaugo pėstininkų pulkui (adres).
11. Albumas 1917-1923 m.m.
12. Karių albumas.
13. Tarnavusių ir tarnaujančių 5 pėst. Pulką karininkų, gydytojų, karo valdininkų, kapellonų ir civil. tarnautojų karin.
14. 315-625 . Artilerijos pulko 1921-1931 m.m. albumas.
15. 184-494. 9-to pėst. Liet. k. Vytenio pulko albumas.
16. 1938 m. vaizdai ir iškarpos iš žurnalų.
17. 3-čio pėst. pulk. vaizdelių albumas. 1926.IX.20.
18. 1055-2732 7 p.p. pėst. albumas su pulko gyvenimo fotografija-
jomis karo muziejui.
19. Aukštieji karo technikos kursai . "lbumas.
20. Vytauto didž. garbei albumas.
21. Vytauto didž. karininkų kursų generalinio štabo sky-
riaus II laida.
22. Karinis albumas.
23. 1021-2283. Cėmonija gen. Žukausko laidotuvių
24. Betų gusarai. Albumas. Paminklas gen. Drievickų ir
kt. albumas.
25. 222-532. 2-as ulonų DLK Birutės pulkas. Albumas karo muzie-
jui.
26. 3861 II. Artilerijos albumas.
27. 3837. Albumas - Aplink Europą 1934.VI.
28. 451-651 Žuvusiųjų lakūnų albumas.
29. 222-532 2-isy ulonų DLK Birutės pulkas. Albumas karo muzie-
jui.

daugiausia vyti, kryžius, Smetonos portretus. Kai kurių vėliavų medžiagą, jei išsiuvinėjimai bus galima nuardyti, panaudosime muziejaus apiforminimui (vitrinoms ir kt.), o tas vėliavas, ant kurių yra parašai išpaišyti arba išsiuvinėjimai negalima bus nuardyti, nurašysime į skudurus. Prašome duoti leidimą jas nurašyti iš inventoriaus knygų (nes jų laikymas muziejuje yra negalimas), panaudojant medžiagą muziejaus reikalams.“¹⁵ 1951 m. vasario 16 d. J. Apuokas-Maksimavičius į Kultūros švietimo įstaigų komitetą siunčia keturių lapų sąrašą su įvairių Lietuvos organizacijų mažų vėliavėlių-trikampių, Lietuvos kariuomenės pulkų ir Karo mokyklos vėliavų pavadinimais. Kultūros švietimo įstaigų komitetui nedavus konkretaus nurodymo, dalis vėliavų direktoriaus nurodymu buvo panaudotos kaip skudurai. Visus šiuos daiktus direktorius siunčia peržiūrėti ir patvirtinti į VRM archyvą. Jau prieš tai, sausio 26 d., VRM archyvui buvo perduoti 54 fotoalbumai, tarp jų – „Generolo S. Žukausko laidotuvės“, „Žuvusių lakūnų albumas“, per 200 vinječių su įvairiausiai Lietuvos karininkų gyvenimo momentais, keliasdešimt portretų, tarp jų – A. Gustaičio, A. Voldemaro, J. Tūbelio, J. Šliūpo, J. Vileišio, kitų aukštų Lietuvos karininkų, žymių politikų ir visuomenės veikėjų atvaizdai. Dėl trumparegiško, nemuziejinio vadovo požiūrio į istorines vertybes nurašoma ir į metalo laužą atiduodama dešimt Antrojo pasaulinio karo rusiškų ir vokiškų patrankų. Labai daug brangių muziejinių vertybių išblaškomos ir išdalijamos įvairioms įstaigoms bei organizacijoms, atsiduria Valstybės saugumo, Vidaus reikalų ministerijų archyvuose arba valytojų rankose. Pokario metais muziejaus direktoriaus nurodymu buvo sunaikintas didingas Apuolės piliakalnio maketas, nes jo vietoje reikėjo įkurti būsimą socialistinės statybos ekspoziciją. Būdinga tai, jog J. Apuokas-Maksimavičius daugelį raštų rašo rusų kalba, o siūlomus naikinti arba nurašyti eksponatus vadina „idėjno-reakcionnogo antisovetskovo soderžanija“ (idėjiškai reakcingo antisovietinio turinio). Beje, J. Apuokas-Maksimavičius Kauno kariškai istoriniam (vėliau istorijos) muziejui vadovavo net 17 metų. Jo pastangomis buvo nugriauti arba sunaikinti visi Karo muziejaus sodelio memorialinio ansamblio paminklai, tarp jų Laisvės statula, Nežinomojo kareivio kapas, paminklas žuvusiesiems už Lietuvos laisvę ir kiti. 1965 m. sovietinė valdžia į pensiją išeinančiam J. Apuokui-Maksimavičiui suteikė Lietuvos SSR nusipelnusio kultūros veikėjo vardą¹⁶.

Ideologiškai nepageidaujami eksponatai buvo naikinami ir kraštotyros muziejuose. Tą darbą dažniausiai atlikdavo iš stambesnių valstybinių muziejų,

¹⁵ J. Apuoko-Maksimavičiaus 1951 m. sausio 31 d. raštas Nr. 113 Lietuvos SSR kultūros ir švietimo įstaigų komitetui. // Ten pat, b. 256, l. 6.

¹⁶ J. Apuokas-Maksimavičius. Tarybų Lietuvos enciklopedija, t. 1, p. 92.

ir turi būti sunaikinti.

Bil. Nr.	Ekspozito Nr.	Ekspozito pavadinimas	Ekspozito aprašymas	Aukštis	Plotis	Iš kur gautas	Kaina
1	807	Valstybės ženklas Vytis Karo Muziejaus Nr.21 išsak.Nr.21 1921 m.	Drobės baltos, plonos klijuojamas dažais	3,60	3,60	Iš dail.Kalpoko 1921.II.19	1500
2	810	Žuvusio I-jo kareivio Povilo Lukšio portretas, dail.Jomentas	Drobės aliejinės dažais	69	50	Iš dail.Jomanto 1921.VII.19	250
3	911/2	Karininko Juozapavičiaus mirtis dail.Jeneris	"	125	165	Iš dail.Jenerio 1927.I.27	900
4	109/915	Min.pir.prof.Voldemaro paveikslas dail.Rudolfas	"	110	81	Iš dail.Rudolfo 1928	900
5.	232/1039	Gen.št.pulk.Plechavičiaus pav. dail.Rümer.	"	101	74		270
6.	254	Karininkas Antanas Juozapavičius žuvo 1919.II.13 dail.Jomentas	"	68	51	Iš dail.Jomanto	
7	255	Putvinskio L.S.S-gos įkūrėjo paveikslas dail.Kockanauskienė	"	79	59		
8	272/1365 908	Valstybės prezidento A.Smetonos dail.Vengrijos pil.Sonjei	"	90	70	Iš dail.Sonjei 1934.XI.22	270
9	274/1367	Buv.Valst.presid.Griniaus H.dail. Vengrijos pil.Sonjei	"	90	70	"	270
10	278/1372 919	Ministro pir.Tübelio portr.rėmuose dail.Vengrijos pil.Sonjei	"	135	92	Dovana min.Kabine- to	810
11	252/1265	Šimūčio mirtis dail.Peževičius	"	33	55	Iš dail.Peževičiaus 1934.I.2	45

partinių ir vietos valdžios atstovų sudarytos tikrinimo komisijos. Kaip uolus bolševikinės ideologijos vykdytojas, tikrinti kitų muziejų būdavo dažnai siunčiamas ir minėtas J. Apuokas-Maksimavičius. Po tokių patikrinimų nukentėjo Klaipėdos, Mažeikių, Telšių, Kelmės kraštotyros muziejai – iš jų fondų buvo paimta sunaikinti nemažai tautinės ir religinės tematikos eksponatų.

Sklandžiai komplektuoti muziejų trukdė ir reikalavimas kasmet įsigyti naujų sovietinio laikotarpio (vadinamosios socialistinės statybos) eksponatų bei įsteigti specialūs uždari fondai, į kuriuos patekdavo daugelis Nepriklausomybės laikais spausdintų leidinių, visos religinio turinio knygos, net Stepono Dariaus knyga „Beisbolas“ kaip žalinga tarybiniam jaunimui.

Fondų valymas ideologiniais motyvais buvo absurdiškiausias pokarinės stalinistinės ideologijos ir propagandos pasireiškimas. Dėl trumparegiškų sovietinės valdžios potvarkių, tendencingų partinių ir žinybinių nurodymų, o kartais ir dėl pačių muziejų administratorių perdėto uolumo įtikti valdžiai Lietuvos muziejai, ypač Kariškai istorinis, o drauge ir visa tautos kultūra patyrė nesugrąžinamų nuostolių.

KARO MUZIEJAUS BOKŠTO LAIKRODIS

Dr. Steponas Gečas

Jau senajame muziejaus bokšte (buvusioje cerkvės varpinėje) 1922 metais buvo įtaisytas Vokietijoje, garsioje Berlyno „Rochlitz“ firmoje, pagamintas laikrodis. Jam įsigyti ir įrengti buvo surinkta 100 002 auksinai ir 24 skatikai. Be bankų, iš kurių daugiausia (10 522 auksinus) skyrė Lietuvos tarptautinis bankas, laikrodžiui paaukojo per 40 įmonių ir pavienių asmenų¹⁷. 1934 metais, jau baigiant statyti naujuosius muziejaus rūmus ir bokštą, tuometinis Lietuvos oficiozas „Lietuvos aidas“ rašė: „Vytauto Didžiojo muziejaus bokšte, be Laisvės varpo, numatoma įrengti ir laikrodis su varpų muzika. (...) Drauge su jais bus įrengtas ir laikrodis, kuris turės keturias skaitmenų lenteles (buvęs karo muziejaus bokšte turėjo tik tris). Skaitmenų lentelės ir laikrodžio rodyklės bus naktį apšviečiamos.“¹⁸

1936 m. pastačius rūmus, atsirado galimybė kartu su iš Belgijos laukiamu karilionu į bokštą įkelti ir laikrodį. „Rochlitz“ firma Karo muziejaus viršininkui atsiuntė instrukciją, kaip tinkamai perkelti ir naujojoje vietoje įrengti laikrodį¹⁹. Kai kuriuos parengiamuosius darbus

¹⁷ Lietuva, 1922 m. vasario 7 d.

¹⁸ Lietuvos aidas, 1934 m., Nr. 268, p. 5.

¹⁹ LCVA, f. 1764, a. 1, b. 51, l. 100–101.

Didysis bokšto varpas

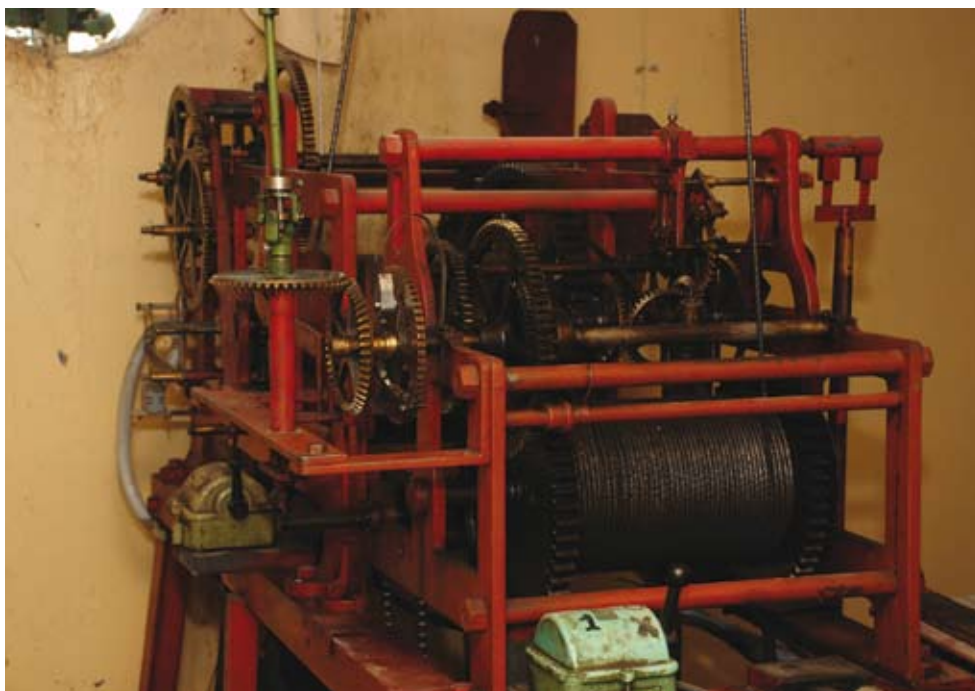

Svarmenys

firmos nurodymu atliko vietos meistras, o laikrodį montavo iš Berlyno komandiruotas specialistas. 1937 m. pradžioje buvo pradėti bokšto vidaus įrangos darbai. Sumontavus karilioną ir iš senojo bokšto perkėlus Laisvės ir didįjį valandų mušimo varpus, dalyvaujant „Rochlitz“ firmos atsiųstam monteriiui, buvo įkeltas bokšto laikrodis.

Naujojo bokšto aukštis nuo grindinio iki vėliavos stiebo aikštelės siekia 33 metrus.

Iki aukšto, kuriame sumontuotas laikrodžio mechanizmas, – maždaug 27 metrai, arba beveik pusantro šimto laiptų, o iki valandas mušančio, be jokios abejonės, didžiausio Kaune varpo reikia palypėti dar keliolika laiptų. Žinoma, mačiusieji vidinėje Maskvos Kremliaus aikštėje esantį garsųjį varpą „carą“ gal kiek ir nusiviltų kaunietiškuoju, tačiau ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus bokšto laikrodžio varpo parametrai išpūdingi. Jo aukštis – 1,95 metro, briaunos apskritimo ilgis – 6 metrai. Varpas buvo skirtas cerkvei, o korpuse esantis reljefinis užrašas byloja, jog jis nulietas 1901 metais ir sveria 208 pūdus 15 svarų (maždaug 3431 kg). 2005–2006 metais, kai buvo atnaujinamas karilionas, žmonės kartu su nukeltais senaisiais ir nulietais naujais varpais galėjo apžiūrėti ir lietuviams brangų Laisvės varpą. Bokšte jis kabo

Laikrodžio mechanizmas

greta didžiojo, valandas mušančio varpo. Laisvės varpo svoris maždaug 600 kg – beveik šešiskart mažesnis. Pusketvirtos tonos sveriantį didįjį „varpelį“ kas pusvalandį suvirpina 50 kg svorio plaktukas.

Iki XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigos Vytauto Didžiojo karo muziejaus bokšto laikrodis buvo nebylus – rodė tik valandas, bet neskambėdavo. Darbo ėmėsi šviesaus atminimo žmonės: M. K. Čiurlionio dailės muziejaus restauratorius, buvęs lakūnas Tadas Koronkevičius ir Karo muziejaus budėtojas, ilgametis laikrodžio technikas Romas Siudikas.

Po didžiuoju bokšto varpu įtaisytas laikrodžio mechanizmas – sulig geru traktoriumi ir užima didžiąją dalį patalpos, kurios plotas – daugiau kaip 23 kv. m (4,73 x 4,87 m). Mechanizmo aukštis – 2,42 m. Švytuoklės ilgis – 1,10 m, svoris – apie 12 kg. Švytuoklę ir varpo plaktuką išjudina svarmenys, pakabinti ant plieninių lynų ir kas savaitę pakeliami į daugiau kaip 30 m aukštį. Didelė dalis lyno dar lieka suvyniota ant laikrodžio ritės. Jau kelerius metus laikrodį prižiūrinčio aukštų elektroninių dažnių specialisto Arūno Paškevičiaus nuomone, bendras pakeliamojo lyno ilgis siekia apie 200 m. Nuo mechanizmo į visas keturias bokšto sienas nutiestos keturios bronzinės ciferblatų ašys. Jų susikirtimo centre bronziniai krumpliaračiai ašis

pasuka vienu metu, todėl iš kurios pusės į bokštą bepažvelgtum, laikrodžio rodyklės matysis vienodoje padėtyje.

Rodyklės įmontuotos keturiuose apvaliuose ciferblatuose, kurie įtvirtinti kvadratinuose rėmuose (kiekvieno kraštinė – 1,5 m). Senajame bokšte dėl jo matmenų, formos ir padėties sodelio atžvilgiu tebuvo trys ciferblatai.

Dabar Kaune prie visuomeninių pastatų (pašte, geležinkelio, autobusų stotyse) įtaisyti laikrodžiai rodo apytikslį laiką. Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir Rotušės laikrodžius prižiūrintis Arūnas Paškevičius tiksliausiai Kaune laiko pastarąjį, kurį per metus pakoreguoti užtenka vos keliomis sekundėmis. Tačiau vyresni kauniečiai mena, kad prieš Antrąjį pasaulinį karą ir vėliau laiką neretai tikrindavo pagal Karo muziejaus bokšto laikrodžio dūžius.

2009 m. bokštas, kelis dešimtmečius administruotas M. K. Čiurlionio dailės muziejaus, kartu su Laisvės varpu, karilionu ir laikrodžiu grąžintas tikrajam šeiminkui – Vytauto Didžiojo karo muziejui.

LIETUVOS PERSITVARKYMO SAJŪDŽIO GRUPĖ KARO MUZIEJUJE

Brg. gen. Jonas Vytautas Žukas²⁰

Iš kairės: J. V. Žukas, fotomenininkai A. Švenčionis ir R. Juškelis, A. Markūnas rengiant parodą Kauno fotografijoje

Lietuvos Persitvarkymo Sajūdžio (LPS) Kauno iniciatyvinė grupė įsikūrė, berods, 1988 m. birželio 8 d. Kauno architektų namuose. Tame susirinkime ir man teko dalyvauti. Susirinkimo tikslas buvo išklausti tuometinio LPS Vilniaus iniciatyvinės grupės nario A. Juozaičio informaciją apie naujojo judėjimo pradžią ir LPS Vilniaus iniciatyvinės grupės susikūrimą. Po A. Juozaičio kalbos kilo idėja įkurti ir LPS Kauno iniciatyvinę grupę. Po entuziastingų diskusijų tiesiog salėje atviru balsavimu buvo išrinkti pirmieji LPS Kauno iniciatyvinės grupės nariai, išsakyti pirmieji tikslai, parengti veiklos nuostatai.

Pirmoji vieša LPS akcija įvyko Vilniuje birželio pabaigoje. Tai buvo SSRS AT liaudies deputatų viešos palydėtuvės į suvažiavimą Maskvoje. Mitingo metu pirmą kartą pokario Lietuvos istorijoje viešai suplevėsavo Lietuvos trispalvė. Viešąją tvarką saugojo pirmieji Sajūdžio tvarkdariai – žaliaraiščiai. Kitą dieną pirmasis LPS Kauno iniciatyvinės grupės mitingas įvyko ir prie Kauno vykdomojo komiteto pastato (dabar Kauno miesto savivaldybė). Ten taip pat pirmą kartą viešai minioje buvo iškeltos kelios trispalvės.

Po šių įvykių Sajūdis tiek Kaune, tiek visoje Lietuvoje ėmė virsti masiniu judėjimu. Įmonėse ir įstaigose ėmė steigtis LPS rėmimo grupės. Viena pirmųjų, berods, penktoji iš maždaug 600 mieste veikusių Sajūdžio rėmimo grupių, 1988 m. birželio pabaigoje buvo įsteigta ir tuometiniame Kauno valstybiniame istorijos muziejuje. Grupę sudarė 10–12 muziejaus

²⁰ Lietuvos Respublikos kariuomenės sausumos pajėgų vadas brg. gen. J. V. Žukas 1988 m. buvo LPS VDKM rėmimo grupės pirmininkas, 1988 m. LPS suvažiavime buvo išrinktas LPS seimo nariu.

darbuotojų, kurių pagrindinis tikslas buvo informacijos sklaidimas ir dalyvavimas visose viešose Sąjūdžio akcijose. Tuometinė muziejaus administracija leido grupei įsteigti savo informacinį stendą, kuriame būdavo pateikiama naujausia Sąjūdžio informacija – tiek apie įvykius Lietuvoje ir jų atgarsius, tiek apie planuojamas naujas akcijas ir iniciatyvas. Grupė rinkdavosi kartą per savaitę, diskutuodavo apie padėtį šalyje bei muziejuje, sprendavo, kas ir kokių darbų artimiausiu metu turi imtis. Pavyzdžiui, vieni redagavo sienlaikraštį, kiti privalėjo dalyvauti LPS Kauno rėmimo grupių susirinkimuose, tretį buvo įgaloti derėtis su administracija dėl realių pokyčių muziejuje (pvz., keičiant sovietines ekspozicijas ir pan.). Darbas grupėje buvo labai motyvuotas ir entuziastingas – visi džiaugėsi ir tikėjo, kad atėjo laikas realioms permainoms. Kita vertus, dalyvauti tuometinio Sąjūdžio veikloje buvo ir gana rizikinga, nes niekas nežinojo, kuo viskas gali baigtis. Nors dar 1988 m. apie Lietuvos atsiskyrimą nuo Sovietų Sąjungos niekas garsiai nekalbėjo, tačiau visi suprato, kad Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas yra galutinis šio judėjimo tikslas.

1988 m. tuometinio Kauno valstybinio istorijos muziejaus LPS rėmimo grupės nariai aktyviai dalyvavo beveik visuose Sąjūdžio renginiuose: žaliųjų akcijose dėl Ignalinos AE trečiojo bloko statybos ir Nemuno užterštumo, Ribentropo-Molotovo pakto pasirašymo metinių demonstracijose (pvz., muziejuje pirmą kartą Lietuvoje surengta Ribentropo-Molotovo pakto ir su juo susijusių dokumentų paroda), Tremtinių klube padėjome organizuoti pirmąją parodą apie politinius kalinius ir tremtinius. Lietuvos kultūros fondo Kauno tarybai paskelbus apie Karo muziejaus sodelio atkūrimą, grupės nariai su kitais visoje Lietuvoje rinko akmenis atstatomam paminklui Žuvusiems už Lietuvos Nepriklausomybę, ieškojo dingusių Nežinomo kareivio palaikų. 1988 m. rudenį Sąjūdžio muziejaus rėmimo grupė delegavo mane į LPS Kauno rėmimo grupių suvažiavimą, kur buvau išrinktas delegatu į pirmąjį Sąjūdžio suvažiavimą.

Negaliu dabar tiksliai išvardyti visų mūsų grupės tikrųjų narių ir rėmėjų. Buvusiems kolegoms muziejininkams padedant, paminėsiu tik grupės pirmosios sudėties devynis narius. Be manęs, rėmimo grupėje dalyvavo muziejininkai G. Dručkus, G. Vaitkienė (Dručkuvienė), A. Jurevičiūtė, A. Markūnas, L. Murnikaitė (mirė 1994 m.), J. Karosevičiūtė, M. Kairaitienė ir J. Stuokaitė. Atspraus, jei ką pamiršau ir ko nors nepaminėjau, tačiau visiems buvusiems muziejaus sąjūdininkams noriu nuoširdžiai padėkoti už jų pastangas ir nesavanaudišką pasiaukojamą darbą Atgimimo laikotarpiu.

LATVIŲ DOVANA VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUI

Eduardas Brusokas

Gen. Peteris Snikeris

Tik įsteigus Karo muziejų, direktorius gen. Vladas Nagevičius ėmėsi intensyviai pildyti skurdžius muziejaus rinkinius. Buvo renkama ne tik karinė technika, ginklai, ekipuotė, istoriniai dokumentai, bet ir meno kūriniai. Didelį dėmesį V. Nagevičius skyrė dailės kūriniais istorine tematika, o tokių labai trūko, kadangi senųjų darbų įsigyti buvo sunku. Todėl dažniausiai paveiksłai būdavo užsakomi ir perkami iš naujosios kartos Lietuvos menininkų (Viliaus Jomanto, Vlado Didžioko, Apolinaro Šimkūno, Petro Kalpoko, Adomo Varno, Jono Janulio, Antano Žmuidzinavičiaus, Juozo Ignatavičiaus, Justino Vienožinskio, Zofijos Kochanauskienės, Jono Mackevičiaus,

Zigmo Petravičiaus ir kitų). Daugiausia tai buvo Lietuvos valdovų, atgimimo veikėjų, karininkų portretai, Nepriklausomybės kovų epizodai. Kažkodėl niekas nesiėmė tapyti batalinių scenų iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ar dar ankstesnio laikotarpio. Tik 1926 m. iš Igno Rudolfo buvo nupirka Jano Mateikos „Žalgirio mūšio“ paveikslo kopija²¹. Pirmasis originalus darbas šia tematika, nors taip pat ne lietuvių dailininko, muziejuje atsirado tik 1937 m. Tai buvo dailininko Aleksandro Krūkos (Aleksandrs Krūka)²² nutapytas pa-

²¹ VDKM, Krašto apsaugos ministerijos Karo muziejaus eksponatų knyga, I, Menas, 1921–1957, l. 33.

²² Aleksandras Krūka gimė 1898 m. vasario 28 d. Ikškilėje prekybininko šeimoje. Dailės mokėsi Liaudies aukštojoje mokykloje Rygoje. Reiškėsi kaip karikatūristas, grafikas, tapytojas, dailės teoretikas ir kritikas, tačiau taip pat domėjosi ir tyrinėjo baltų genčių praeitį. Per karą (1944) pasitraukė į Vokietiją, iš ten (1950) į JAV, kur 1987 m. Niujorke ir mirė. – Mākslas un arhitektūras biogrāfijas, 2.sēj. Rīga, 1996, 48 lpp.

„Saulės mūšis“ (dail. A. Krūka)

veikslas „Saulės mūšis“. Jo atsiradimo aplinkybes šiek tiek nušviečia Vytauto Didžiojo karo muziejuje išlikusi V. Nagevičiaus ir gen. Peterio Snikerio (Peteris Snikers) susirašinėjimo medžiaga²³.

Šis latvių generolas buvo senas V. Nagevičiaus draugas. Draugystė su juo užsimezgė dar studijų Peterburgo karo medicinos akademijoje metais. Akademijoje V. Nagevičius buvo vienintelis lietuvis, todėl artimiausiais jo draugais tapo minėtas P. Snikeris ir estas Arturas Losmanas (Arthur Losmann). Panašaus likimo tautų atstovai taip susidraugavo ir suartėjo, kad jų bičiulystė tęsėsi visą gyvenimą. Beje, Nepriklausomybės laikotarpiu visi padarė stulbinamai panašias karjeras – tapo karo sanitarijos viršininkais: V. Nagevičius – Lietuvoje, P. Snikeris – Latvijoje, A. Losmanas – Estijoje²⁴. Bičiuliai išsaugojo ne tik šiltus tarpusavio jausmus, bet ir skatino suartėti Baltijos tautas. Pavyzdžiui, V. Nagevičius buvo Lietuvių-latvių, Lietuvių-estų, Lietuvių-suomių draugijų narys²⁵. Nors duomenų apie tai, jog P. Snikeris ir A. Losmanas priklausė minėtoms draugijoms, nepavyko rasti, beveik neabejojama, kad jie buvo šių organizacijų nariai. Iš dalies tai patvirtina ir paveikslo atsiradimo Vytauto Didžiojo karo muziejuje aplinkybės.

²³ VDKM, Archyvas, 1937 m., l. 31, 58–59, 62–63, 73–75.

²⁴ Ingelevičius V. Vladas Nagevičius – fratarnitietis. Generolo gydytojo Vlodo Nagevičiaus gyvenimo ir darbų apžvalga, red. B. Matulionis, Putnam, 1962, p. 266–267.

²⁵ Nagevičienė V. Vladas Nagius Nagevičius, ten pat, p. 40.

Pirmiausia reikia pasakyti, kad šis paveikslas muziejuje atsirado kaip Lietuvių-latvių vienybės draugijos dovana²⁶. Kada ir kam kilo idėja įteikti tokią dovaną, nėra visiškai aišku, tačiau galima daryti prielaidą, kad mintis Vytauto Didžiojo karo muziejui padovanoti paveikslą kilo latviams 1936 m. minint Saulės mūšio (1236 m. rugsėjo 22 d.) 700-ąsias metines. Šią prielaidą patvirtina faktas, jog paveikslas, turėjęs simbolizuoti latvių ir lietuvių kovos vienybę, buvo tapomas labai skubiai, nes Lietuvos visuomenei jį ketinta pristatyti 1937 m. gegužės 23 d. Kariuomenės ir visuomenės vienybės dienos proga. Kaip aiškėja iš V. Nagevičiaus laiškų, paveikslo užsakymu (o gal ir finansavimu – E. B.) rūpinosi gen. P. Snikeris. Matyt, dovanojimo data buvo iš anksto suderinta su Karo muziejaus direktoriumi, nes artėjant šventei suserimęs V. Nagevičius P. Snikeriui išsiuntė net kelias telegramas. Tačiau P. Snikeris jaunystės draugą nuramino – dailininkas garantavo paveikslą pristatysiąs į Lietuvos ambasadą gegužės 12 d. Kadangi paveikslas dar buvo be rėmų, P. Snikeris pasiūlė telefonu susisiekti su Lietuvos ambasada, kad vos gautas kūriny su kurjeriu būtų išsiųstas į Kauną ir iki šventės įrėmintas. Beje, kartu su paveikslu V. Nagevičiaus prašymu P. Snikeris turėjo atsiųsti sidabrinę plokštelę su štai tokiu užrašu:

Saulės kauja

22/IX 1236

Lietuvos kara muziejum davajis

Arsts generalis Profesors Dr. med. P. Snikers

Riga

Plokštelė turėjo būti pritvirtinta prie rėmo. Pradžioje su tuo sutikęs, vėliau P. Snikeris šios idėjos atsisakė, motyvuodamas tuo, jog jam nepatogu taip afišuoti savo dovaną – tai atrodytų kaip „rusų pirklių pasigyrimas, jog štai [žinokite], aš aukoju ir dovanoju“.

Kaip ir žadėta, paveikslas į ambasadą buvo pristatytas laiku ir kitą dieną išsiųstas į Kauną. Nors dailininkas A. Krūka ir labai skubėjo, paveiksliui užbaigti, jo nuomone, reikėjo dar bent trijų mėnesių, nes jis buvo tapomas tik laisvu nuo kitų darbų metu, o nebaigtą darbą išsiuntė tik todėl, kad V. Nagevičius kelis kartus primygtinai to prašė. Todėl A. Krūka V. Nagevičiui siūlė po kurio laiko atvežti paveikslą atgal į Rygą – užbaigti. Paveikslas buvo išsiųstas toks „šviežias“, kad baiminantis dėl nevisiškai išdžiūvusių dažų buvo

²⁶ VDKM, Krašto apsaugos ministerijos Karo muziejaus eksponatų knyga, I, Menas, 1921–1957, l. 157.

vežamas ne susuktas, o iš lentų sukaltoje specialioje dėžėje.

Paveikslas sėkmingai ir laiku pasiekė Kauną. Kaip rašė to meto spauda, keliatūkstantinei miniai susirinkus Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje paminėti Kariuomenės ir visuomenės dienos, „karo muziejaus viršininkas brig. gen. Nagevičius pranešė, kad didelis mūsų bičiulis latvių generolas prof. Snikers karo muziejui padovanojo Saulės-Šiaulių kautynių paveikslą.“²⁷

Po kelių dienų, kariuomenės štabo viršininkui brig. gen. Jonui Černiui patvirtinus, V. Nagevičiui leista išsiųsti jo paties parengtą padėką P. Snikeriui. Joje buvo rašoma:

Didžiai Gerbiamas Pone Generale ir Profesoriau,

Tamstos graži dovana – dail. A. Kruko paveikslas, vaizduojantis abiejų broliškų tautų herojišką žygį prieš įsibrovusius į jų žemę kardinkus, buvo iškilmingai per kariuomenės ir visuomenės susiartinimo šventę įteiktas Karo Muziejui.

Be abejo, paveikslas visados pamokinančiai primins šį reikšmingą mūsų tautoms Saulės mūšio epizodą ir ragins eiti petys į petį ginant taip sunkiai iškovotą mūsų kraštų laisvę. Ypatingai malonu mūsų Karo Muziejui gauti šią dovaną iš tokio senai žinomo Lietuviai ir Latvių suartėjimo veikėjo, koks Jūs, Pone Generale, esate.

Teikitės priimti nuoširdžią padėką.

Paveikslas taip ir nebuvo nuvežtas dailininkui užbaigti. P. Snikerio nuomone, „tam nebuvo būtinybės“. Atrodo, jam pritarė ir V. Nagevičius, nes paveikslas buvo perkeltas į ekspoziciją ir beveik be pertraukų eksponuojamas bemaž 70 metų ne tiek dėl savo meninės vertės, kiek kaip retas batalinės tapybos, vaizduojančios svarbiausius Lietuvai mūšius, pavyzdys Vytauto Didžiojo karo muziejuje.

²⁷ Karys, Nr. 22, 1937 m. gegužės 28 d, p. 607.

PRO MEMORIA

Kristina Rickevičiūtė

JUOZAS ANTANAVIČIUS (1935–1975)

Neteisingas likimas 1975 m. balandžio 4 d. traukinio Vilnius–Kau-
nas katastrofoje ties Žasliais pasiėmė iš
mūsų, muziejininkų, tarpo Juoza Antanavičių. Jis žuvo iš degančio vagono
gelbėdamas kitus keleivius. Juozui
tebuvo 40 metų. Liko neįgyvendintos
svajonės – neužauginti du sūnūs.

Juozas gimė 1935 m. sausio
5 d. Vaštakių kaime (Telšių r.). Tėvai
buvo ūkininkai. Be Juozo, šeimoje
augo dar keturi vaikai. Nors ir didelė,
šeima buvo darbšti ir draugiška. Tais

laikais Lietuvos kaime išgyventi buvo labai sunku, todėl tėvai vaikus nuo mažens
lenkė prie darbo. Šeimoje vieni kitiems padėdami dirbo visi, neskirstė darbų
į „vyriškus“ ir „moteriškus“. Tokio principo visą gyvenimą laikėsi ir Juozas.
Ekspedicijose jis ir valgi ruošdavo, ir būstą galėdavo sutvarkyti, sugėbėdavo ir
atšipusius kastuvus išgalšti, ir sulūžusius neštuvus sutaisyti. Kai kasinėjome
Medžionyse, sunkiai susirgus šeimininkei, pas kurią gyveno ekspedicijos dalyviai,
ir karvę kelias dienas melžė.

Išaugo Juozas aukštas, stiprus, buvo tikrai žemaitiško būdo. Mokėsi
Varnių vidurinėje mokykloje, po to išvyko studijuoti – įstojo į Vilniaus
universiteto Istorijos-filologijos fakultetą, istorijos specialybę. 1960 m. baigęs
universitetą, buvo paskirtas į Kauno valstybinį istorijos muziejų vyr. moksliniu
bendradarbiu. Muziejuje J. Antanavičius greitai įsisuko į darbų verpetą,
pajuto muziejininko darbo skonį. Tvarkė fondus, inventorizavo eksponatus,
rašė kartoteką. Be to, visada mielai konsultuodavo kitų muziejų darbuotojus,
kraštotyrininkus, visuomeninių muziejų entuziastus. 1967 m. J. Antanavičius
buvo paskirtas Archeologijos skyriaus vedėju. Šias pareigas ėjo iki 1974 m.
Padidėjo atsakomybės našta, padaugėjo ir darbo. 1969 m. kartu su Kaze

Gabriūnaite muziejuje įrengė Pirmykštės bendruomenės ir ankstyvojo feodalizmo ekspoziciją. J. Antanavičius dirbo ir visuomeninį darbą. Kolektyvas juo pasitikėjo, gerbė už tai, kad nebijojo režti teisybės į akis, taigi Juozas daug kartų buvo išrinktas profsajungos vietos komiteto pirmininku.

Tačiau labiausiai J. Antanavičius mėgo dirbti ekspedicijose. Jam patiko pačiam praskleisti užmaršties šydą, savo akimis pamatyti, ką slepia gimtoji žemė, savo rankomis prisiliesti prie senolių praeities. 1962–1965 m. Juozas dirbo K. Gabriūnaitės vadovaujamoje ekspedicijoje tyrinėjant Šilelio (Kauno r.) kapinyną, datuojamą XV–XVI a., kuriame aptiko net 106 nesudegintų mirusiųjų kapus. 1963–1964 m. ir 1966 m. tyrinėjo Pakalniškių kapinyną (Šakių r.). 1971–1974 m. tyrinėjimai šiame kapinyne buvo tęsiami. Per visus tyrinėjimų metus buvo aptikti 22 sudegintų mirusiųjų kapai, datuojami VI–XII a., 263 žirgų griautiniai kapai, datuojami X–XIV a., ir didelė laužavietė su įvairiais dirbiniais. Tai vienas iš didžiausių žirgų kapinynų Lietuvoje. 1967 m. kasinėjo Radikiuose (Kauno r.). Čia aptiko vieną nesudeginto mirusiojo kapą iš VI–VII a. ir 30 nesudegintų mirusiųjų kapų iš XV–XVI a. Tų pačių metų rudenį ištyrė du pilkapius Pažarstyje (Prienu r.), bet aptiko tik III–IV a. geležinį kirvį. 1969 m. J. Antanavičius tyrinėjo suardytą Ramoniškių kapinyną (Šakių r.), aptiko du apardytus griautinius kapus be radinių ir keletą pavienių dirbinių. Tais pačiais metais Medžionyse (Prienu r.) tyrė Krūsnių kalvą. Aptiko tris suardytus nesudegintų mirusiųjų kapus, iš kurių sidabrinė antkaklė ir dvi žalvarinės pasaginės segės, papuoštos emaliu, jau buvo patekusios į muziejų. 1970 m. tyrinėjimai vyko Kejėnuose (Raseinių r.). Didesnė kapinyno dalis kasant žvyrą jau buvo sunaikinta. Išliko trys sudegintų mirusiųjų kapai ir šeši žirgų kapai iš X–XIV a., taip pat 72 sudegintų mirusiųjų kapai, datuojami XV–XVII a.

J. Antanavičius tyrinėjimų medžiagą skelbė leidiniuose „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“, „Muziejai ir paminklai“, „Kraštotyra“, „Archeologinės otkritija“. Rašė ir mokslo populiarinamuosius straipsnius į periodinę spaudą.

Bekasinėdamas Pakalniškių kapinyną, Juozas susidomėjo kovos žirgų palaidojimais, turtinga žirgų apranga, todėl pradėjo rinkti medžiagą apie X–XIV a. žirgų aprangos reikmenis Lietuvoje. Šia tema ketino parašyti ir apginti disertaciją. Tam reikėjo laiko, todėl 1974 m. rudenį perėjo dirbti į Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyrių. Tačiau išdirbo tik kelis mėnesius – netikėta mirtis viską užbraukė juodu brūkšniu.

Darbštus, principingas, atidus ir pasiaukojantis „tikras žemaitis“ Juozas liko mūsų, muziejininkų, atmintyje.

Juozo Antanavičiaus bibliografija

1. Kai prabyla archeologinė praeitis // Kauno diena, 1963 m. rugpjūčio 11 d.
2. Pakalniškių senkapis // Mokslas ir gyvenimas, 1964, Nr. 3, p. 31–32, il.
3. Prabyla senovė // Kauno diena, 1966 m. spalio 20 d.
4. Šilelis atskleidžia paslaptis // Vakarinės naujienos, 1966 m. gegužės 31 d.
5. Pakalniškių kapinyno tyrinėjimai // Muziejai ir paminklai, 1967, p. 91.
6. Apie Medžionių senkapį // Švyturys, 1968, Nr. 12, p. 30, il.
7. Plokštinis kapinynas // Švyturys, 1968, Nr. 15, p. 30, il.
8. X–XIII a. žirgų kamanos iš Pakalniškių // Kraštotyra, 1969, p. 103–109, il.
9. Gyvi šaltinėliai // Kauno diena, 1969 m. birželio 22 d., il.
10. Įdomūs senoviniai papuošalai // Muziejai ir paminklai, 1969, p. 71–79, il.
11. Medžionių (Prienu r.) pavieniai kapai // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968–1969 m., Vilnius, 1970, p. 44–45.
12. Medžionių (Prienu r.) kapai // Kraštotyra, Vilnius, 1970, p. 130–140, il.
13. Ramoniškių kapinyno (Šakių r.) tyrinėjimai 1969 metais // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 m., Vilnius, 1970, p. 43–44, il.
14. Kasinėjimai Pakalniškiuose // Kauno diena, 1971 m. lapkričio 21 d.
15. Pakapių kaimo žirgai // Kraštotyra, Vilnius, 1971, p. 147–163, il.
16. Kejėnų (Raseinių r.) pilkapių ir senkapio kasinėjimai 1970 m. // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais, Vilnius, 1972, p. 51–66, il.
17. Pakalniškių kapinyno (Šakių r.) tyrinėjimai 1971 m. // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais, Vilnius, 1972, p. 56–58.
18. Pakalniškių radiniai // Draugas (Šakiai), 1974 m. rugsėjo 21 d.
19. Pakalniškių (Šakių r.) senkapio tyrinėjimai 1972 ir 1973 metais // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais, Vilnius, 1974, p. 86–91, il.
20. X–XIII a. balno kilpos Lietuvoje // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija, 1976, t. I, p. 69–91, il.
21. Раскопки в деревне Кейенай // Археологические открытия 1970 года, Москва, 1971, с. 326–328.
22. Исследования могильника в Пакальнишкяй // Археологические открытия 1971 года, Москва, 1972, с. 413–416, илл.
23. Раскопки могильника в Пакальнишкяй // Археологические открытия 1971 года, Москва, 1973, с. 381, илл.

24. Раскопки могильника в Пакальнишкяй // Археологические открытия 1973 года, Москва, 1974, с. 386–387, илл.
25. Geležiniai žirgo aprangos dirbiniai // Kraštotyra, Vilnius, 1975, p. 188–194.
26. Gailiušių sidabrinė antkaklė // Kraštotyra, Vilnius, 1978, p. 86–87, il.

KAZĖ GABRIŪNAITĖ (1916–1990)

Laikas bėga greitai. Jis negailingai panardina užmarštin artimų žmonių atminimą, tačiau juos mums primena nuveikti darbai.

Kazė Gabriūnaitė – žmogus, be kurio neįsivaizduojamas pokario laikų Vytauto Didžiojo karo muziejus (buvęs Kauno valstybinis istorijos muziejus) ir kuris visiems laikams liks muziejaus istorijos puslapiuose.

K. Gabriūnaitė gimė 1916 m. gegužės 20 d. Maskvoje – tėvus darbininkus į Rusiją nubloškė Pirmojo pasaulinio karo baisumai. Po karo Gabriūnų šeima grįžo į Lietuvą. 1922–1923 m. Kazė mokėsi Rokiškio valsčiaus Stulgių pradinėje mokykloje. Savarankiškai pasiruošusi, 1941 m. ji

išlaikė trijų gimnazijos klasių egzaminus ir įstojo į Kauno suaugusiųjų gimnazijos 4 klasę. 1945 m. baigusi gimnaziją, Kazė įstojo į Kauno universiteto Istorijos-filologijos fakulteto istorijos specialybę. Po dvejų metų, universitetą perkėlus į Vilnių, išvyko ir K. Gabriūnaitė. 1949 m. su diplomu rankose ji sugrįžo į Kauną ir karjerą Valstybiniame kariškai istoriniame muziejuje pradėjo vyr. moksline bendradarbe. Kaip ir daugelis muziejininkų, čia Kazė išdirbo visą gyvenimą.

Tai buvo veikli, pilna energijos, kūrybinga darbuotoja. Jos galva buvo kupina idėjų. Muziejaus ateitis Kazės vaizduotėje keisdavosi vos ne kasdien. O pokario metais čia dirbti buvo nelengva. Reikėjo mokėti visus darbus: rinkti išblaškytas istorines vertybes, rengti įvairaus pobūdžio parodas, ekspozicijas, vykti į etnografines ekspedicijas, kalti vinis ir t. t.

1960 m. spalį M. K. Čiurlionio dailės muziejui perdavus Archeologijos skyriaus (proistorės) eksponatus, inventorines knygas, mokslinį archyvą Kauno valstybiniam istorijos muziejui, buvo įkurtas Archeologijos skyrius. Darbo buvo daug. Reikėjo tvarkyti fondus, rengti skyriaus ekspoziciją. K. Gabriūnaitė rūpinosi, kad eksponatai lankytojams būtų pateikiami kuo vaizdingiau ir įdomiau. Štai Juozas Antanavičius pasakojo, kad ekspozicijoje visą dieną tvirtinus eksponatus, kitą dieną Kazė liepdavo viską daryti iš naujo.

1965 m. K. Gabriūnaitėi buvo suteiktas Lietuvos nusipelnusios kultūros ir švietimo darbuotojos garbės vardas. Tais pačiais metais ji buvo paskirta Archeologijos skyriaus vedėja. 1967 m. K. Gabriūnaitė tapo direktoriaus pavaduotoja mokslo reikalams. Šios pareigos reikalavo ne tik žinių, bet ir daug kantrybės, atkaklumo, diplomatijos. Į darbą Kazė ateidavo pirma, o išeidavo paskutinė. Tačiau ji nesiskundė. Jai patiko būti užsiėmusiai, apkrautai darbais, reikalingai žmonėms ir muziejui. Be to, K. Gabriūnaitė visada rasdavo laiko patarti ir padėti kraštotyros muziejams rengiant savas ekspozicijas.

Jos, archeologės, širdis kvietė vykti į ekspedicijas, atrasti kažką nauja, dar nematyta, paslėpta nuo eilinio žmogaus akių, kas padėtų geriau pažinti mūsų protėvių materialinę ir dvasinę kultūrą. 1958 m. vasarą Kazė išvyko į pajūrį tyrinėti Lazdininkų kapinyno (Kretingos r.). Pokario metais tai buvo pirmieji muziejaus archeologiniai tyrinėjimai, kurių medžiaga įdomi ir turtinga, datuojama III–VI ir X–XII a. 1959 m. K. Gabriūnaitė tyrinėjo vėlyvąjį XV–XVI a. Radikių kapinyną (Kauno r.). Jai vadovaujant 1963–1965 m. buvo ištirtas taip pat vėlyvasis XV–XVII a. Šilelio kapinynas, esantis Raudondvario apylinkėse (Kauno r.). 1963, 1964, 1966 ir 1971–1974 m. buvo tyrinėjamas Pakalniškių kapinynas (Šakių r.) – vienas didžiausių žirgų kapinynų Lietuvoje. Šių tyrinėjimų metu žirgo kape Nr. 23 buvo aptiktas labai retas radinys – šalmas, datuojamas XI–XII a. 1975–1977 m. kartu su Archeologijos skyriaus darbuotojais K. Gabriūnaitė kasinėjo XV–XVII a. Karmėlavos kapinyną (Kauno r.). Nors ir apkrauta darbais, neturėdama laiko, tačiau norėdama pajusti kasinėjimų jaudulį, 1978–1981 m. kartu su bendradarbiais Kazė tyrinėjo Lazdininkų kapinyną, čia aptiko III–IV ir VII–VIII a. kapus.

Ekspedicijose dalyviai visą laiką būna kartu, todėl čia kaip niekur kitur atsiskleidžia ne tik žmogaus profesiniai įgūdžiai, bet ir charakterio bruožai, sugebėjimas sugyventi, pritapti prie kitų. Tokiose išvykose K. Gabriūnaitė tarsi atjaunėdavo, atgydavo, nuo ryto iki vakaro traukdavo dainas, sukiodavosi po virtuvę bendradarbiams ruošdama pusryčius.

Dainuoti Kazė mėgo nuo mažens. Studijų metais dainavo universiteto chore. Dainos nepamiršo ir grįžusi į Kauną – daugiau kaip 20 metų dainavo

Kauno mokytojų namų chore.

K. Gabriūnaitė mielai bendraudavo su kraštotyrininkais ir moksleiviais, skaitė paskaitas apie Kauno miesto ir apylinkių archeologinius paminklus, istorines vietas, spaudoje skelbė populiarius straipsnelius stengdamasi sudominti visuomenę senolių palikimu, kvietė saugoti kultūrinius paminklus. Parašė keletą straipsnių apie ištirtus kapinynus ir jų radinius.

1981 m. spalio 27 d. Kazė Gabriūnaitė pasiprašė atleidžiama iš darbo. Įkalbinėjama likti atsakė: „Laikas“ ir tyliai išėjo iš muziejaus, kuriame prabėgo visas jos gyvenimas.

1990 m. liepos 24 d. Kazė Gabriūnaitė mirė ir buvo palaidota Kaune, Romainių kapinėse.

Kazės Gabriūnaitės moksliniai straipsniai

1. Gabriūnaitė K. Iš amžių glūdumos // Raudondvaris, Kaunas, 1969, p. 9–17.
2. Gabriūnaitė K. Karmėlavos kapinynas // Mokslas ir gyvenimas, Nr. 3, 1978, p. 37.
3. Габрюнайте К. Локальные подражения раннесредневековых племён русского типа в Литве // Acta Baltica Slavica, t. II, Bialystok, 1966, s. 115–133.
4. Gabriūnaitė K. ir Rickevičiūtė K. Lazdininkų senkapio tyrinėjimai 1978 ir 1979 metais // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1978 ir 1979 metais, Vilnius, 1980, p. 69–72.
5. Gabriūnaitė K. ir Rickevičiūtė K. Lazdininkų senkapio tyrinėjimai // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1980 ir 1981 metais, Vilnius, 1982, p. 57–62.

LIUCIJA MURNIKAITĖ (1951–1994)

1994 m. balandžio 11 d. nutrūko archeologės Liucijos Murnikaitės gyvenimas. Po ilgos kovos liga įveikė jos didelį norą gyventi. Laidotuvių diena – balandžio 13-oji – sutapo su Liucijos gimtadieniu, kurio ji taip laukė. Liucija žinojo, kad šią dieną jos palatoje susirinks visi širdžiai artimi ir brangūs žmonės, bus džiugu ir jauku, liga ir baisi kančios beprasmybė nors trumpam užsimirš. Tačiau likimas pagailėjo ir šios menkutės paskutinės laimės akimirkos. Neįsiziebė džiaugsmas jos išraiškingose, didelėse akyse.

Liucija gimė 1951 m. balandžio 13 d. Utenos rajone, Sirutėnų kaime. Ji buvo vienintelis Murnikų vaikas, labai mylimas, bet silpnos sveikatos. Ankstyvoje vaikystėje neteko tėvo – Lietuvos kariuomenės pulkininko širdis neatlaikė gyvenimo vargų, nuolatinės įtampos. Abiejų – Liucės ir mamos – gyvenimas nelepino, teko patirti nemažai vargo. 1970 m. Liucija baigė Kauno Salomėjos Nėries vidurinę mokyklą ir įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto istorijos specialybę. Mokėsi Liucija gerai, buvo pareiginga, darbšti studentė, aktyvi studentų mokslinės draugijos archeologijos būrelio narė. 1972 m. skaitė pranešimą studentų

mokslinėje konferencijoje Mogiliove, 1973 m. sąjunginėje studentų konferencijoje Maskvoje už išsamų, gerai parengtą pranešimą buvo apdovanota diplomu. 1975 m. Liucija baigė universitetą ir buvo paskirta į tuometinio Kauno valstybinio istorijos muziejaus Archeologijos skyrių vyr. moksline bendradarbe. Muziejus jai tapo ne tik darbo vieta, bet ir antraisiais namais. Liucija savo darbą mėgo, buvo kruopšti, atidi muziejininkė iš prigimties. 1989 m. ji buvo paskirta akmens amžiaus sektoriaus vedėja. Archeologija buvo jos gyvenimo prasmė ir džiaugsmas. Liucija mėgo bendrauti su lankytojais, dažnai mokiniams vesdavo ekskursijas. Apie Lietuvos priešistorę galėdavo kalbėti valandų valandas.

Nors ir silpnos sveikatos, Liucija dalyvavo visose skyriaus organizuotose ekspedicijose: 1976–1977 m. tyrinėjo Karmėlavos (Kauno r.), 1978–1982 m. – Lazdininkų (Kretingos r.), 1983–1985 m. – Šulaičių (Kėdainių r.), 1986–1989 m. – Pernaravos (Kėdainių r.), 1990–1991 m. – Kulautuvos (Kauno r.) kapinynus.

Liucija mylėjo Lietuvą, visada norėjo matyti ją laisvą ir nepriklausomą, todėl visa širdimi rėmė Sąjūdžio veiklą ir siekius. Pati buvo Sąjūdžio Kauno tarybos rėmimo grupės narė.

Ji galėjo dar tiek daug nuveikti, bet išėjo Amžinybėn. Lai būna lengva jai Lietuvos žemelė.

MUZIEJAUS FOTOGRAFAI

Dr. Steponas Gečas

Muziejuje dirba daug įvairių sričių žmonių: vadovai, muziejininkai specialistai, restauratoriai, fondų darbuotojai, techninis personalas ir kiti. Labai svarbų darbą atlieka fotografai. Nė viena muziejaus rengiama ekspozicija, paroda ar leidinys neapsieina be fotografo. Tarpukario metais ir beveik du dešimtmečius po Antrojo pasaulinio karo etatinio fotografo muziejuje nebuvo. Eksponatus fotografuodavo ir kitus darbus nudirbdavo sandomi fotografai arba negatyvai ir nuotraukos būdavo perkami.

Muziejaus fonduose galima rasti nuotraukų ir negatyvų su tarpukario Lietuvos „Spaudos fondo“, „Lietuvos aido“, „XX amžiaus“, kitų redakcijų, pokario „Kauno dienos“, „Tiesos“ ir kitų sovietinių dienraščių spaudais, taip pat telegramų agentūros ELTA fotografų J. Stanišausko, M. Ogajaus, J. Kacenbergio, I. Šeino, E. Katino, S. Vosylių, V. Prušinsko pavardėmis. Nemažai Antrojo pasaulinio karo ir Berlyno paėmimo nuotraukų pateikė buvęs karo fotokorespondentas maskvietis S. Morozovas.

Kadangi sovietiniais metais parodos muziejuje buvo rengiamos ne tik karybos istorijos, bet ir etnografijos bei kitomis temomis, tiko ir žinomo fotografo, etnografo bei kraštotyrininko Balio Buračo negatyvai. Daugiau kaip trečdalį šio fotografo negatyvų kolekcijos sudaro stiklinės fotoplokštelės.

Pagaliau 1962 m., kai iš Kultūros ministerijos į muziejų perkeltas iš pradžių direktoriaus pavaduotoju, o netrukus ir direktoriumi pradėjo dirbti jaunas istorikas Algirdas Kvedaras, buvo gautas fotografo etatas.

Nuo to laiko Vytauto Didžiojo karo muziejuje dirbo 12 fotografų. Nė vienas buvo jų išsilavinimo lygis, darbo stilius, muziejuje išdirbtas laiko tarpas. Kai kurie buvo tikri savo srities specialistai, palikę ryškų pėdsaką muziejaus istorijoje. Bet pasitaikė ir nevykėlių. 2008 m. pabaigoje iš muziejuje dirbusių fotografų gyvi buvo aštuoni.

2009 m. liepos 1 d. sukako šimtas metų, kai gimė *Povilas Karpavičius* – vienas žymiausių XX a. vidurio ir antrosios pusės Lietuvos fotomenininkų. Taip jau atsitiko, kad P. Karpavičius buvo pirmasis etatinis muziejaus fotografas, dirbęs čia nuo 1962 m. sausio 14 d. iki 1967 m. rugsėjo. Muziejaus fonduose saugomos jo darytos nuotraukos ir negatyvai pasižymi preciziškumu, gera atlikimo technika. Tačiau dažnai jam tekdavo ir reprodukuoti dokumentus, nuotraukas. Tai fotografui neleido atsiskleisti kaip menininkui ir fotografijos teoretikui, todėl muziejuje jis išdirbo tik truputį daugiau kaip

Povilas Karpavičius

Viktoras Krulickas

penkerius metus. Turtinga įvykių ir P. Karpavičiaus biografija. Gimė Gruzijos sostinėje Tbilisyje, po kurio laiko su tėvais persikėlė į Baku, pradėjo mokytis vietos mokykloje. Kaip rašo autobiografijoje, mirus motinai su tėvu atvyko į Lietuvą (jau buvo paskelbta Nepriklausomybė). Mokėsi komercijos mokykloje Zarasuose, Kaune, dirbo referentu Darbo ir socialinės apsaugos ministerijoje, pokario metais – įvairų darbą Kauno valstybinėse įstaigose: kadro skyriaus viršininku, direktoriaus pavaduotoju, direktoriumi, dailininku „Dailės“ kombinata, Teatro draugijoje, dėstytoju Taikomosios dailės technikume. Nuo 1966 m. (dar dirbdamas muziejuje) dėstė Lietuvos žemės ūkio akademijoje (dabar universitetas). Visą tą laiką didžiausia P. Karpavičiaus aistra buvo fotografija, fototechnikos tobulinimas, pedagoginė veikla. Jo organizuotuose fotografų kursuose mokėsi ne vienas vėliau išgarsėjęs fotomenininkas. Už privačią fotografo veiklą valstybinėje įstaigoje sovietinio teismo buvo apkaltintas. Tarybinėje lietuviškojoje enciklopedijoje rašoma, kad P. Karpavičius fotomeno parodose dalyvavo nuo 1936 metų. Savo darbų parodas jis rengė ne tik Lietuvoje, bet ir buvusiose sovietinėse respublikose. Kūrė peizažus, portretus, išleido vadovėlius „Spalvotosios fotografijos praktika“ (1961) ir „Fotografijos vadovas“ (1980), išrado spalvotąją izotopochromiją. Mirė 1986 m.

Išėjus P. Karpavičiui, 1967 m. rugsėjo 20 d. fotografu pradėjo dirbti *Viktoras Krulickas* (gim. 1927 m.), tarpukario Lietuvos teisininko sūnus. Darbinę veiklą pradėjo 1948 m. Kauno dramos teatre kaip aktorius ir fotografas ir tai turėjo lemiamos reikšmės jo biografijai. Aktorstė ir fotografija tapo viso tolesnio Viktoro gyvenimo dalimi. 1956 m. persikėlęs į Vilnių, LTSR teatrų draugijoje įsidarbino fotografu. Prieš ateidamas dirbti į muziejų, V. Krulickas kūrė fotoreportažus, iliustravo straipsnius „Vakarinėse naujienose“, didžiau-

siame tiražu (apie 300 000 egz.) tuometiniame žurnale „Tarybinė moteris“, populiariuose to meto žurnaluose „Švyturys“, „Jaunimo gretos“ ir kituose. Įstoti į Visasąjunginę žurnalistų sąjungą tada nebuvo lengva. Tik profesionalūs darbai ir aukštas jų įvertinimas V. Krulickui leido 1961 m. tapti šios tuomet prestižinės organizacijos nariu.

Muziejuje V. Krulickui iš senų negatyvų teko padaryti daugybę kontrolinių nuotraukų. Kadangi tuo metu kopijavimo technikos muziejus neturėjo, fotografui tekdavo reprodukuoti istorinius dokumentus, fiksuoti Lietuvos įvykius – naujas statybas, pramonės įmones, kultūros renginius, šventes. V. Krulickas čia išdirbo beveik 10 metų (iki 1977 m. pradžios). Nepamiršo ir savo artistinių sugebėjimų – būdavo nepamainomas Kalėdų Senelis, kartu su žmona Irena vaidindavo įvairiuose renginiuose Kauno miesto vaikučiams. Bendradarbiai prisimena jo, kaip fotografo, aukštą profesionalumą. 2008 m. pabaigoje V. Krulickas gyveno atgautame tėvų name Trakų gatvėje.

Maždaug pusantų metų etatiniu fotografu muziejuje dirbo *Romualdas Kunčius*, pusmetį – *Henrikas Belovas*. Kaip autobiografijoje nurodo *Romualdas Kunčius* (gim. 1943 m.), jis studijavo Vilniaus universitete, dirbo „Gimtojo krašto“ redakcijoje, Fotomeno draugijoje. Fotografu į tuometinį Kauno istorijos muziejų priimtas 1978 m. vasario 24 d., bet 1979 m. liepos 13 d. dėl silpnos sveikatos atleistas. Po to kurį laiką dirbo „Spindulio“ spaustuvėje. Tolesnis jo likimas nežinomas. *Henrikas Belovas* fotografu muziejuje išdirbo nuo 1979 m. rugpjūčio 14 d. iki 1980 m. sausio 1 d. ir išėjo rengti disertacijos, tapo chemijos mokslų daktaru.

Reikšmingą vietą Vytauto Didžiojo karo muziejus užima fotografo *Vyto Šlekaičio* (gim. 1939 m.) gyvenime. V. Šlekaitis su pertraukomis muziejuje išdirbo beveik 10 metų. Pirmuosius užsakymus iš negatyvų parodai padaryti per 100 nuotraukų jis gavo 1967 m., kai iš muziejaus išėjo pirmasis etatinis fotografas, o naujo dar nebuvo. Fotografu Vytas laikinai buvo priimtas 1977 m. birželio 16 d., išėjus V. Krulickui. Kaip ir visų muziejininkų, fotografų atlyginimai buvo maži, todėl V. Šlekaitis dar dirbo penktos kategorijos fotografu laborantu Kauno specializuotame treste. Pasveikus pagrindiniam fotografui, V. Šlekaitis buvo atleistas, tačiau po kelių savaitių, išėjus H. Belovui, vėl sugrįžo ir etatiniu fotografu išdirbo pusketvirtų metų. Tačiau muziejininkai užsakymus jam patikėdavo iki pat Nepriklausomybės atkūrimo laikų. V. Šlekaitis pirmasis muziejuje pradėjo daryti spalvotas nuotraukas. Iki tol nuotraukos būdavo tik juodai baltos.

V. Šlekaitis gimė lietuvių tautinio atgimimo patriarcho J. Basanavičiaus tėviškėje – Ožkabalių kaime. Buvo labai kūrybingas, dainavo chore

Vytas Šlekaitis

„Perkūnas“, skambino pianinu, grojo akordeonu. Ne vienas muziejininkas prisimena Vyta ir kaip puikų vytelių pynėją, gerą vyriškų ir moteriškų rūbų siuvėją. V. Šlekaitis eksterneu baigė vidurinę mokyklą, po to Kauno technologijos technikumą vakarinių skyrių. 1970 m. buvo paskirtas „Pramprojekto“ vyresniuoju inžinieriumi, vėliau baigė KPI kursus. Kadangi importinės fototechnikos įsigyti buvo neįmanoma, V. Šlekaičiui teko tobulinti nuotraukų džiovinimo aparatą, siekiant išgauti kuo geresnę nuotraukų kokybę, eksperimentuoti su ryškalais ir fiksažais.

V. Šlekaitis liko aktyvus fotografas bei visuomenės veikėjas ir išėjęs į užtarnautą poilsį. Fotografuoja architektūros paminklus, žymius

žmones, gamtą, rengia parodas. 2006–2009 m. surengė personalines parodas Druskininkų „Girios aido“ muziejuje, Kauno miesto savivaldybėje, Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramovėje, savo gimtinėje – J. Basanavičiaus sodyboje-muziejuje, Šilainių poliklinikoje, keliuose mokyklose. Gavo Šilainių seniūnijos 2007 metų aktyviausio gyventojų nominaciją, Kauno miesto meras jam ne kartą pareiškė padėką.

Susirgus etatiniam, į muziejų būdavo priimamas fotografas dirbti pagal sutartį. Vienas iš tokių buvo *Vincas Prušinskas*, įdomios biografijos žmogus, istoriko Simono Daukanto ketvirtosios kartos palikuonis, bajorų ir kariškių giminės atstovas. 1925 m. V. Prušinskas baigė Dotnuvos žemės ūkio technikumą, po to iki sovietinės okupacijos Žemės ūkio rūmuose dirbo bitininkystės instruktoriumi, padarė ne vieną išradimą korių ir medaus apdirbimo srityje. 1941 m. buvo represuotas. Po reabilitacijos dirbo bitininkystės instruktoriumi Kauno universitete, Žemės ūkio akademijoje. Neblogai išmanė fotografiją, todėl maždaug nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio vidurio apie 10 metų (iki 1977 m.) pavaduodavo muziejaus fotografus. V. Prušinskui dažniausiai tekdavo iš stiklinių negatyvų daryti kontrolines ir ekspozicines nuotraukas. Įdomi buvo asmenybė. Sulaukęs garbaus amžiaus (per 70 m.), į muziejų atvažiuodavo

dviračiu (gyveno netoli Zoologijos sodo), jo pagrindinis maistas buvo graikiniai riešutai su medumi.

Muziejui nelabai pasisekė su fotografu *Henriku Rupeika* (gim. 1958). Muziejuje jis pradėjo dirbti 1981 m. gruodžio 14 d. pagalbinio darbininku. Kadangi buvo baigęs Vilniaus profesinės technikos mokyklos Fotografijos skyrių, susirgus V. Šlekaičiui 1982 m. sausio 10 d.

Vladas Urbonas

buvo laikinai įdarbintas fotografu. Tuo metu muziejus turėjo nedidelę dviejų kambarių fotolaboratoriją. Kartą naujasis fotografas paliko įjungtą džiovintuvą ir kilo gaisras – buvo apgadinti kai kurie prietaisai, sudegė dalis negatyvų ir fotopopieriaus.

Nors gavo nuobaudą, 1988 m. vasarį direktoriui pritariant įsteigė fotokooperatyvą, ėmė naudotis muziejui laikinai paskirtomis patalpomis. Kauno senamiestyje, Muziejaus gatvėje, įsirengė erdvią fotostudiją „Fotokoop“, fotografavo įvairius renginius, vestuves ir pan. Muziejuje darbuotojai H. Rupeikos nebematydavo ištisas dienas, todėl 1988 m. kovo 31 d. jis buvo atleistas. Matyt, laboratorijos inventorių buvo perduotas paviršutiniškai, nes jam išėjus muziejus pasigedo galingo japoniško fotoobjektyvo, kai kurių kitų įrenginių.

Daugiau kaip penkerius metus (nuo 1988 iki 1992 m.) muziejuje fotografu dirbo *Vladas Urbonas* (gim. 1948), pagal specialybę vandentiekio ir kanalizacijos inžinierius statybininkas, Lietuvos TSR fotografijos meno draugijos narys. Nuotraukas jis darydavo nuosavoje laboratorijoje, nes atleidus H. Rupeiką nuniokota muziejaus laboratorija nebuvo atkurta.

1992 m. kovo 5 d. pirmąsias muziejaus užduotis atliko *Edvardas Valerijonas Urbonavičius* (gim. 1937), laikinai priimtas vietoj sunkiai sergančio jauno fotografo *Andriaus Laurinkaus*. Kaip prisimena muziejaus darbuotojai, A. Laurinkus buvo labai stropus ir pareigingas, tačiau dėl silpnos sveikatos neatlaikė darbų krūvio ir savo noru pasitraukė iš gyvenimo.

E. V. Urbonavičiui laboratoriją teko kurti iš naujo – 1996 m. ji buvo perkelta į Sporto muziejų, Vytauto Didžiojo karo muziejaus filialą. Kelerius metus muziejus nebuvo pagrindinė E. V. Urbonavičiaus darbovietė – tuo pačiu metu jis dar dirbo Pramoninės statybos projektavimo institute. Etatiiniu muziejaus fotografu jis darbavosi nuo 1998 m. sausio 2 d. iki 2001 m.

Edvardas Valerijonas Urbonavičius, Liudvikas Rimantas Žiemys ir Artūras Užgalis

sausio 1 d. Jam turbūt daugiausia iš visų fotografų teko kopijuoti archyvinius dokumentus ir nuotraukas, pats buvo sukonstravęs fotokopijavimo aparatą. 2008 m. E. V. Urbonavičius, sulaukęs 71 metų, dirbo fotografu Kipro ir Miko Petrauskų muziejuje.

Paskutinįjį XX a. dešimtmetį, atidarius Vytauto Didžiojo karo muziejaus Sporto istorijos skyrių, intensyviai remontuojant istorinę Prezidentūrą, kuri tuo metu buvo priskirta Karo muziejui, darbų labai padaugėjo, todėl, be E. V. Urbonavičiaus, nuo 1995 m. liepos 1 d. pagal individualią sutartį pradėjo dirbti aukštąjį techninį išsilavinimą turintis profesionalus fotografas *Liudvikas Rimantas Žiemys*. Netrukus fotografo etatas buvo padalintas L. R. Žiemiui ir E. V. Urbonavičiui. L. R. Žiemys sėkmingai derino pareigas savo pagrindinėje darbavietėje – Lietuvos energetikos institute – ir Vytauto Didžiojo karo muziejuje, visada tesėdavo pažadus. Institute Rimantas iliustravo daugybę reklaminių leidinių, muziejuje – leidinį „Krašto apsaugos sistemos muziejai“, atvirukų komplektą „Vytauto Didžiojo karo muziejus“ ir kt. Dirbant L. R. Žiemiui, Karo muziejus atsisakė fotolaboratorijos. Čia jis darbavosi iki 2008 m. vasario 20 d.

Nuo tos pačios dienos L. R. Žiemį pakeitė jaunas, tačiau nemažą patirtį turintis fotografas *Artūras Užgalis* (gim. 1970 m.). Jo kūrybinėje biografijoje – daugybė iliustruotų leidinių, personalinis albumas „Mano Lietuva“, šiuo metu rengiamas kitas.

Kaip ir L. R. Žiemys, A. Užgalis fotografuoja ne tik eksponatus, dokumentus, bet ir fiksuoja visus muziejaus įvykius: parodų atidarymus, vizitus, jubiliejus ir pan.

NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ RELIKVIJOS VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUJE

Dalė Naujalienė

Baigiantis Pirmajam pasauliniam karui, susiklosčiusi tarptautinė padėtis lietuviams leido pasiekti pagrindinį savo tikslą – atkurti valstybę. 1918 m. vasario 16 d. lietuvių tautos atstovai paskelbė atkurią nepriklausomą, demokratinius pagrindais sutvarkytą Lietuvos valstybę. Nepaisant labai neaiškios ateities ir beveik kritiškos karinės situacijos, valstybinės institucijos visame krašte buvo kuriamos labai entuziastingai. Tačiau kaimynai Lietuvos atžvilgiu nebuvo nusiteikę geranoriškai ir rengė jos pavergimo planus. Grėsmingai augant pavojui, Lietuvos vadovybė suprato, jog pasipriešinti sovietinei Rusijai ir Lenkijai gali tik tvirta, gerai ginkluota sava kariuomenė. Susiklosčius labai sudėtingai situacijai, buvo išleistas pirmasis Krašto apsaugos ministerijos įsakymas, suteikęs juridinį pagrindą pradėti kariuomenės kūrimo darbą. Tačiau nuveikta buvo ne tiek jau daug.

Vokiečiams rengiantis iš Vilniaus trauktis, jau artinosi bolševikai. Kariuomenės kūrimosi pradžia sutapo su trijų galingų priešų – Sovietų Rusijos, Lenkijos ir bermontininkų – veržimusi į Lietuvos žemes. Nors jėgos buvo nelygios, sparčiai auganti ir stiprėjanti, tautos remiama kariuomenė sugebėjo iki 1920 m. pabaigos vienus grobikus sulaikyti, o kitus po lemtingų mūšių išvyti iš Lietuvos. Tai buvo didelis lietuvių tautos išbandymas, pareikalavęs daugybės aukų, tačiau krašto Nepriklausomybė buvo išsaugota. Šį garbingą istorijos tarpsnį buvo būtina įamžinti. Jau 1921 m. sausio 22 d. buvo sudaryta 20 asmenų Karo istorijos kolegija, vadovaujama gen. Vlodo Nagevičiaus. Jos pagrindinis tikslas buvo rūpintis pulkų istorijomis, karo muziejaus ir archyvo kūrimu. Kariuomenės dalių atstovų suvažiavime buvo aptarta, kokių eksponatų ir trofėjų muziejui reikėtų, kaip juos atgabenti ir t. t. Taigi didžiausiu lietuvių tautos Nepriklausomybės kovų liudininku ir metraštininku tapo Karo muziejus ir jame saugomi eksponatai, pasakojantys, kaip Lietuva, per amžius priešų pulka ir niokota, su ginklu rankoje nuožmioje kovoje išsikovojo laisvę ir Nepriklausomybę, kaip gimė, vystėsi ir tobulėjo Lietuvos kariuomenė, kaip ji augo, kovojo ir tvarkė savo kasdienį gyvenimą.

Eksponatai į Krašto apsaugos ministerijos karo muziejaus eksponatų knygas (toliau – eksponatų knygos) pradėti registruoti nuo 1921 m. vasario

Japoniškas karabinas „Arisaka“.
XX a. 2-asis dešimtmetis

16-osios – muziejaus įkūrimo dienos. Pavartykime jas. Stebina eksponatų – lengvųjų bei sunkiųjų ginklų – gausa. Patys įdomiausi tie, ant kurių pritvirtintos žalvarinės („skaistvario“ arba „misingio“, kaip vadinama senosiose inventorinėse knygos) lentelės su išgraviruotais įrašais. Inventoriniu numeriu G – 134 (senasis Nr. 214) 1922 m. įrašytas japoniškas 1897 m. (modelis 30) karabinas „Arisaka“. Tokius karabinus Rusija pirko XX a. 2-ajame dešimtmetyje savo kariuomenei apginkluoti. Ginklo Nr. 26653, kalibras – 6,5 mm, dėtuvės talpa – 5 šoviniai, svoris – 3,46 kg. Tarp taikiklio ir spynos išpaustas chrizantemos žiedas ir įrašai japonų kalba. Uokso kairėje pusėje išpaustas numeris (26653) ir supaprastintas žiedas. Apsodas buvo taisomas – sutvirtintas skarda ir varžtais. Buožės dešinėje pusėje pritvirtinta žalvarinė lentelė su išgraviruotu įrašu: „Šautuvas kurį 1918 m. lapkričio 13 d. atsinešė savanoris įstojęs į 1 pėst. pulką.“ Kariuomenės atgimimo diena laikoma lapkričio 23-ioji, tačiau, remiantis div. gen. Vinco Grigaliūno-Glovackio atsiminimais, 1-ojo pėstininkų pulko organizavimo darbai prasidėjo dar lapkričio 1 d. Iš pirmųjų pulko įsakymų matyti, kad lapkričio 10–24 dienomis į kariuomenę įstojo pirmieji karininkai ir karo valdininkai, o lapkričio 16–24 dienomis – 18 kareivių. Po Pirmojo pasaulinio karo kiekviename kaime buvo likę rusų ar vokiečių ginklų. Stodami į pulko gretas, savanoriai atsinešdavo šautuvų, revolverių, kardu. Buvo ir tokių, kurie ant pečių atvilkdavo ir kulkosvaidį. Tai liudija kitas muziejuje saugomas ginklas – 1891–1907 m. modelio rusiškas karabinas „Mosin-Nagant“ (inventorinis Nr. G – 139, senasis Nr. 222), pagamintas 1909 m. Iževske. Ginklo Nr. 17859, kalibras – 7,62 mm, dėtuvės talpa – 5 šoviniai. Buožės kairėje pusėje pritvirtinta žalvarinė lentelė su išgraviruotu įrašu: „Šautuvas, kurį 1918 m. lapkričio 3 d. atsinešė savanoris įstojęs į 1 pėst. pulką.“

Rusiškas karabinas „Mosin-Nagant“. 1909 m.

Vokiškas karabinas „Mauser“. 1918 m.

Vokiško artilerijos sviedinio dalys: plieninis šrapnelio sviedinio indas ir žalvarinė sviedinio tūta. 1915 m.

Pirmasis pulko ginklas, inventorinėje knygoje įrašytas numeriu G–133 (senasis Nr. 215), yra 1918 m. Vokietijoje pagamintas 98 (a) modelio karabinas „Mauser“. Ginklo Nr. 3013, kalibras – 7,92 mm, dėtuvės talpa – 5 šoviniai, taikymo nuotolis – 2000 m. Ginklas su brezentiniu diržu. Buožės kairėje pusėje pritvirtinta žalvarinė lentelė su išgravuotu įrašu: „Pirmas pulko ginklas, įtrauktas į pulko ginklų sąrašą, paskolintas iš vokiečių Alytuje – ir nesugražintas 1918 m. XI. 17.“ Toks įrašas liudija, kad kuriamos valstybės kariuomenės ginklavimo tarnybai reikėjo daug ištvermės ir sumanumo vykdant jai pavestas užduotis ginkluotės tiekimo srityje. Be oficialiai gautų ginklų, buvo stengiamasi kuo daugiau jų įsigyti. Lietuviams karininkams iš Vilniaus atvykus į Alytų perimti ir sutvarkyti kareivinių, reikėjo ginkluotų sargybinių. Kareivinėse buvę vokiečiai neatsisakė paskolinti dviejų karabinių. Vienas iš jų ir saugomas muziejuje kaip pirmasis pulko ginklas. Tik lentelėje išgraviruota data netiksli, tai galėtų būti 1919 m. sausio pradžia.

Pradinėje Lietuvos kariuomenės kūrimosi stadijoje pirmąją ginklų tiekimo įstaiga tenka laikyti Artilerijos dalį. Jos organizavimo ir veiklos užuomazga galima laikyti 1919 m. sausio pradžią, kai buvo išleisti pirmieji įsakymai. Tuo metu jokių ginklų ir šaudmenų dirbtuvių Lietuvoje nebuvo, todėl visą ginkluotę tiekė Lietuvoje esantys vokiečiai, vėliau – Vokietijos vyriausybė (už bermontininkų padarytus nuostolius), taip pat Prancūzija, Anglija. Nemažai ginkluotės atiteko iš bermontininkų ir lenkų kaip karo grobis. Sausio 6 d. iš vokiečių buvo gautos dvi rusų 76,2 mm patrankos ir 24 arkliai. 2-ojo pėstininkų pulko karininkui Edvardui Jodkai įsakyta pradėti formuoti lengvąją bateriją. Greitai vadovavimą baterijai perėmė karininkas Vincas Geiga. Per du mėnesius pirmoji baterija buvo suformuota ir aprūpinta, o kariai apmokyti. Gavusi nurodymą ji išžygiavo į Kėdainius. Iš čia, gavusi operatyvinį įsakymą, patraukė Deltuvos link stoti į kovą su bolševikais. Pasak karininko Vinco Geigos, žygyje dalyvavo apie 200 pėstininkų ir 20 raitelių. Jie turėjo ir dvi patrankas. Priartėjus prie Deltuvos buvo pasirengta kovai. Iš baterijos dislokavimo vietos miestelis buvo matyti kaip ant delno. Pabūklas buvo užtaisytas ir nutaikytas į gražiausią Deltuvos namą – kleboniją, kurioje buvo apsistojęs bolševikų štabas. Nugriaudėjo šūvis. Buvo 1919 metų kovo 28 diena. Šis šūvis laikomas pirmuoju Lietuvos kariuomenės artilerijos šūviu. Sviedinys pataikė į kleboniją, bet, deja, nesprogo. Vėliau sviedinio tūtą Deltuvos klebonas perdavė į Karo muziejų. Taigi ši relikvija pirmą kartą inventorinėse knygosose užregistruota 1922 m., jos Nr. 741. „Kanuolės šoviny, 1919.III.28. patekęs į Deltuvos kleboniją, kuriame buvo bolševikų štabas, su misingine lentele parašui, ant to pat stalelio“ ir dabar puikuoja Vytauto Didžiojo karo

Vokiškas lengvasis kulkosvaidis Mg 08/15.
1918 m.

Vokiškas sunkusis minosvaidis „Ehrhardt“. 1916 m.

muziejaus ekspozicijoje, tik su nauju numeriu (G – 4) ir išsamesniu ekspozicijos aprašu. Artilerijos sviedinio dalys – plieninis šrapnelio sviedinio indas ir žalvarinė sviedinio tūta. Plienuinis šrapnelio sviedinio indas yra su žalvarine lentele, kurioje užrašyta: „Pirmojo Lietuvos artilerijos sviedinio šrapnelės indas ir tutelė / kovo 28 d. 1919 metais patekusio į Deltuvos kleboniją kame rusų bolševikų štabo būta. Užėmus Deltuvą, jos klebonas šį indą gražino išvaduotojams.“ Sviedinio tūtą 1915 m. pagamino firma „Schneider“.

Kovas su bolševikais mena ir 1918 m. Vokietijoje pagamintas lengvasis kulkosvaidis Mg 08/15 (inventorinėje knygoje jo Nr. G – 141). Aušinamas vandeniui. Ginklo kalibras – 7,92 mm, užtaisymas juostinis, šaudymo greitis – 300–450 šūvių/min. Buožės dešinėje pusėje pritvirtinta žalvarinė lentelė su išgraviruotu įrašu: „Kulkosvydis, iš kurio šaudydamas žuvo karūžas Sidaravičius / Dusyk buvo patekęs rusams ir vėl atimtas. 1924/VII/19 m.“ 1919-ųjų liepą Karo mokyklą baigusiam Jurgiui Sidaravičiui (1-oji laida) buvo suteiktas karūžo laipsnis. Jis buvo paskirtas 1-ojo pėstininkų pulko 1-osios kuopos jaunesniuju karininku ir jau liepos 26 d. buvo pasiūstas į Zarasų frontą kautis su bolševikais. Dalyvavo mūšiuose prie Antalieptės, Naujasodžio, Jakunčių, Baltriškių ir Balčių. 1919 m. rugpjūčio 24 d. netoli Balčių dvaro, užsikirtus kulkosvaidžiui, nelygioje kovoje su bolševikais karūžas Jurgis Sidaravičius žuvo.

Ištūmus bolševikus už Dauguvos, Lietuvos kariams teko stoti į kovą su nauju priešu – bermontininkais. Bermonto kariuomenė karo veiksmus pradėjo spalio 6 d. užimdama Šiaulių, Šilėnų ir Radviliškio geležinkelio stotis ir įvesdama savo administravimą. Spalio pabaigoje aršūs mūšiai vyko prie Linkaičių. Lapkričio 21 d. Lietuvos kariuomenė, vadovaujama plk. lt. Kazio Ladygos, pradėjo bendrą bermontininkų puolimą ir užėmusi Radviliškį priešą sutriuškino. Bėgdami iš Radviliškio, bermontininkai paliko didelį karo grobį: 7 lauko patrankas, 1 haubicą, 2 zenitines patrankas, apie 100 kulkosvaidžių, 10 minosvaidžių ir t. t. Galutinai bermontininkai iš Lietuvos pasitraukė 1919 m. gruodžio 15 d. Po to teko organizuoti išmėtytų ir paliktų ginklų bei šaudmenų rinkimą ir rūšiavimą. Šio turto buvo randama Tauragės, Kretingos, Šiaulių ir Radviliškio rajonuose. Tinkami ginklai buvo gabenami į artilerijos sandėlius, o sugadinti – į centrinės armijos dirbtuves taisyti. 1936 m. į Karo muziejų iš centrinių artilerijos sandėlių buvo perduota dalis iš bermontininkų paimtų trofėjų: vokiškas 37 mm priešlėktuvinis pabūklas, 76 mm lengvasis minosvaidis, du vokiški 1916 m. pavyzdžio sunkieji minosvaidžiai „Ehrhardt“, keturi vokiški 1916 m. pavyzdžio vidutiniai minosvaidžiai „Ehrhardt“ ir kt. Iš jų muziejuje išlikęs 1918 m. pagamintas vokiškas 170 mm sunkusis minosvaidis „Ehrhardt“ (inventorinis Nr. G – 590) ir du vokiški

Prancūziškas šautuvas „Lebel“.
1889 m.

1916 m. modelio 250 mm sunkieji minosvaidžiai „Ehrhardt“ (inventoriniai Nr. G – 588 ir G – 589). Vieno iš sunkiųjų minosvaidžių (inventorinis Nr. G – 589) drūtgalyje išpausta: „Nr. 1475 /.../1916. Šis ginklas 1919 m. Lietuvos kariuomenės buvo atimtas iš bermontininkų.“ Remiantis Kariškai istorinio muziejaus direktoriaus žodiniu įsakymu ir 1950 m. birželio 30 d. sudarytos komisijos (nariai – Tkačiov, Kemov, Puklevičius) pasirašytu aktu, dešimt patrankų buvo išvežtos ir išlydytos kaip antrinė žaliava.

1919 m. balandį Lenkija, pasinaudojusi palankia padėtimi bolševikų fronte, visiškai nederindama karo veiksmų su Lietuvos kariuomene, taip pat kovojusia su bolševikais, užėmė Vilnių ir ėmė brautis gilyn į Lietuvos teritoriją. Ypač aršūs mūšiai vyko 1920 m. rudenį Suvalkijoje. Mūšiuose prie Seinų pasižymėjo 5-asis pėstininkų pulkas. To meto mūšius mena 1886–1893 m. modelio 1889 m. pagamintas prancūziškas šautuvas „Lebel“ (inventorinis Nr. G – 115, senasis Nr. 142). Ginklo Nr. 24999, kalibras – 8 mm, dėtuvės talpa – 8 šoviniai. Buožės kairėje pusėje pritvirtinta žalvarinė lentelė su išgraviruotu įrašu: „Šitas šautuvas yra 5 p. pulko pirmas karo grobis paimtas mūšyje ties Seiniais iš lenkų 1920.“ Karas su lenkais tęsėsi iki 1920 m. lapkričio 30 d. Jis baigėsi triuškinamu lenkų pralaimėjimu prie Širvintų bei Giedraičių ir paliaubų paskelbimu.

Kitas įdomus eksponatas (inventorinis Nr. G – 1603) yra XX a. 3-iajame dešimtmetyje Lietuvos užsakymu Didžiojoje Britanijoje pagaminta karininkų špaga. Geležėje cheminio ėsdinimo būdu surašyti Lietuvos kariuomenės laimėti mūšiai ir jų datos. Vidinėje geležtės pusėje pavaizduotas Vytis, o į augalinių ornamentų kompoziciją, laikantis chronologinės sekos,

Karininkų špaga, Lietuvos užsakymu pagaminta Didžiojoje Britanijoje.
XX a. 3-iasis dešimtmetis

Įkomponuotas įrašas: „1236 Šauliai / 1260 Durbė / 1410 Grunvaldas / 1506 Kleckas / 1514 Orša / 1564 Ula / 1605 Kircholmas / 1649 Lojovas / 1654 Šklovas.“ Geležtės išorinėje pusėje tokia pat technologija sukurta dar viena kompozicija: tarp augalinių ornamentų vingiuojančioje juostoje užrašyta: „Panevėžys–Dauguva 1919 / Radviliškis 1919 / Giedraičiai 1920.“ Efeso apsauginėje dalyje suformuotas Jogailaičių (Vyčio) kryžius, o vidinėje pusėje išgraviruotas įrašas: „Dėkingi Šiauliečiai Klaipėdos atvaduotojui „Bajorui“ 1915 / 123.“ (Mykolas Kalmantas-Bajoras – vienas iš Klaipėdos krašto sukilimo vadų.) Klaipėdos krašto sukilimas, t. y. Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos, lyg ir užbaigė Nepriklausomybės kovas.

Vertingas yra kiekvienas eksponatas, tačiau turintieji savo legendą – unikalūs. Taigi aptarti eksponatai – ginklai, atspindintys lietuvių Nepriklausomybės kovas, o ypač tie, prie kurių pritvirtintos išgraviruotos žalvarinės lentelės, – turi didžiulę vertę. Juk ne veltui 1921 m. sausio 22 d. krašto apsaugos ministro įsakyme Nr. 17 sakoma, kad „kuriamas Karo muziejus turi prakilnų ir garbingą tikslą – pagaminti būsiančioms kartoms amžiną paminklą to, kaip Lietuva, per amžius priešų varginta, numetė vergijos pančius ir su ginklu rankose, per skausmus ir kovas pasiekė Nepriklausomybę.“

LYDUVĖNŲ TILTO IR JO MAKETO KARO MUZIEJUJE ISTORIJA

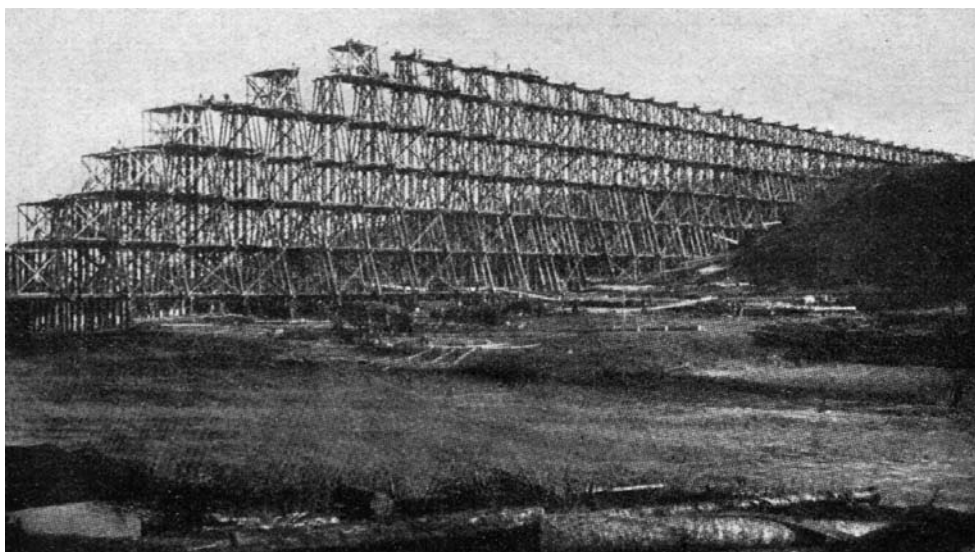
Marius Pečiulis

XIX a. pirmoje pusėje Anglijoje buvo nutiesti pirmieji geležinkeliai, kuriais pradėjo kursuoti garvežiai. Netrukus geležinkelio linijas pradėta tiesti visoje Europoje. XIX a. viduryje pirmoji geležinkelio linija nutiesta ir Lietuvoje, tuomet priklausiusioje carinei Rusijai (Peterburgo–Varšuvos geležinkelio dalis). Geležinkelių teikiamus privalumus greitai pajuto ir kariuomenė. Per itin trumpą laiko tarpą į kovos veiksmų zoną traukiniais buvo galima permesti didelį karių skaičių ir užtikrinti jų aprūpinimą. Tai buvo itin akivaizdu Pirmojo pasaulinio karo metais (1914–1918), kuomet Vokietija, kariaudama dviem frontais ir turėdama gerai išvystytą geležinkelių tinklą, galėjo sustiprinti silpnąsias frontų vietas karius permesdama traukiniais.

Kaip tik dėl šios priežasties Vokietija ir ėmė tiesti geležinkelius karo metu užimtose teritorijose, taip pat ir Lietuvoje. Pačiame Pirmojo pasaulinio karo įkarštyje, 1915 m. viduryje, Vokietija suformavo Nemuno armiją, kuri puolimą pradėjusi vakarų Lietuvoje, turėjo tęsti jį šiaurės bei rytų kryptimis, Dauguvos upės link. Jai aprūpinti nuspręsta nutiesti naują geležinkelio liniją iš Pagėgių į Radviliškį. Tačiau buvo susidurta su rimta kliūtimi – Dubysos upe. Šios upės slėnis vienas iš giliausių Lietuvoje – kai kuriose vietose krantų aukštis siekia net 80 metrų. Upės slėniui įveikti buvo ieškoma įvairių variantų. Kaip vienas iš sprendimo būdų pasirinktas Dratvos upelio, dešiniojo Dubysos intako (šiek tiek aukščiau Lyduvėnų miestelio), slėnis. Tokiu būdu didelį tiltą būtų pakeitęs mažas tiltelis tik per pačią Dubysos upę, o traukinys į kalną kilęs ilga nestacia įkalne. Tačiau atlikus išsamius geologinius tyrimus, šio varianto buvo atsisakyta. Neliko nieko kito, kaip tik statyti didelį tiltą, jungiantį abu Dubysos slėnio krantus ties Lyduvėnų gyvenvieta. Tokį projektuotojų sprendimą lėmė tai, jog šioje vietoje slėnis buvo siauriausias,

Statomas Lyduvėnų tiltas. 1916 m.

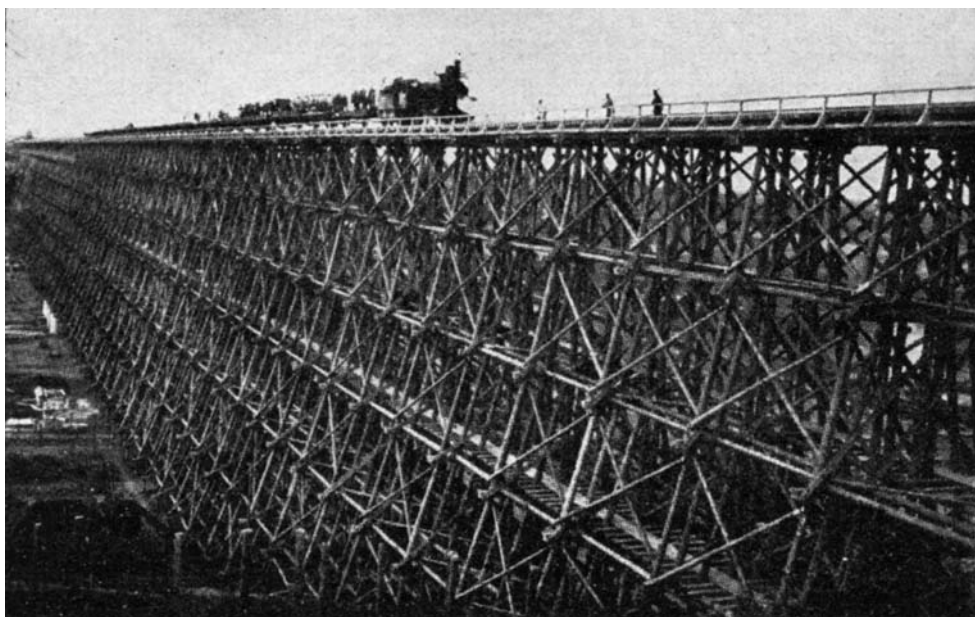

Statomas Lyduvėnų tiltas. 1916 m.

aplink buvo gausu statyboms reikalingos miško medžiagos ir molingo žvyro Dubysos krantuose.

Tilto statybos pradžia laikoma 1915 m. lapkričio 23-ioji, tačiau parengiamieji darbai pradėti dar 1915 m. rugsėjį. Lyduvėnų geležinkelio tiltą statė 5-oji ir 29-oji geležinkelių atsargos kuopos, pasitelkusios vietos gyventojus ir apie 2000 karo belaisvių. Labai daug laiko užėmė parengiamieji tilto statybos darbai. Kad į statybviety būtų galima gabenti statybines medžiagas ir įrangą, reikėjo sutvarkyti lauko kelius, nutiesti geležinkelio linijas, žmonėms pastatyti gyvenamuosius barakus. Statybos vietoje reikėjo pakoreguoti upės vagą, kadangi tilto ašis nebuvo statmena upės tėkmei – ji būtų ardžiusi tilto atramas.

Medienai buvo kertami aplinkiniai miškai. Tačiau vietinės miško medžiagos nepakako, jos teko gabenti iš Suvalkų, o tai lėtino darbus. Medieną buvo galima suvežti arkliais, o štai sunkioms metalinėms sijoms atgabenti reikėjo tiesti geležinkelį nuo Radviliškio iki tilto. Gamtinės sąlygos taip pat buvo nepalankios. Statybos vyko vėlyvą rudenį, žiemą ir pavasarį. Sovietmečiu leistame laikraštyje „Tiesa“ cituojami amžininkų prisiminimai. Teigiama, jog šis tiltas ir visa Pagėgių–Radviliškio geležinkelio linija nutiesta „ant žmonių kaulų“. Neturėtume akiai pasitikėti sovietine propaganda, tačiau tenka pripažinti, kad statant Lyduvėnų tiltą žmonės, o ypač karo belaisviai, dirbo itin sunkiomis sąlygomis. Statybininkams teko kovoti su žiemos šalčiais ir pavasarį prasidėjusiu Dubysos potvyniu.

Bandomieji važiavimai pastatytu mediniu Lyduvėnų tiltu. 1916 m. gegužė

Tilto atramos buvo kalamos septyniomis poliakalėmis (dviem elektrinėmis, viena garine, keturiomis mašininėmis). Kad atlaikytų didžiulį svorį, poliai buvo kalami net į penkiolikos metrų gylį. Iš viso sukalta 1400 polių (bendras įkaltų polių gylis būtų sudaręs 12 km). Tuo pačiu metu stalių komandos dvylikoje išlygintų aikštelių statė rėmus. Tiltas buvo statomas vienu metu iš abiejų pusių. Nepaisant visų sunkumų, Lyduvėnų tiltas pastatytas per itin trumpą laiką – 6 mėnesius. 1916 m. gegužės 25 d. tiltu pradėta naudotis. Medinis Lyduvėnų tiltas buvo net 670 metrų ilgio ir 42 metrų aukščio, turėjo šešis aukštus (viršutinio aukšto, kuriuo ėjo geležinkelio vėžė, plotis buvo 5,5 m, apačioje – 21 m). Iš viso tiltui buvo sunaudota 7000 kubinių metrų medienos. Tai buvo didžiausias tokio tipo statinys ne tik Pabaltijyje, bet ir vienas iš didžiausių Europoje.

Kadangi pagrindinė statybinė medžiaga buvo medis, tiltui nuolat grėsė gaisro pavojus. Kad tiltas neužsidegtų nuo iš pravažiuojančio garvežio iškritusių žarijų, tarpubėgiai buvo padengti rifliuota geležimi, ant tilto pastatytas hidraulinis įrenginys, vamzdžiais sujungtas su Lyduvėnų vandentiekio talpykla (100 kubinių metrų talpos). Be to, prie Dubysos stovėjo siurblys su hidrantu ir visada parengtomis gaisrinėmis rankovėmis. Sausuoju metų laikotarpiu tiltas nuolat buvo laistomas. Apie gaisrą turėjo pranešti ant tilto įrengti signaliniai įrenginiai. Kilus pavojui, gaisrininkai kopėčiomis ir permetamais tiltukais,

Medinės kopėčios, kuriomis gaisrininkai galėjo pasiekti kiekvieną tilto dalį

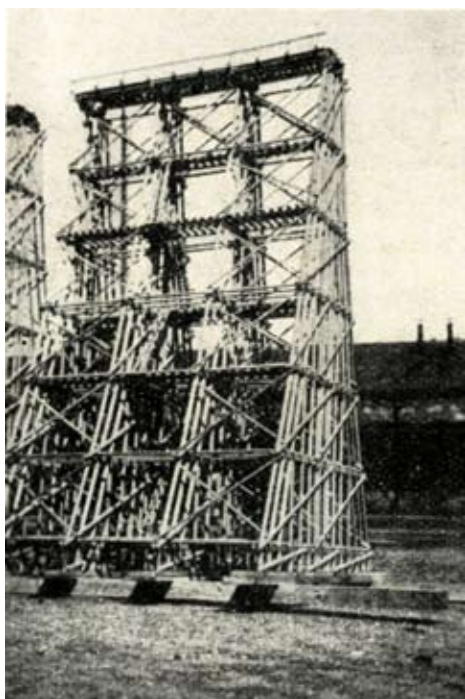
įrengtais kiekviename aukšte, galėjo pasiekti kiekvieną tilto dalį.

Tačiau kad ir kaip įspūdingai atrodė šis statinys, dar prieš pradėdant statybas buvo aišku, kad jis laikinas. Tai sąlygojo nuolatinė gaisro tikimybė, ribotos tilto apkrovos galimybės. Darbai buvo patikėti Gustavsburgo firmai. Naujo, plieninio tilto ant betoninių atramų statybos darbai prasidėjo 1916 m. spalio 18 d. (už dvidešimties metrų nuo senojo tilto). Darbų tempus lėtino ypač šaltos 1916–1917 ir 1917–1918 metų žiemos, kai temperatūra nukrisdavo net iki 30 ir daugiau laipsnių šalčio. Naujasis tiltas su krantais sujungtas supylus aukštus pylimus, o tam trukdė net iki metro gylio įšalus žemė. 1918 m. gegužės 17 d. tiltas buvo galutinai užbaigtas ir išbandytas ir

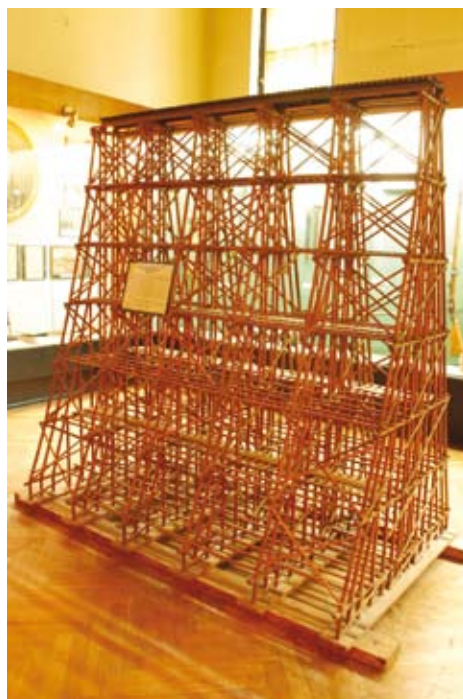
jau kitą dieną perduotas eksploatuoti. Naujojo tilto aukštis buvo 45,5 m, ilgis 570 m, jis turėjo 9 terpes po 62,4 m. Taigi naujasis tiltas buvo trim metrais aukštesnis ir visu šimtu metrų trumpesnis (dėl su krantu jį jungiančių pylimų). Pastačius naująjį tiltą, senasis medinis tapo paprasčiausiai nebereikalingas. Tais pačiais metais vienas iš didingiausių Vokietijos statinių buvo išardytas.

Kad ir kaip būtų gaila, šiandien medinį Lyduvėnų tiltą mums primena tik žinutės istoriniuose veikaluose, enciklopedijose ir keletas nuotraukų. Vargu ar dar yra gyvas bent vienas šio didingą statinio liudininkas. Vis dėlto Lietuvoje yra vieta, kur galima išvysti medinį Lyduvėnų tiltą. Tai Vytauto Didžiojo karo muziejus. Šiandien daugelio muziejaus lankytojų, apžiūrinčių Pirmajam pasauliniam karui skirtą ekspoziciją, dėmesį patraukia didelis neįprastų formų eksponatas. Tiesa, tai nėra tikrasis Lyduvėnų tiltas ar jo fragmentas – toks gigantas paprasčiausiai nebūtų tilpęs. Čia jūs pamatysite tikslų keliasdešimt kartų sumažintą medinio Lyduvėnų geležinkelio tilto maketą.

Šio maketo istorija siekia beveik tuos pačius laikus kaip ir tikrojo tilto. Deja, rašant šį straipsnį duomenų, kurie padėtų nustatyti tikslią maketo pagaminimo datą, nerasta, tačiau turimi šaltiniai mus nuveda į tarpukario Lietuvą. Išlikusi istorinė medžiaga leidžia manyti, kad maketas buvo pagamintas XX a. 3-iojo dešimtmečio pradžioje. Savaiame suprantama, vos prieš kelerius metus

Viena pirmųjų medinio Lyduvėnų tilto maketo nuotraukų. XX a. 3-iasis dešimtmetis

Medinio Lyduvėnų geležinkelio tilto maketas

nugriautas medinis gigantas negalėjo nepadaryti įspūdžio to meto žmonėms, taigi natūralu, kad net ir nugriovus Lyduvėnų tiltą kažkam kilo mintis jį įamžinti. Maketo sukūrimas buvo vienas iš geriausių būdų tai padaryti.

Lyduvėnų medinio tilto maketą pagamino atskirojo geležinkelių bataliono mokomosios kuopos kariai. Mokslų metu kursantams buvo organizuojamos ekskursijos į įvairias Lietuvos vietas, supažindinama su technikos paveldu. Ne kartą buvo apžiūrėtas ir Lyduvėnų tiltas. Greičiausiai po tokių išvykų Lietuvos karo inžinieriams ir kilo mintis įamžinti savo kolegų iš Vokietijos darbą – pagaminti medinio Lyduvėnų tilto maketą (be teorinių kursų, dirbtuvėse vykdavo ir praktiniai užsiėmimai). Karo technikos dalių dvidešimtmečiui skirtame specialiaame karo technikos valdybos leidinyje galime išvysti vieną iš pirmųjų ką tik pagaminto Lyduvėnų medinio tilto maketo nuotraukų.

Iš pradžių maketas buvo mokomoji priemonė karo inžinerijos žinias gilinantiesiems kariūnams ir tik po kelerių metų perduotas Karo muziejui. 1928 m. Karo muziejaus eksponatų knygoje laikinojo geležinkelio tilto modelis jau įrašytas.

Medinio Lyduvėnų tilto maketas pagamintas iš spygliuočio medienos,

Rifliuota geležimi išklotas geležinkelio tarpubėgis

taip atkartojant tikrąją statybą, mat statant tiltą buvo naudojama vietinė mediena, o Lyduvėnų ir Šiluvos apylinkėse vyravo kaip tik spygliuočių miškai. Maketo aukštis – 1,98 m (tikrojo tilto aukštis – 42 m), ilgis – 1,77 m (670 m), plotis ties pagrindu – 1,12 m (21 m), plotis ties viršutiniu aukštu – 0,28 m (5,5 m). Taigi tikrasis tiltas už maketą platesnis ir aukštesnis maždaug dvidešimt kartų ir daugiau nei tris šimtus aštuoniasdešimt kartų ilgesnis. Maketo autorius stengėsi kiek įmanoma preciziškiau atkurti visus tikrojo tilto elementus. Ant maketo taip pat nutiestas priešgaisrinės apsaugos vamzdis, yra kopėčios, kuriomis gaisrininkai galėjo pasiekti bet kurią tilto vietą, rifliuotos geležies imitacija, kuria išklotas geležinkelio tarpubėgis.

Senajame Karo muziejaus pastate dalis ekspozicijos buvo skirta karo inžinerijai (3-iasis skyrius, rikiuotės dalys), tad tikėtina, kad čia Lyduvėnų tilto maketas ir buvo eksponuojamas. 1936 m. vasario 16 d. lankytojams duris atvėrus naujiesiems Karo muziejaus rūmams, čia buvo perkeltas ir maketas. Jis buvo eksponuojamas šalia kitų Inžinerijos puskarininkių mokyklos pagamintų maketų. Vytauto Didžiojo karo muziejuje išlikęs tarpukariu eksponuoto Lyduvėnų medinio tilto maketo aprašas.

Po Sovietų Sąjungos okupacijos permainos atėjo ir į Karo muziejų. Muziejus neteko Vytauto Didžiojo vardo (sovietmečiu jis buvo vadinamas kariškai istoriniu, o nuo 1956 m. – Kauno valstybiniu istorijos muziejumi), daugelis su Lietuvos valstybingumu sietinų eksponatų buvo pakeisti kitais, labiau atitinkančiais sovietinės santvarkos ideologinę liniją. „Buržuazinės“ Lietuvos karo inžinierių pagamintas medinio Lyduvėnų tilto maketas, primenantis Pirmojo pasaulinio karo laikus, taip pat neatitiko šios linijos. Sovietmečiu Pirmojo pasaulinio karo tematika nebuvo labai populiari, nes priminė carinę Rusiją. Tuometinėje historiografijoje jis neretai pavadinamas imperialistiniu karu. Vyraujant tokiai oficialiajai nuomonei, tilto maketas buvo išneštas iš ekspozicijų salių ir daugiau nei pusę amžiaus išbuvo tik mažam žmonių ratui prieinamose muziejaus saugyklose (iki Nepriklausomybės atgavimo eksponatas buvo saugomas saugykla paverstoje Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę kriptoje). Po Antrojo pasaulinio karo muziejaus eksponatus skirstant į grupes, Lyduvėnų medinio tilto maketas pateko į pagalbinės medžiagos eksponatų grupę. Šioje eksponatų grupėje jis yra iki šiol.

1990 m. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, tų pačių metų sausio 29 d. muziejui sugrąžintas Vytauto Didžiojo karo muziejaus vardas. Į ekspozicijų sales buvo grąžinti senieji eksponatai. Tačiau Lyduvėnų tilto maketui dar reikėjo sulaukti savo valandos. Natūralu, jog per pusę amžiaus šio eksponato kokybė suprastėjo. Medinės detalės dėl laiko ir aplinkos poveikio patamsėjo, dalis jų, ypač pačių smulkesnių (tokių kaip laiptų turėklai), apskritai dingo, metalinės detalės stipriai paveikė korozija, tad eksponatui reikėjo kruopščios restauratorių pagalbos. Nepaisant visko, šio dešimtmečio pradžioje, atnaujinant Pirmajam pasauliniam karui skirtą ekspoziciją, medinio Lyduvėnų tilto maketas grįžo į muziejaus sales ir iki šiol džiugina lankytojus.

Tačiau tilto istorija tęsiasi. Kaip jau minėta, vietoj medinio tilto ant betoninių atramų buvo pastatytas plieninis. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, visos geležinkelio linijos, taip pat ir Lyduvėnų tiltas, perėjo valstybės žinion. Tarpukariu Radviliškio–Pagėgių geležinkelio linija buvo labai apkrauta, per metus ja būdavo pervežama iki 12 tūkstančių keleivių. Ji buvo naudojama ne tik Lietuvos valstybės reikmėms, bet ir tarptautinio tranzito tikslais. Ši linija buvo svarbi gija, jungusi Rusiją su Vokietija. Eismas ja ypač suintensyvėjo prieš prasidedant Antrajam pasauliniam karui. Bijant galimos Vokietijos agresijos, Lyduvėnų tiltą nuspręsta apsaugoti – 1937 m. buvo įrengtos trys gelžbetoninės slėptuvės (projektų autoriai – inžinerijos mjr. J. Vitkus ir plk. lt. J. Maciulevičius).

Tačiau šie gynybiniai įrenginiai neapsaugojo Lyduvėnų tilto nuo

Lyduvėnų tiltas šiandien

užsienio interventų. Baigiantis karui, 1944 m. liepos 26 d. besitraukianti Vokietijos kariuomenė susprogdino tiltą, kurį jų tautiečiai vos prieš du dešimtmečius buvo pastatę. Sparčiai į vakarus judančios Raudonosios armijos inžinerinis dalinys, pasitelkęs karo belaisvius ir vietinius gyventojus (kaip ir vokiečiai 1915–1916 metais), per 29 dienas tiltą atstatė ant naujų atramų, panaudojęs dalį trofėjinių santvarų, atgabentų iš Vokietijos.

Po karo prasidėjo atstatomieji tilto darbai. Jį statė Sovietų Sąjungos tiltų statybos organizacija „Mostostroj“. Darbai buvo baigti 1952 m. Naujasis Lyduvėnų tiltas (jau ketvirtas per mažiau nei pusę amžiaus) buvo plieninis, su naujomis atramomis, devyniomis dviejų tipų pertvaromis – šešiomis rusiškomis ir trimis vokiškomis, išlikusiomis nuo 1918 m. Po atstatymo tilto aukštis sumažėjo trim metrais (42 m), ilgis padidėjo trisdešimčia metrų (599 m).

1990 m. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, traukinių eismas tiltu tapo nebe toks intensyvus. 2001–2005 m. istorijos-technikos paminklas buvo remontuojamas: sustiprinti tilto elementai, rekonstruoti mazgai. Tiltas perdažytas, įrengti apžiūros laiptai. Istorinį tilto tęstinumą užtikrino ir 2008 m. vasario 13 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, kuriuo didžiausias Lietuvoje Lyduvėnų geležinkelio tiltas paskelbtas kultūros paminklu. Taigi šis didingas statinys džiugins dar ne vieną žmonių kartą.

KAD PRAEITIS GYVENTŲ MUMYSE...

Danutė Tamošaitienė

Kaip atrodė Lietuvos miestai ir miesteliai XX amžiaus pradžioje? Kaip juos matė fotografijos Lietuvoje pradininkas Balys Buračas? Šio kraštotyrininko nuotraukas, tapusias istorijos liudininkėmis, jau galima išvysti nuotraukų albume „Miestai ir miesteliai Balio Buračo akimis. XX a. 3–4 dešimtmetis“. Albumo pamatinis tikslas – supažindinti visuomenę su žymaus Lietuvos kraštotyrininko ir fotografo darbais. Iš viso pateikiamos 179 nuotraukos.

2007 m. sausio 18 d. sukako 110 metų, kai gimė vienas žymiausių mūsų praeities lobių rinkėjų Balys Buračas, taigi šiai garbingai datai minėtas albumas ir skiriamas.

Kas jis, B. Buračas, kad privalome jį įprasminti ir dėliauti, jog jis gyveno ir pasiliko?

1937 m. Paryžiaus pasaulinėje meno ir technikos parodoje fotografas buvo apdovanotas aukso medaliu už 25 kraštotyrimų nuotraukų seriją. Tačiau medalis autoriaus taip ir nepasiekė – už auksą reikėjo sumokėti muitą. Taigi gavo tik diplomą. Tai buvo vienintelis toks aukštas B. Buračo tarptautinis įvertinimas. Nei prieš, nei po to jokiose parodose jis nedalyvavo.

Keliaudamas dviračiu po gimtąjį kraštą su bloknotu ir fotoaparatu, kraštotyrininkas B. Buračas nuveikė darbą, kokį seniau atlikdavo metraštininkai, gelbėdami pranykstančio gyvenimo pėdsakus.

Vienas iš Lietuvos fotografijos pradininkų. Liaudies meno rinkėjas. Plataus akiračio kraštotyrininkas, pagrindiniu objektu pasirinkęs etnografinę temą. Mokytojas. Iškilus kultūros veikėjas. Taip trumpai būtų galima apibūdinti B. Buračą, per pusšimtį metų užfiksavusį kone visą etnografinę Lietuvą.

Ta Lietuva – B. Buračo negatyvuose, kurių išlikę per 10 000, saugomų Vytauto Didžiojo karo muziejuje paties kraštotyrininko pageidavimu.

„Aš, Balys Buračas, sūnus valstiečių tėvų Prano Buračo ir Marcės Sinušaitės, gimęs 1897 m. sausio 5 d. Sidarių kaime, Radviliškio rajone.

Balys Buračas.
Šiauliai. 1938 m.

Šeimoje buvome devyni vaikai: penki broliai ir keturios seserys. Iš šios gausios šeimos jau belikome tik du – aš ir brolis Jonas – dailininkas. Iš dailidės tėvo ankstyvoje vaikystėje išmokau drožti, raižyti ir piešti anglimi. Dirbdavau daugiausia gyvulius ganydamas, ilgais žiemos vakarais, o dažnai ir šventadieniais niekam nematant.“ Tai ištrauka iš 1965 metais rašytos autobiografijos.

Balys ypač džiaugėsi krikštatevio iš Rygos dovanotu nauju peiliuku. Tokia buvo pradžių pradžia. Vėliau, 1915-aisiais, aštuoniolikmetis jaunuolis iš vokiečių kareivio mainais į savo drožinėtą puikią lazdą gavo fotoaparata. Jei ne šis lemtingas nutikimas, vargu ar dabar turėtume didžiulį negatyvų archyvą... Štai tada ir prasidėjo nesibaigiančios kelionės po Lietuvą.

„Fotografuodamas ir rinkdamas lietuvių liaudies meną esu apkeliavęs visą Lietuvą iki smulkių gyvenamųjų vietovių. Nėra tokio miesto, miestelio ar bažnytkaimio, kurio neaplankiau.“

1921 metais B. Buračas baigė Šiaulių mokytojų kursus ir įgijo jaunesniojo mokytojo teises. Iki 1928 metų mokytojavo įvairiose Šiaulių apskrities pradžios mokyklose, o vasaros atostogas pašvęsdavo fotografavimui. Vienu metu suderinti du dalykus buvo neįmanoma, taigi nuo 1928-tųjų mokytojo darbo atsisakė ir atsidėjo vien kraštotyrai.

Kai parašė prašymą atleisti iš mokytojo pareigų, prasidėjo pats aktyviausias jo gyvenimo ir kūrybos etapas. 1929 metais kurį laiką Kauno meno mokykloje studijavo grafiką. Iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos dviračiu ir pėsčiomis apkeliavo visą Lietuvą. Jo laukė daugybė darbo – užfiksuoti ir surinkti tai, ko nespėjo sunaikinti laikas, karai ir civilizacija. Kai po ilgesnių klajonių Kauno gatvėse pasirodydavo laiba jo figūra, kraštotyrininką tuoj apstodavo pažįstamų smalsuolių būrys. O jis neskubėdavo išsyk visko iškloti. Pirma nuotraukas padarydavo, po to aprašydavo, ką matęs, girdėjęs, ir tik tada nešė, rodė.

B. Buračas užrašė apie 3500 liaudies dainų, sudarė 3650 konservuotų margučių rinkinį (iš kurių per 500 taip pat saugoma Vytauto Didžiojo karo muziejuje), parašė maždaug 600 straipsnių kraštotyros tema, surinko šimtus liaudies lipdybos kūrinių. Po karo išliko apie 10 000 jo darytų negatyvų.

Deja, laikas ir karas negatyvų kolekcijai buvo negailestingi.

Kad praeitis gyventų mumyse...

B. Buračas 1928 m.

Baigiantis karui etnografas savo kolekciją bandė paslėpti, bet kai kas liko ir namuose. Kartą grįžęs savo bute rado įnamį, kuris niekaip negalėjo suprasti, ko čia sielotis dėl kažkokių stiklo šukių (negatyvai buvo daromi ant stiklo plokštelių) ir juostų, kurias jis, valydamas kambarį, iššlavė ir išmetė, sudegino. Pražuvo beveik pusė vertybių.

Prasidėjo kruopštus ir alinantis darbas. Reikėjo patikrinti, kas liko, o ko jau nėra. Ties sunaikintais negatyvais B. Buračo aprašuose atsirado dvi juodai apvestos didžiosios NN – negatyvo nėra. Suprantama, jog po tokių netekčių fotografo sveikata pašlijo. Bet fotoaparatas liko sveikas.

Savo sukauptą milžinišką negatyvų archyvą B. Buračas pildė ir pokario ekspedicijose, nes, pasak jo, „perkeliant žemdirbius į kolūkių gyvenvietes, žūsta senieji pastatai...“ O juos išsaugoti buvo būtina. Todėl daryk atsisveikinęs su mokytojo darbu, nė dienos nepailsėjęs iškeliavo fotografuoti tai, kas dar liko įdomaus, po karo nesunaikinta.

„Galvok tik apie tai, kad dar mažai padarei ir ką pats gali padaryti, daryk, nes niekas kitas to nepadarys. Skubėkime, – sakė B. Buračas, – laikas viską griaua.“

B. Buračas yra bendradarbiavęs su Šiaulių „Aušros“, Kauno M. K. Čiurlionio dailės ir Vytauto Didžiojo karo muziejais. Apie mūsų muziejaus artimus ryšius su B. Buraču liudija šio padėka, rašyta tuometiniam muziejaus direktoriui A. Kvedarui:

„Iš jūsų gavau puikų padėkos raštą, kurį prisiuntėt man už talkininkavimą Kauno Valst. Istorijos muziejaus kraštotyros darbe. Man labai malonu, kad vertinate kuklų mano talkininkavimą, padedant Jums vykdyti didžiulius kraštotyros uždavinius, kurie turi didžią vertę mokslui. Atsidėkodamas Jums už išreikštą vertingą man padėką, pasižadu ir toliau mielai talkininkauti įvairiais būdais, padėdamas dirbti Jūsų vadovaujamo muziejaus kraštotyros darbe kaip neetatinis korespondentas.

Balys Buračas. Kaunas, 1964. XI. 5.“

Kaip fotografas, B. Buračas talkino įvairiems laikraščiams ir žurnalams. 1944–1954 metais jis dirbo Karmėlavos vidurinėje mokykloje pradinių klasių mokytoju, vėliau dar keletą metų – mokyklos bibliotekos vedėju.

Tačiau kraštotyris darbas traukė stipriau. Yra buvę ir taip: mokytojas B. Buračas nespėjo laiku grįžti į pamokas, mat labai jau palankus oras buvo fotografuoti. Gana dažnai ryški saulė ir gražus oras išviliodavo vien jam teži-nomais takeliais į visai kitą pasvietį. Nesibaigiančiose kelionėse po miestus ir miestelius, po kaimus ir bažnytkaimius fotografavo jis benykstančius kryžius ir

stogastulpius, miestelių gatveles ir aikštes, ornamentuotus trobesius ir vėjinius malūnus. Fiksavo visas kultūros vertybes, kurių taip maža beliko.

1954 metais jis nuskubėjo į būsimą Kauno marių dugną. Porą metų vaikščiojo nuo Kauno iki Punios ir domėjosi viskuo, kas turi išliekamąją vertę. Ir vis fotografavo.

Negatyvus fotografas kruopščiai suregistravo keturiose registracinėse knygosė, kurios taip pat saugomos Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Iš viso yra 1050 smulkiai prirašytų puslapių. Priklijuotos ir kontrolinės nuotraukos (gaila, ne prie visų aprašų).

Prabėgus pusei amžiaus nuo kraštotyrinio darbo pradžios, B. Buračas buvo įvertintas: 1964 metais išrinktas Lietuvos kraštotyros ir Fotografijos meno draugijų bei Kauno fotoklubo Garbės nariu. 1969 metais jam buvo suteiktas Lietuvos nusipelnusio kultūros veikėjo vardas.

Fotografavimas buvo jo gyvenimas. Nesavanaudiškai asketiškas vienišiaus gyvenimas su lietuvių valstiečiui būdinga begaline kantrybe. Nuo darbo jo neatitraukdavo ir nušalusios, sugrubusios rankos.

Apmąstydamas kraštotyrininko gyvenimą ir darbus, imi suvokti, kiek daug gali nuveikti vienas žmogus, turintis tikslą. Ir supranti, jog ne vien kolektyvas – didi jėga. Nes geriausia jam buvo dirbti vienam. Tai liudija autobiografijos fragmentas: „1965 metais dalyvavau Dailės muziejaus ekspedicijoje ir naudojausi muziejaus automašina. Paskui atsiskyrčiau nuo ekspedicijos ir keliavau Žemaitijoje dviračiu. Visur fotografavau.“

Taigi B. Buračas dar spėjo užfiksuoti ir tuo metu labai brangiose stiklo plokštelėse įamžinti unikalius Lietuvos vaizdus, pasižyminčius ne tik dokumentalumu, bet ir meniškumu. Tik fotografo dėmesio ir pasišventimo dėka jie išsaugoti ateities kartoms.

Fotografijoje kraštotyrininkas išliko realistas. Jo užfiksuoti vaizdai nepasaldinti, pilni skurdo ir vargo. Jis suspėjo įamžinti ir tokią retenybę kaip dūminė pirkia miestelio pakraštyje. Ją rasime ir šiame albume. Anot žurnalisto V. Juodakio, „negatyvai, nuotraukos ir užrašai sudaro nuostabų vienetą, kuriam tinka vienintelis vardas – vakarykštės Lietuvos vaizdinė atmintis...“

Didžiausias B. Buračo nuopelnas tas, kad jis išgelbėjo ne vieną tūkstantį vaizdų, plėšte išplėšė juos iš užmaršties nagų ir paliko ateities kartoms. Tikėkimės, ilgam. Šiam darbui jis paaukojo ne tik savo gyvenimą, bet ir visas turimas lėšas. Anot fotografijos istoriko S. Valiulio, B. Buračo nuotraukos primena mums, kad turime fotografijos klasiką, kurio darbus galima įtraukti ir į Europos fotografijos istoriją. Medžiagos interpretacijoms, peno vaizduotei B. Buračo negatyvų archyvuose ras ir istorikas, ir etnografas, ir kultūrologas, ir fotografijos istorikas, ir šiaip smalsus skaitytojas, kuriam ne vis tiek, iš kur

Iš kairės: albumo sudarytoja D. Tamošaitienė, atsakingoji redaktorė J. Karosevičiūtė, B. Buračo sūnėnas M. Buračas

mes atėjome ir kur einame.

Sudarant šį albumą, išeities tašku ir pradžių pradžia pasirinktos B. Buračo išvaikščiotos vietos – jo taip mylėti Lietuvos miesteliai. Ypač mažieji. Kiekvienas miestelio vaizdas tarsi sušildytas fotografo meilės, „paimtas“ pačiu gražiausiu rakursu.

Apie B. Buračo milžinišką palikimą galima kalbėti ilgai. Tačiau kartais į jo įamžintus vaizdus geriau žiūrėti tylomis ir grožėtis, gėrėtis... Neįkainojami vaizdai, sudėlioti po kruopelytę, vėl pasklis žmonėse, tik į stebėtinai turtingą palikimą žvelgs jau kitos kartos. Tad priimkime B. Buračo miestelių vaizdus tarsi savojo gyvenimo patirtį. Kad praeitis gyventų mummyse...

B. Buračo surinkta ir stiklo plokštelėse užfiksuota medžiaga apie Lietuvos miestelius ir bažnytkaimius ypač svarbi, nes tai materialus dokumentas – Lietuvos architektūros, urbanistikos ir taikomosios bei dekoratyvinės dailės istorijos šaltinis. Jis turi padėti šiuolaikiniam gyvenimui, naujai architektūrai ir urbanistinei kūrybai, suteikti impulsą aukštesnei jos kokybės pakopai pasiekti. Čia ir glūdi B. Buračo darbo prasmės raktas.

Šiuos ir kitus lietuvių gyvenimo ir kūrybos analizės epizodus leidinio pristatymo metu pateikė recenzentas Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, atsakingoji redaktorė vyriausioji fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė, albumo sudarytoja Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausioji muziejininkė Danutė Tamošaitienė, architektas prof. Jonas Minkevičius, fotomenininkas Aleksandras Macijauskas, kraštotyrininko sūnėnas Marijus Buračas.

Renginyje lietuviškomis melodijomis visus džiugino Vytauto Didžiojo universiteto folklorinis ansamblis „Linago“, vadovaujamas Laimos Proškutės ir Vilmos Čiplytės, buvo parodytos dokumentinio filmo „Šimtmečio kraštotyrininkas“ ištraukos, primenančios unikalųjį Balį Buračą.

2008 METŲ PARODOS

„LIETUVOS KARIUOMENĖ KLAIPĖDOJE 1923–1939 M.“

Dalė Naujalienė

2009 m. sausio 15 d. Klaipėdoje, Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje, buvo atidaryta paroda „Lietuvos kariuomenė Klaipėdoje 1923–1939 m.“, skirta 1923 m. Klaipėdos sukilimo 85-osioms metinėms ir Klaipėdos krašto dienai paminėti.

Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, 1921 m. pradžioje padėtis Lietuvos valstybėje pradėjo stabilizuotis. Svarbiausiais Lietuvos ekonomiais bei strateginiais tikslais tapo priėjimas prie Baltijos jūros ir galimybė turėti savo uostą. Po derybų su Latvija Arbitražo komisijos nutarimu 1921 m. kovo 30 d. prie Lietuvos buvo prijungtas Palangos–Šventosios pajūrio ruožas. Po 1923 m. sausio 10–15 d. sukilimo, kuriame, be klaipėdiškių, dalyvavo ir savanoriai Lietuvos kariuomenės kariai bei šauliai, Klaipėdos kraštas atiteko Lietuvai. Jau 1923 m. kovo 1 d. Klaipėdos krašte buvo dislokuotas 7-asis pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulkas.

Parodoje atskleidžiama Lietuvos kariuomenės kūrimosi ir gyvavimo Klaipėdoje 1923–1939 metais istorija: prezidentų, užsienio šalių karo laivų ir pulkų vadovybės vizitai, karo laivo „Prezidentas Smetona“, kariuomenės paradų, karių kasdienybės, švenčių, sporto varžybų, karinio pasirengimo momentai, nuo 1934 m. gegužės Klaipėdoje dislokuoto 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margirio pulko laikraščiai.

Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus darbuotojams rengti parodą padėjo Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) bei Fondų apskaitos ir apsaugos skyrių darbuotojai. Parodoje buvo eksponuojamos 143 muziejinės vertybės iš Karo muziejaus rinkinių: 110 fotografijų, šeši dailininkų J. Mackevičiaus, Z. Petravičiaus, A. Jočino paveiksai, to laikotarpio pėstininkų ginklai, 12 spaudos ir 10 daiktinių eksponatų. Įdomesni – Lietuvos kariuomenės generalinio štabo majoro uniforma, šalmai, 7-ojo pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko vėliava.

Parodos, lankytojams atskleidusios dar vieną Klaipėdos istorijos puslapį, atidarymo renginyje dalyvavo krašto apsaugos viceministras Antanas Valys, Lietuvos karinių jūrų pajėgų vadas flotilės admirolas Kęstutis Macijauskas, atsargos admirolas Raimundas Baltuška, komandoras Arūnas Mockus, uostamiesčio meras Rimantas Taraškevičius, Vytauto Didžiojo karo muziejaus

direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis ir Karybos istorijos (1795–1940) bei Fondų apskaitos ir apsaugos skyrių darbuotojai, Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorius dr. Jonas Genys, muziejininkai ir svečiai.

„ŠIRDIMI IR SIELA SU KARIUOMENE“

Andriejus Stoliarovas

2008 m. kovo 3 d. Vytauto Didžiojo karo muziejus lankytojus pakvietė į kilnojamąją parodą „Širdimi ir siela su kariuomene“. Parodoje, skirtoje atkurtos Lietuvos kariuomenės 90-mečiui paminėti, buvo eksponuojamos muziejaus nuotraukų rinkiniuose saugomų 128 nuotraukų, supažindinančių su Lietuvos kariuomene Nepriklausomybės kovose ir jos vystymusi taikos metais, kopijos. Parodą parengė Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausieji muziejininkai Paulius Radzevičius ir Andriejus Stoliarovas.

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Valstybės Taryba paskelbė atkurianti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Pirmosios Vyriausybės, sudarytos 1918 m. lapkričio 11 d., svarbiausias uždavinys buvo kariuomenės organizavimas. Lapkričio 23 d. buvo paskelbtas pirmasis įsakymas Lietuvos kariuomenei. Ši data ir laikoma šalies kariuomenės gimtadieniu.

1918–1920 m. Lietuvos kariuomenė kovojo su bolševiais, bermontininkais ir lenkais. Nepriklausomybės kovose žuvo 1444 kariai, šauliai ir partizanai,

2812 mirė nuo įvairių ligų (iš viso 4256 asmenys). Buvo sužeista 93 karininkai, 2438 kareiviai ir 146 šauliai (iš viso 2766 asmenys). Be žinios dingo 226 kariai. Šiuo laikotarpiu Lietuvos kariuomenę sudarė maždaug 44 tūkst. karių, tarnavusių pėstininkų, artilerijos, kavalerijos, aviacijos ir kitose kariuomenės dalyse. Šalies kariuomenė, vadovaujama pirmojo ir ilgamečio kariuomenės vado gen. Silvestro Žukausko, didelio pasiryžimo dėka įgyvendino 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Valstybės Tarybos paskelbto akto uždavinius.

Taikos metais Lietuvos kariuomenė buvo reorganizuota ir modernizuota, apginkluota modernia užsienio ir savos gamybos ginkluote. Kintant kariuomenės sudėčiai, 1940 m. buvo suformuoti devyni pėstininkų, keturi artilerijos, trys kavalerijos, du inžinerijos ir vienas ryšių batalionai, karo aviacija, priešlėktuvinės apsaugos, automobilių ir šarvuotųjų rinktinės, pradėtas kurti karo laivynas, veikė karo pramonė, buvo parengtas profesionalus karininkų korpusas, kūrėsi naujos karinės formuotės, į gynybos ir paramos kariuomenei veiklą buvo įtraukta visuomenė.

Paroda „Širdimi ir siela su kariuomene“ buvo eksponuojama Kauno „Vyturio“ gimnazijoje, Šalčininkų rajono Eišiškių gimnazijoje, Vytauto Didžiojo jėgerių batalione Kaune, Kauno P. Vileišio ir Šančių vidurinėse mokyklose, Kauno V. Kudirkos viešosios bibliotekos Dainavos filiale.

„SU SAJŪDŽIU UŽ LIETUVĄ“

Algirdas Markūnas

2008 m. birželio 3 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta paroda „Su Sąjūdžiu už Lietuvą“, skirta Lietuvos Sąjūdžio 20-mečiui. Parodos kuratorius – Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas, autorė – vyriausioji muziejininkė Audronė Veilentienė.

Parodoje atskleidžiamas laikotarpis nuo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio susikūrimo, iniciatyvinių grupių steigimosi, pirmųjų mitingų, Steigiamojo suvažiavimo, įvykusio Vilniaus sporto rūmuose 1988 m. spalio 22–23 d., iki referendumų dėl Nepriklausomybės ir okupacinės kariuomenės išvedimo. Buvo eksponuojami kvietimai ir suvažiavimo delegatų mandatai, suvažiavimo metu išleisti biuleteniai, įvairiuose rajonuose leistos Sąjūdžio spaudos pavyzdžiai. Atskiras stendas buvo skirtas sovietinės okupacinės valdžios ir vietinių kolaborantų nugriautų paminklų atstatymo vajui. Eksponuota atstatytų paminklų nuotraukos, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Kauno miesto rėmimo grupių įgalotinių 1989 m. vasario 14 d. raštas su surinktais parašais Kauno m. liau-

dies deputatų tarybos Vykdomojo komiteto pirmininkui dėl Laisvės paminklo atstatymo (originalas saugomas muziejaus spaudos rinkinių grupėje). Įvairiais dokumentais, nuotraukomis ir kitais eksponatais perteiktas patriotinių visuomeninių organizacijų ir partijų atsikūrimas, eksponuoti Lietuvos demokratų, Lietuvos socialdemokratų, Lietuvių tautininkų partijų programos ir įstatai, „Tremtinio“ klubo skyrių antspaudai, įvairių organizacijų ženklai, spaudos pavyzdžiai, LKP XX suvažiavimo delegatės A. Lėkos mandatas. Parodoje atskleistas Lietuvos atsargos karininkų sąjungos ir Lietuvos šaulių sąjungos atsikūrimas 1989 m., karinių struktūrų kūrimasis sunkiomis sąlygomis po 1990 m. kovo 11 d., Krašto apsaugos departamento įsteigimas, pirmoji savanorių priesaika ir Nežinomojo kareivio perlaidojimas Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje (1990 m. lapkričio 23 d.), lemtingieji 1991 m. sausio įvykiai, Tito Masiulio laidotuvės Kaune. Taip pat parodoje buvo eksponuojami Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio saugos būrių raiščiai, Lietuvos šaulių sąjungos atkūrimo iniciatyvinės grupės nario M. Sinkevičiaus 1989 m. modelio kepurė, Lenino paminklo, nuversto Vilniuje 1991 m. rugpjūtį, postamento nuolauža ir kt. Paroda veikė iki 2008 m. spalio 1 d.

„LIETUVA VALSTYBĖS SUSIDARYMO IŠVAKARĖSE“

Kristina Rickevičiūtė

2008 m. birželio 27 d. Kauno Kalniečių bibliotekoje Vytauto Didžiojo karo muziejaus Archeologijos skyrius parengė parodą „Lietuva valstybės susidarymo išvakarėse“, skirtą Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienai. Spalio 1-ąją ši paroda buvo atidaryta „Vyturio“ vidurinėje mokykloje.

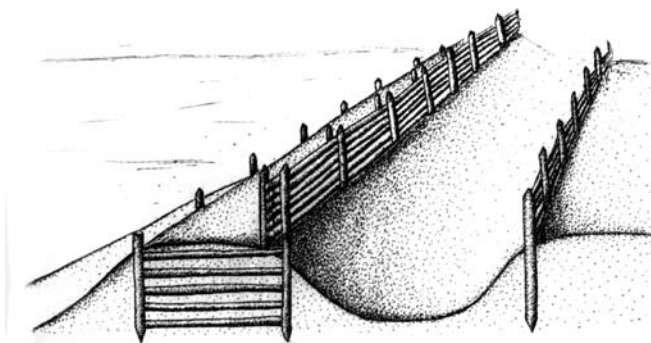
Laikotarpis iki valstybės susidarymo (XI a. vid.–XIII a. vid.) baltų gentims buvo sunkus ir svarbus. Kaip tik tuo metu susidarė išorinės ir vidinės sąlygos sukurti savarankišką valstybę. Pagaliau šiems siekiams įgyvendinti reikėjo ryškios, stiprios, valdingos ir ambicingos asmenybės. Tokia asmenybė atsirado – tai buvo kunigaikštis Mindaugas.

Parodoje buvo eksponuojamas žemėlapis, rodantis Europą II tūkstantmečio pradžioje. Pamatėme, kokių valstybių apsuptyje tuo metu gyveno baltų gentys. Rytuose ir pietuose didelę grėsmę kėlė suklestėjusi didžiausia slaviška valstybė Kijevo Rusia. Iš vakarų ir pietvakarių grasino kita slavų valstybė – Lenkija. Išstūmusios baltus iš buvusių jų teritorijų, šios valstybės stengėsi juos pavergti ir įtraukti į savo sudėtį. XI a. Lenkija dažnai rengė

karo žygius į prūsų žemes. Vis dėlto didžiausią pavojų baltams kėlė Polocko kunigaikštystė, su kuria atkakliai kovojo kuršiai ir žiemgaliai. Visa laimė, kad XII a. ji buvo padalinta į tris dalis. 1112 metais Rusia suskilo į atskiras kunigaikštystes, todėl jos galia sumažėjo, prasidėjo tarpusavio kovos. Tačiau vakaruose ir šiaurės vakaruose susikūrė Danija ir Švedija. XII a. antroje pusėje jos sustiprėjo ir pradėjo žygius į vakarų baltų žemes. 1231 m. sudarytoje Danijos mokesčių knygoje nurodoma, kad tuo metu mokesčius mokėjo Lietuva, Kuršas ir Žiemgala. XIII a. šiaurės vakaruose atsirado labai pavojingas priešas – Kalavijuočių ordinas. Netrukus kalavijuočiai pradėjo karo žygius prieš prūsus. Jie užkariavo šiaurinę Kuršo dalį, siaubė ir niokojo Nalšios žemes. 1230 m. Prūsijos kaimynystėje, Kulmo žemėje, įsikūrė Kryžiuočių ordinas, kurio žvilgsnis nukrypo Žemaitijos pusėn. Popiežius Grigalius IX 1236 m. vasario 19-osios bule paskelbė kryžiaus žygį prieš lietuvius. Rugsėjo 22 d. netoli Šiaulių įvyko Saulės mūšis, kuriame pagrindinis smūgis teko kalavijuočiams. Žemaičiai juos taip sumušė, kad šie jau nebeatsigavo ir įsiliejo į Vokiečių ordiną, dar vadinamą Kryžiuočių ordinu. Taip buvo suduotas smūgis visai krikščioniškajai Europai ir popiežiaus prestižui (parodoje matėme dailininko A. Krūkos 1936 m. nutapyto paveikslo „Saulės mūšis“ nuotrauką). 1241 m. ordinas užkariavo prūsų gentis. Taigi išorės priešai kraštą niokojo, alino, rinko duoklę, žmones išsivesdavo į nelaisvę.

Baltai užpuolikams neliko skolingi. Jie rengė žygius į priešo teritorijas, Baltijos jūroje puldinėjo šių laivus. Kuršiai prie Skandinavijos krantų piratavo jau nuo XI a. Tuo metu kuršiai ir žiemgaliai atkakliai kovojo ir su Polocko kunigaikštyste. XII a. lietuviai pradėjo karo žygius į Padauguvį ir Rusią. Bijodami atsakomųjų antpuolių ir norėdami apginti savo žemes bei turtą, jie pradėjo statyti gynybinius įtvirtinimus. Apie šias kovas liudija XIII a. šiaurės rytuose pastatytas Rėkučių (Švenčionių r.) gynybinis įtvirtinimas, kurį 1995 m. tyrinėjo hbl. dr. Algimantas Girininkas ir Vidas Semėnas. Archeologai aptiko išlikusį 83 m ilgio ir 5 m pločio pylimą, kurio aukštis siekė 1,5–2 m. Priekyje buvo iškastas 1 m gylis ir 5 m pločio griovys. Prieš griovį buvo medinė užtvara, o ant pylimo – medinė siena. Šis gynybinis įtvirtinimas saugojo Nalšios žemę nuo slavų arba kalavijuočių. Taigi viena iš priežasčių, skatinusių baltų gentis jungtis ir kurti savo valstybę, buvo priešiškų valstybių apsuptis ir grėsmė kraštui.

Tuo metu pokyčiai vyko ir krašto viduje. Jie vedė valstybės sukūrimo link. Lietuvos teritorijoje gyveno devynios baltų gentys: kuršiai, žemaičiai, žiemgaliai, lamatiečiai, skalviai, sėliai, aukštaičiai, lietuviai ir jotvingiai.

XIII a. Rėkučių gynybinis įtvirtinimas

Materialinę šių genčių kultūrą atskleidžia piliakalnių, gyvenviečių, kapinynų tyrinėjimų metu sukaupta medžiaga. Žemdirbystei vystytis padėjo atsiradusi pūdyminė sistema, dvidantės žagrės, pjautuvai su dantukais, sukamosios girnos, naujos formos noragai. Parodoje eksponuoti geležiniai noragai, rasti Maišiagalos piliakalnyje (Nemenčinės r.). Kartu su žemdirbyste vystėsi ir gyvulininkystė, amatai. Medis buvo apdirbamas staklėmis, gražtais, kalvystėje diegiamos naujos technologijos. Buvo gaminami puikūs ginklai, darbo įrankiai, žirgo aprangos reikmenys, papuošalai. Parodoje eksponuotos įvairių formų žalvarinės ir sidabrinės segės, antkaklės, apyrankės, papuoštos geometriniais, augaliniais, gyvūniniais ornamentais, sidabru dengti kalavijai, ietigaliai. Atsiranda žiedžiamasis ratas (nuotraukoje matėme piliakalniuose aptiktus žiestus puodus). Vystėsi prekyba, nes atsirado svarstyklės, sidabro ilgieji. Eksponuotos svarstyklės, rastos Paulaičių kapinyne (Kretingos r.). Ūkinis krašto pakilimas keitė ir socialinius santykius. Ikivalstybinio laikotarpio iš diduomenės tarpo išsiskiria stambūs žemvaldžiai-kunigaikščiai, valdantys dideles žemes ir turintys dideles kariaunas. Jie gyvena pilyse, kurios pastatytos ant stipriai įtvirtintų piliakalnių (eksponuojamoje nuotraukoje matėme Punios (Alytaus r.), Nemenčinės (Vilniaus r.) piliakalnius su pilių rekonstrukcijomis). Kunigaikščių kariaunos gausios, gerai ginkluotos, nes vyko aršios tarpusavio kovos. Parodoje buvo eksponuojami įvairūs ginklai: kovos peiliai ir kirviai, kalavijai, ietigaliai. Norisi paminėti iš kitų išsiskiriantį grakščios formos kovos kirvį vėduokliniais ašmenimis, rastą kario kape Ginteliškės kapinyne (Kretingos r.). Eksponuotos degintinių karių kapų nuotraukos iš Marvelės (Kaunas), Pryšmančių (Kretingos r.) kapinynų ir turtinai išpuoštų karių žirgų nuotraukos iš Ruseinių, Griaužių kapinynų

Kovos kirvis vėduokliniais ašmenimis

puošalai. Suvienodėja ir laidojimo papročiai, nes paplinta mirusiųjų kremacija (išskyrus žiemgalius), mirusieji laidojami plokštiniuose kapinyuose.

Tuo metu pradėjo formotis genčių sąjungos. Baltų gentys dalijosi į žemes. Žemės tapo savarankišku politinės organizacijos vienetu. XII a. pabaigoje, pradėję grobiamuosius karo žygius, lietuviai tapo stipria jėga. XIII a. pradžioje žinomos keturios lietuvių gentinės žemės: Nalšios, Deltuvos, Lietuvos ir Neries. 1219 metais Lietuvos, Žemaitijos kunigaikščių ir Voluinės taikos sutartį pasirašė 21 kunigaikštis. Iš penkių vyresniųjų Mindaugo parašas tik ketvirtas. Parodoje eksponuotas hipotetinis žemėlapis „Lietuva 1219 metais“, sudarytas profesoriaus Edvardo Gudavičiaus, kuriame sužymėtos Lietuvių žemių konfederacijos ribos, vyresniųjų ir kitų kunigaikščių valdos. Jame matyti pažymėtos ir kunigaikščio Mindaugo valdos. Mindaugas sugebėjo greitai iškilti. 1235 metais rusų metraštininkas jau mini „Mindaugo Lietuvą“, bet tai nėra visa Lietuva. 1245–1246 metais vokiečių kronikininkas Mindaugą tituluoja „aukščiausiuoju karaliumi“. Taigi 4-ajame dešimtmetyje Mindaugas sugebėjo paimti valdžią į savo rankas ir suvienyti Lietuvą. Tačiau savo valdžią dar reikėjo įtvirtinti, o Lietuvą įteisinti krikščioniškojoje Europoje. 1251 metais Mindaugas su žmona apsikrikštijo, o 1253 m. liepos 6 d. jis buvo iškilmingai karūnuotas Lietuvos karaliumi. Lietuva pripažįstama tarptautiniu lygiu. Parodą užbaigė karaliaus Mindaugo antspaudo nuotrauka, kurioje matyti išdidžiai sėdintis Mindaugas su skeptru bei lelija dešinėje rankoje ir valdžios simboliu – obuoliu su kryžiumi – kairėje. Tai autentiškas Mindaugo atvaizdas.

Mindaugas, gabus politikas, sugebėjo įgyvendinti ir savo norus, ir viso krašto siekius.

(Kėdainių r.). Kad kariaunų būta didelių, byloja ir žirgų kapai. Žirgai palaidoti su turtinga apranga, kartais po kelis viename kape. Parodą puošė Masteikių kapinyne (Kauno r.) rastų kamanų rekonstrukcijos. Puikūs ir kiti žirgų aprangos reikmenys: balno kilpos, apkalai, žąslai, dengti sidabro plokštele.

Ikivalstybiniu laikotarpiu materialinė ir dvasinė baltų genčių kultūra supanašėja. Lietuvoje paplinta vienodų formų darbo įrankiai, pa-

„LIETUVOS HUSARAI“

Vidmantas Airini, Janina Karosevičiūtė

Balandį grįžę iš sėkmingos kelionės Rygoje, parodos „Lietuvos husarai“ rengėjai jau birželio mėnesį pakėlė sparnus į Šiaulių „Aušros“ muziejų. Tačiau kolegų pasiūlyti Ch. Frenkelio rūmai iškėlė naujų klausimų. Parodos eksponatai, atrodo, tie patys (buvo keletas ir naujų), bet eksponavimo erdvė, rūmų interjeras – visiškai nauja. Ačiū kolegoms šiauliečiams, ne tik noriai priėmusiems parodą, bet ir užsakiusiems dalį vitrinų pagal pageidaujamus matmenis. Visada smagu jausti tikro draugo petį. „Latviška“ komanda šiek tiek pasikeitė. Į Šiaulius vyko parodos kuratorius Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas, ginklų sektoriaus vyriausiasis muziejininkas, tikras husarų temos žinovas Vidmantas Airini, LDK karybos istorijos skyriaus vedėjas Eduardas Brusokas, dailininkė Dalija Gembickienė. Ir vėl kelionė, įtemptas darbas, reikalaujantis erdvės pajautimo nuostabiuose Ch. Frenkelio rūmuose. Atsargiai sunėšamos specialios eksponatų dėžės su 76 originaliais eksponatais. Vienas po kito išvyniojami šarvai, pistoletai, kardai, vėliava, paveikslai. Trys dienos ir paroda, visiškai kitokia nei Rygoje, Ch. Frenkelio rūmuose atsiskleidžia visu grožiu. „Dar niekada neteko rūmuose eksponuoti šarvų ir ginklų, bet, atrodo, viskas pavyko“, – džiaugėsi A. Pociūnas.

Norint apibūdinti parodą „Lietuvos husarai“, reikia prisiminti, nors ir trumpai, husarų istoriją. Naratyviniai ir ikonografiniai šaltiniai, kurių vienas geriausių – 1514 m. Oršos mūšio paveikslas, byloja, kad ankstyvieji husarai buvo ginkluoti ietimis ir kardais, mediniais keturkampiais asimetriniais skydais ir vengė šarvų. Šios kovų su turkais laikais atsiradusios raitijos taktika buvo grindžiama staigiomis atakomis: glaudžiai išsirikiavę koviniai vienetai visu greičiu jodavo ir smūgiuodavo ietimis. Lietuviai ir lenkai šią taktiką perėmė ir laikui bėgant iš husarų sukūrė kavaleriją, gebančią vykdyti įvairias kovines užduotis. Lengvosios vengrų ir Balkanų slavų raitijos pavyzdžiu besikaunantys lietuvių husarai ilgainiui virto sunkiąja kavalerija. Tai buvo elitinė kavalerijos dalis, kurioje tarnavo didikai ir aukštą padėtį visuomenėje užimantys bajorai.

XVI–XVIII a. Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ginkluotųjų pajėgų husarus amžininkai dažnai apibūdindavo kaip ypatingą, įdomią ir keistą kavalerijos rūšį. Svetimšalių dėmesį traukdavo husarų ginklai, šarvai, apranga ir nepaprastai efektyvūs kovos būdai. Mus pasiekę tų laikų

užrašai liudija lietuvių ir lenkų husarų išskirtinumą.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai ypač pasižymėjo XVII a. karuose su stiprėjančiomis Abiejų Tautų Respublikos (Lenkijos ir Lietuvos valstybės) kaimynėmis: Rusija, Švedija ir Osmanų imperija. XVII a. pradžioje mūšiuose, vykstančiuose atvirame lauke, husarai prieš švedų kariuomenę turėjo taktinį pranašumą. 1605 m. rugsėjį pasiekę įspūdingą pergalę prie Salaspilio (Kircholmo), Lietuvos husarai pristabdė švedų veržimąsi į Livoniją. Vėlesnės Švedijos karaliaus Gustavo II Adolfo karinės reformos situaciją mūšio lauke pakeitė iš esmės. Pražūtingą švedų muškietininkų ir reformuotos lauko artilerijos ugnies jėgą husarai patyrė 1617–1629 m. Abiejų Tautų Respublikos ir Švedijos karo metu. Nepaisant šių aplinkybių, husarai dalyvavo ir 1655–1660 m. kare su Švedija. Lietuvos husarai pasižymėjo kovose su švedais Lenkijos Karalystės teritorijoje, Kurše. Savo drąsia ir tuo pat metu desperatiška ataka 1656 m. Varšuvos mūšio metu pagarsėjo Lietuvos lauko raštininko A. H. Polubinskio vadovaujama karališkoji Lietuvos husarų vėliava. Negalima pamiršti Lietuvos husarų svarbos ir XVII a. kariniuose konfliktuose su turkais. Husarai buvo vieni iš tų, kurie užkirto kelią tolesnei Osmanų ekspansijai į Europą.

XVII a. Lietuvos husarų puolimui atvirame lauke dažniausiai nesugebėdavo pasipriešinti ir Rusijos kavalerija, o rusų pėstininkai būdavo priversti ieškotis priedangos už lauko įtvirtinimų.

Nepaisant visų privalumų, sunkieji husarai nebuvo universalūs kariai, be to, tai buvo labai brangi kavalerijos rūšis, kurią išlaikyti finansinių problemų kamuojamai Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei neretai būdavo per brangu. Parodoje ši laikotarpį atspindi husarų puolamosios ir apsauginės ginkluotės elementai, kurių pagrindinę dalį sudaro šarvai. Eksponuojamas husarų karacėninių šarvų komplektas, susidedantis iš aštuonių dalių (XVIII a.), taip pat graviūrų, paveikslų reprodukcijos, Salaspilio mūšio nugalėtojo Lietuvos didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus portretas, datuojamas XVII–XVIII amžiumi.

Į Šiaulius vežėme ir Lenkijos karaliaus bei Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stepono Batoro, ypač susijusio su husarais, portretą. Lenkijos-Lietuvos valstybės valdovu tapęs Transilvanijos kunigaikštis Steponas Batoras (1576–1586) buvo talentingas karvedys ir kariuomenės organizatorius. Remdamasis vengrų karybos patirtimi, jis pakeitė tiek Lenkijos, tiek LDK kariuomenes. Valdovo įvykdytos karinės reformos palietė visas kariuomenės rūšis ir buvo ypač svarbios kavalerijai. Pertvarkant lietuvių ir lenkų husarus, buvo atsisakyta senojo pavyzdžio šalmų, kuriuos galutinai pakeitė praktiškesni – šyšakai ir kapalinai. Šarvus sudarė kirasa, nešiojama ant žieduočio

arba tiesiog su žiedinių šarvų rankovėmis. Skydų taip pat buvo atsisakyta. Puolamosios ginkluotės komplektas buvo papildytas. Dėkluose prieš balną pradėta laikyti po porą pistoletų su ratukinėmis spynomis arba trumpavamzdis šautuvas su ratukine spyna. Husarų ietys buvo kiek patrumpintos ir nuo šiol turėjo siekti maždaug 8 alkūnes. Anksčiau husarų naudotus viduramžių tipo sunkiuosius balnus pakeitė praktiškesni rytietišku broožų balnai su savitomis balnakilpėmis. Stepono Batoro karinių reformų metu įgytą pavidalą husarai išsaugojo ir Zigmanto Vazos valdymo laikais. Taip Lietuvos husarai atrodė ir Salaspilio mūšyje.

XVIII a. Lietuvos, kaip ir Lenkijos Karalystės, sunkieji husarai jau buvo praradę savo karinę reikšmę, tačiau reprezentuodami Abiejų Tautų Respublikos karybos tradicijas, egzistavo iki pat 1775–1776 m. karinių reformų, kurių metu buvo sukurtos tautinės kavalerijos brigados. Po šių reformų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės kavalerijoje pradėjo figūruoti husarų atmaina – lengvieji husarai. 1775–1794 m. šie raiteliai sudarė 1-osios tautinės kavalerijos, dar vadinamos Kauno husarais, brigadą. Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I kariuomenėje buvo sudaryti ir keturi lietuviškieji kavalerijos ulonų pulkai.

1831 m. Lenkijoje ir Lietuvoje prasidėjus sukilimui, daugelyje paviety

buvo sukurti lietuvių sukilėlių kavalerijos eskadronai. Aukštaitijoje grafas Benediktas Morikonis subūrė vietinių sukilėlių dalinį, kurio raitininkus aprengė vengrų husarų uniformomis. Šias uniformas grafas savo sandėliuose išsaugojo dar nuo imperatoriaus Napoleono 1812 m. žygio į Maskvą. Parodoje ši laikotarpį iliustruoja lengvųjų husarų ginklai: kardas, pistoletas, pistoletų dėklai, karabinas, taip pat lietuvių sukilėlių dalinių husarų kasketė-kepurė (kopija).

1918 m. rudenį, vykstant Nepriklausomybės kovoms, buvo pradėti formuoti pirmieji lietuviški kariniai daliniai, tarp jų ir kavalerijos. 1918 m. lapkričio 23 d. ministras pirmininkas A. Voldemaras Apsaugos ministerijai pasirašė įsakymą Nr. 1. Ši data laikoma oficialia kariuomenės atkūrimo diena. Kauno m. komendantūros įsakymu 1919 m. pradžioje Kaune pradėti steigti 1-asis ir 2-asis raitelių eskadronai, kurie iš karto buvo siunčiami į frontą. Kautynės su bolševikais parodė, kad Lietuvos kariuomenei reikia gausesnės kavalerijos. 1919 m. gegužės 12 d. kariuomenės vadovybė išleido įsakymą iš visų raitųjų dalių suformuoti 1-ąjį lietuvių raitelių pulką, kurio vadu buvo paskirtas švedų kariuomenės mjr. G. E. Hoegeris. Šio pulko štabas įsikūrė Kaune. Nuo liepos 1 d. pulkui ėmė vadovauti karininkas P. Jackevičius, pradėjęs formuoti ir 3-ąjį eskadroną. 1919 m. spalio 25 d. pulkas buvo pa-

vadintas 1-uoju raitelių, vėliau – 1-uoju kavalerijos pulku. Pablogėjus padėčiai frontuose, sudarytas ir 4-asis eskadronas. 1-asis kavalerijos pulkas grūmėsi su Lenkijos kariuomene, Raudonąja armija ir bermontininkais. Kautynėse dėl Lietuvos Nepriklausomybės žuvo 5 raiteliai, 34 buvo apdovanoti Vyčio Kryžiaus ordinais.

1922 m. balandžio 1 d. pulkas pavadinamas 1-uoju husarų pulku. 1923 m. 1-ojo ir 4-ojo eskadronų husarai dalyvavo Klaipėdos sukilimo operacijose.

1927 m. rugsėjo 25 d. Lietuvos Respublikos Prezidento aktu Nr. 484 pulko šefu buvo paskirtas Lietuvos didysis etmonas kunigaikštis Jonušas Radvila, o pulkas pavadintas 1-uoju husarų didžiojo Lietuvos etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulku. Tą pačią dieną jam buvo įteikta vėliava su devizu „Nugalėsime ar mirsim“. Lietuvos kariuomenėje šis pulkas pirmasis antpečiuose kaip skiriamąjį ženklą pradėjo nešioti pulko šefo monogramą „JR“ su kunigaikščio karūna.

Pulko vadai buvo mjr. G. E. Hoegeris, plk. P. Jackevičius (1929 m. apdovanotas Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu), plk. J. Litvinas, mjr. T. Engmanas, krn. Šileris, kpt. P. Plechavičius (1926 m. apdovanotas Latvijos gynybos sąjungos bronzos, o 1929 m. – Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu), gen. št. plk. lt. J. Bačkus, gen. št. plk. A. Valušis, gen. št. plk. I. Kraunaitis (1929 m. apdovanotas Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu). Paskutinis pulko vadas – plk. Kazimieras Gudelis, tarnavęs nuo 1940 m. iki Lietuvos kariuomenės likvidavimo.

Ši laikotarpį iliustruoja portretas „Lietuvos kariuomenės 1-ojo husarų pulko vadas plk. Pranas Jackevičius“ (dail. J. Mackevičius), paveikslas „Lietuvos kariuomenės 1-ojo raitelių pulko ataka prieš bolševikus“ (dail. I. Rudolfas), originali pulko vėliava su prikaimo atributais (plaktukėliu ir padėklu), vėliavos juosta, išpūdingas paveikslas „Lietuvos kariuomenės 1-asis husarų Lietuvos didžiojo etmono Jonušo Radvilos pulkas parade“ (dail. E. Jeneris), kavalerijos kario 1920 m. ir karininko 1931 m. pavyzdžio kepurės, šalmas (mod. M16), karininko paradinės pirštinės, pentinai, sunkusis kulkosvaidis „Maxim“, pistoletas „Browning“ su įspaustais Gediminaičių stulpais.

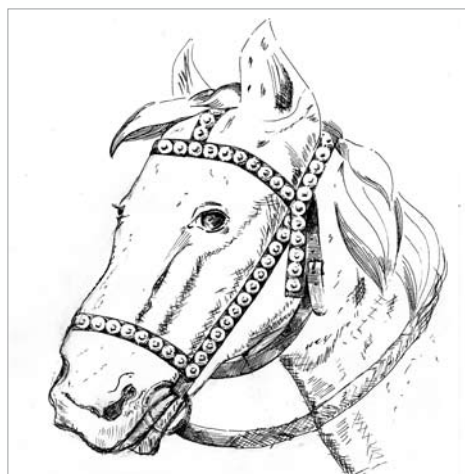
Atkūrus Nepriklausomybę, 1998 m. spalio 1 d. buvo įkurtas Mokomasis pulkas, kuriame 1999 m. tarnavo pirmieji 309 jaunuoliai. 2000 m. vasario 21 d. Mokomajam pulkui suteiktas Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos vardas, o gegužės 26 d. iškilmingai įteikta kovinė vėliava. Kaip tęsiamos garbingos husarų tradicijos, parodos lankytojai išvydo nuotraukose.

Liepos 4-ąją paroda buvo atidaryta. Sveikinimo žodį tarė Šiaulių „Auš-

ros“ muziejaus direktorius Raimondas Balza. Jis pasveikino muziejaus svečius ir muziejininkus artėjančios Valstybės dienos proga ir pasidžiaugė Vytauto Didžiojo karo muziejaus atvežta paroda, plačiai ir išsamiai pristatančia vieną kariuomenės rūšį – husarus. Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Sургailis padėkojo kolegoms už suteiktą galimybę plačiau skleisti kariuomenės istoriją, supažindinti Lietuvos žmones, o ypač jaunimą, su įdomia ir turtinga kariuomenės praeitimi. Lietuvos husarų istoriją papasakojo Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas parodos kuratorius Arvydas Pociūnas.

„KOVOS ŽIRGAI V–XIII A.“

Kristina Rickevičiūtė

Kamanų rekonstrukcija pagal Masteikių kapinyno žirgo kapą Nr. 30

Tokių kapų randama plokštiniuose kapinyuose ir pilkapiuose. Šis paprotys vakarų Lietuvoje paplito jau pirmaisiais amžiais po Kristaus. Ankstyviausieji kapai aptikti tyrinėtuose Kurmaičių, Rūdaičių, Prysmančių (Kretingos r.), Aukštakiemio, Šernų (Klaipėdos r.) kapinyuose. Kapų su žirgais pagausėja I tūkstantmečio viduryje – tautų kraustymosi ir genčių formavimosi laikotarpiu.

Buvo eksponuojamas šiaurinėje Lietuvos pajūrio dalyje, kuršių etnokultūrinėje srityje, Reketės kapinyne (Kretingos r.), rastas V amžiumi datuojamas kapas, kuriame palaidotas karys ir žirgas. Kario krūtinę puošė sidabrinė ir

2008 m. gruodžio 10 d. Kauno „Berželio“ bibliotekoje Vytauto Didžiojo karo muziejaus Archeologijos skyrius atidarė parodą „Kovos žirgai V–XIII a.“ Gausia ir įdomia medžiaga buvo atskleistas Lietuvos baltų bendruomenių požiūris į žirgą, parodyta, kokį vaidmenį kario gyvenime vaidino žirgas.

Lietuvoje gausu įvairių archeologijos paminklų. Ypatingą vietą tarp jų užima vadinamieji žirgų kapai ir žirgų kapinyvai, kuriuose kartu su mirusiuoju palaidotas ir žirgas ar bent žirgo aprangos reikmenys.

Kario ir žirgo kapas Nr. 35. Reketė

„Kunigaikščio“ kapas. Pilkapis Nr. 5

žalvarinė segės, prie jų buvo prikabintas pincetas, ant kairiosios rankos mirusysis mūvėjo du žalvarinius žiedus. Prie dešiniojo peties rasta geležinė diržo sagtis ir šeši žalvariniai skirstikliai. Prie dubens aptikti apkalai rodo, kad karys buvo sujuostas diržu. Ties viršugalviu buvo aptikti du geležiniai ietigaliai, geležinis kirvis ir dalgis. Žirgas buvo pažabotas – nasruose turėjo žąslus. Prie žirgo galvos rasti du pentiniai. Šiaip kuršiai kape žirgo neužkasdavo, mirusiam kariui įdėdavo jo žirgo daiktus. Šiai etnokultūrinei sričiai būdingas laidosenos bruožas – raitelio ir žirgo reikmenų gausa kapuose. IX–X a. prasidėjus kremacijai, karių kapuose randama daug žirgo aprangos dalių. Kuršiams būdingi ir miniatiūriniai žirgo aprangos reikmenys. Svarbiausi – Palangos, Laivių, Ginteliškės (Kretingos r.) kapinynai.

Pietinėje Lietuvos pajūrio dalyje yra žinoma lamatiečių kultūra. Šioje srityje V–VII a. karius laidojo nedegintus, dažnai su žirgu, be gausios bei puošnios aprangos, tik su žąslais. VII–VIII a. paplinta mirusiųjų deginimas. Tyrinėti Vilkų Kampo, Vėžaičių, Rubokų kapinynai (Šilutės r.).

Į pietus nuo Lamatos Nemuno žemupyje gyveno skalviai. Jų paminklai mažai tyrinėti. V–VI a. mirusiuosius jie laidojo nesudegintus, tačiau VII a. pabaigoje šioje srityje jau paplinta kremacija. Kapuose randama žirgo dantų. Žinomiausi Viešvilės (Jurbarko r.), Paulaičių, Nikėlų (Šilutės r.) kapinynai.

Žemaičių etnokultūrinėje srityje laidosena kitokia. Jiems būdingos žirgų aukos. Šis paprotys atsirado tautų kraustymosi laikotarpiu ir išplito visoje srityje XI–XII a. Virš kario kapo dėdavo žirgo galvą ir anatominę tvarka kojų kaulus. Tokios aukos susijusios su magija. Toks yra Žąsino kapinyne (Šilalės r.) aptiktas kario kapas Nr. 84 su įdėta žirgo galva. Patį žirgą žemaičiai suvalgydavo. Žirgo aprangos reikmenys būdavo sudedami į karstą kojūgalyje. Kapų su žirgo aukomis aptikta Bikavėnų (Šilutės r.), Upynos (Telšių r.), Paragaudžio (Šilalės r.) kapinynuose. Ši tradicija būdinga tiek nesudegintų, tiek sudegintų karių kapams. Kremacija pradeda plisti vikingų laikotarpio pabaigoje.

Rytiniams žemaičių kaimynams žiemgaliams nebūdinga nei mirusįjį laidoti su žirgu, nei su jo kūno dalimis, nei dėti į kapą žirgo aprangos reikmenis. Žiemgaliai – vienintelė gentis, nedeginusi savo mirusiųjų. Tai parodo Jauneikių (Joniškio r.), Šukionių (Pakruojo r.) kapinynų medžiaga.

Aukštaičiai užima vidurio Lietuvą tarp Neries ir Dubysos žemupių bei panemunę nuo Kauno iki Jurbarko. Tyrinėtuose V–VIII a. Kalniškių (Raseinių r.), Plinkaigalio (Kėdainių r.), Marvelės (Kaunas) kapinynuose aptikta kapų, kuriuose kartu su mirusiuoju užkastas ir žirgas. Eksponuotas turtingas (tikriausiai vado) kapas, kuriame mirusysis palaidotas su žirgu ir kitomis gau-

Balno kilpos. Rimaisiai, XI–XIII a.

rasti žalvariniai šarnyriniai pentinai, prie apavo pritaisyti dirželiu. Kojūgalyje įdėtas geležinis kirvis. Kairėje kario pusėje gulėjo žirgas su žąslais nasruose ir žalvarine įvija karčiuose. V–VI a. paplinta deginimas. Vėlyvajame geležies amžiuje (X–XIII a.) vidurio Lietuvoje ir Užnemunės dalyje, turinčioje vidurio Lietuvai būdingų bruožų, paplinta masiniai žirgų kapai. Mirusieji laidojami sudeginti virš nesudeginto žirgo. Apie X a. šioje etnokultūrinėje srityje sudeginti mirusieji laidojami atskirai nuo žirgų – kitoje kapinyno dalyje. Žinomiausi Veršvų, Marvelės (Kaunas), Masteikių, Pakapių (Kauno r.), Grauzių, Ruseinių (Kėdainių r.), Pakalniškių (Šakių r.) masiniai žirgų kapinynai. Šiuose kapinyuose vienoje duobėje kartais palaidoti du, trys, keturi ir daugiau žirgų. Be to, žirgų apranga labai puošni, turtinga ir gausi. Parodoje matėme alavo ir švino apkalais papuoštų kamanų rekonstrukcijas iš Veršvų ir Masteikių kapinynų. Dažnai žirgo kaklą papuošdavo ir antkaklėmis, karčius – gintariniais karoliais, žalvarinėmis įvijomis, o uodegą – apyuodegiais. Eksponuota vytinė antkaklė iš Veršvų, apyuodegiai iš Masteikių ir karoliai iš Pakalniškių bei Grauzių kapinynų. Puošnumu lankytojų dėmesį traukė sidabro plokštele dengtos įvairiai ornamentuotos balno kilpos, rastos Veršvuose, Rimaisiuose. Parodoje eksponuoti ir kiti žirgo aprangos reikmenys.

Į rytus nuo žiemgalių gyveno sėliai. Mirusiuosius jie laidojo pilkapiuose, tačiau šie mažai tyrinėti.

Didžiausią teritoriją Lietuvoje iš visų genčių užėmė lietuviai. V–VI a. mirusiuosius jie laidojo pilkapiuose nedegintus. Taurapilio pilkapyne (Utenos r.) rasti keli karių kapai su žirgais, datuojami V–VI a. Ypač turtingas „kunigaikščio“ kapas iš Taurapilio pilkapiro. Šiam kilmingajam į kapą įdėtos prabangios įkapės: dviašmenis kalavijas medinėje makštyje, puoštoje sidabri-

siomis įkapėmis. Kario kaklą puošė sidabrinė antkaklė dvigubu lankeliu su kabliuku ir kilpele galuose. Drabužis buvo susegtas žalvarine sege – ji rasta ant krūtinės. Ant dešinėsios rankos mirusysis turėjo sidabrinę apyrankę, o ant dviejų pirštų – po žalvarinį žiedą. Dar du tokie pat žiedai puošė kairiosios rankos pirštus. Kairėje krūtinės pusėje buvo sudėti ginklai – geležinis ietigalis ir kovos peilis. Po juo – dar vienas peilis ir geležinė sagtelė. Prie abiejų kojų

niais paausiuotais apkalais, su dviem sidabrinėmis paausiuotomis sagtelėmis makščiui prisegti, dvi ietys, kirvis, peilis, skydas, kurio beliko tik antskydis, ir kt. „Kunigaikščio“ kairėje pusėje gulėjo žirgas. Šį kapą supo kiti turtingi karių – jo palydovų – kapai. Likusieji šios bendruomenės nariai buvo palaidoti toliau, ant gretimos kalvos. Nuo VI a. įsigali deginimo paprotys. Šioje etnokultūrinėje srityje buvo deginami ne tik žmonės, bet ir žirgai. Kiekvienas sudegintas žirgas buvo laidojamas atskirame pilkapyje. Be to, lietuviai sudegintus karius laidojo vienoje pilkapyje dalyje, žirgus – kitoje. Lietuvių genties išskirtinis bruožas – simboliniai kapai. Tokiuose kapuose vietoje žirgo palaidoti tik jo aprangos reikmenys, o kartais pilkapyje pakastas vien pjautuvas – įrankis, reikalingas aprūpinti pašaru. Tai įkapė, dedama žirgui. Tyrinėti Alinkos (Trakų r.), Kapitoniškės (Kaišiadorių r.), Čiobiškio (Širvintų r.) ir kiti pilkapiai.

Teritorija į pietus ir pietryčius nuo lietuvių priklausė sūduviams-jotvingiams. Ši etnokultūrinė grupė nevienalytė. Mirusiuosius sūduviai-jotvingiai degino ir laidojo iš akmenų ir žemių sukrautose krūsynyse. Nuo V a. jų etnokultūrinėje srityje įsigali mirusiųjų deginimo paprotys. Sūduvių-jotvingių paminklų tyrinėjimai dar laukia atradimų. Tyrinėjant Kuktiškėse (Marijampolės r.) rasta ir žirgo aprangos reikmenų: žaslų, balno kilpų.

Taigi ši paroda lankytojus supažindino su tyrinėjimų medžiaga, parodė skirtingą įvairių bendruomenių požiūrį į žirgą. Be to, paprotys laidoti mirusį karį su kovos žirgu atspindi šeimininko ir žirgo tarpusavio ryšį, nenutrūkstantį ir po mirties. Ne veltui liaudies dainose žirgas apdainuojamas kaip kario draugas ir palydovas. Matome, kad žirgas kartu buvo ir kario įkapė. Turtingi žirgų kapai parodo ir šeimininko socialinę padėtį, jo kilmingumą. Simboliniai kapai traktuojami kaip papildoma kario įkapė.

„LIETUVOS KARIUOMENĖ NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVOSE“

Andriejus Stoliarovas

2008 m. lapkričio 21 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje buvo atidaryta Vytauto Didžiojo karo muziejaus paroda „Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose“, kurią parengė Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėja Dalė Naujalienė, vyriausieji muziejininkai Paulius Radzevičius ir Andriejus Stoliarovas talkinant Fondų apskaitos ir apsaugos skyriui. Parodos kuratorius – Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas.

Šiomet sukako 90 metų, kai buvo atkurta Lietuvos kariuomenė. 1918 m. lapkričio 23 d. krašto apsaugos ministras prof. Augustinas Voldemaras pasirašė įsakymą Nr. 1, kuriuo buvo įkurta Apsaugos Taryba ir pradėtos formuoti šalies reguliariosios pajėgos. Šiuolaikinė Lietuvos kariuomenė yra to laikotarpio

kariuomenės tradicijų tęsėja, o lapkričio 23-ioji laikoma oficialia kariuomenės atkūrimo diena. Parodos atidarymo metu buvo pristatyta dviejų tomų monografija „Krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai“, apimanti laikotarpį nuo XV a. pabaigos iki šių dienų. Joje pateikiamos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiųjų etmonų, žymiausių sukilimų vadų, tarpukario ir šių dienų krašto apsaugos ministrų bei kariuomenės vadų biografijos, pasiekimai, darbai, nuopelnai kraštui.

Renginyje dalyvavo krašto apsaugos ministras monografijos redaktorius dr. Juozas Olekas, Lietuvos kariuomenės vadas gen. lttn. Valdas Tutkus, ambasadorius Česlovas Stankevičius, Krašto apsaugos ministerijos ir kariuomenės atstovai, kultūros ir švietimo įstaigų vadovai, Lietuvos nacionalinio ir Vytauto Didžiojo karo muziejų darbuotojai.

Parodos lankytojai turėjo galimybę eksponatus pamatyti Vilniuje, ten, kur ir buvo pradėta formuoti Lietuvos kariuomenė. Tai relikvijos, atspindinčios Nepriklausomybės kovas su bolševikų, bermontininkų ir lenkų kariuomenėmis. Pirmą kartą buvo parodytos autentiškos to laikotarpio karių uniformos ir jų dalys, ekipuotė, ginkluotė, apdovanojimai, dokumentai, paveikslai, kautynių schemos, nubraižytos pagal autentiškus žemėlapius. Parodos organizatorių ir lankytojų teigimu, kiekvienam vertėjo stabtelėti prie pačių vertingiausių eksponatų: pirmųjų Lietuvos kariuomenės ir jos priešininkų uniformų, ginklų, Panevėžio bataliono vėliavos, įteiktos 1919 m. kovo 25 d. Panevėžio miesto ir apylinkių gyventojų, 7-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Butegidžio pulko vėliavos, padovanotos širvintiškių po 1920 m. lapkričio 19–21 d. Širvintų kautynių, paradinio kardo, kurį 1927 m. JAV lietuvių organizacija „Lietuvos vyčiai“ padovanojo Lietuvos kariuomenės vadui gen. Silvestrui Žukauskui. Parodoje buvo eksponuojamos tik originalios muziejinės vertybės. Iš 124 eksponatų vieni įdomiausių – ginklai, ypač špagos, šaškės ir kardai, pistoletai ir revolveriai, šautuvai ir karabinai, lengvieji ir sunkieji

Iš kairės: ambasadorius Česlovas Stankevičius, krašto apsaugos ministras dr. Juozas Olekas, Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė, Lietuvos kariuomenės vadas gen. lt. Valdas Tutkus, VDKM direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis

kulkosvaidžiai, artilerijos sviedinys. Lankytojų dėmesį labiausiai traukė ginklai su prie jų pritvirtintose žalvarinėse lentelėse išgraviruotais įrašais: japoniškas karabinas „Arisaka“ („Šautuvas kurį 1918 m. lapkričio 13 d. atsinešė savanoris įstojęs 1 pėst. pulką“), rusiškas karabinas „Mosin-Nagant“ („Šautuvas, kurį 1918 m. lapkričio m. 3 d. atsinešė savanoris įstojęs į 1 pėst. pulką“), vokiškas karabinas „Mauser“ („Pirmas pulko ginklas, įtrauktas į pulko ginklų sąrašą, paskolintas iš vokiečių Alytuje – ir nesugrąžintas 1918 m. XI. 17“) ir lengvasis kulkosvaidis Mg 08/15 („Kulkosvydis, iš kurio šaudydamas žuvo karužas Sidaravičius/Dusyk buvo patekęs rusamas ir vėl atimtas. 1924/VII/19 m.“), prancūziškas šautuvas „Lebel“ („Šitas šautuvas yra 5. p. pulko pirmas karo grobis paimtas mūšyje ties Seiniais iš lenkų 1920 m.“), artilerijos sviedinio dalys („PIRMOJO LIETUVOS ARTILERIJOS SVIEDINIO šrapnelės indas ir tutelė/kovo 28 d. 1919 metais patekusio į Deltuvos kleboniją kame rusų bolševikų štabo būta. Užėmus Deltuvą, jos klebonas šį indą grąžino išvaduotojams“), taip pat ginklai, ant kurių tik išgraviruoti įrašai: karininkų špaga („1236 ŠAULIAI/1260 DURBĖ/1410 GRUNVALDAS/1506 KLEČKAS/1514 ORŠA/1564 ULA/1605 KIRCHOLMAS/1649 LOJOVAS/ 1654 ŠKLOVAS“ ir „PANEVĖŽYS-DAUGUVA 1919/RADVILIŠKIS 1919/GIEDRAIČIAI 1920“), paaukuotas kavaleristų paradinis kardas („LIETUVOS KARIUOMENĖS VADUI GEN. SILVESTRUUI ŽUKAUSKUI LIETUVOS VYČIAI AMERIKOJE 1927“).

Šios jubiliejinės parodos rengėjai sudarė ir katalogą „Lietuvos kariuomenės Nepriklausomybės kovų (1918–1920) eksponatai Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“. Į katalogą buvo įtraukti visi muziejaus spaudos, ginklų, nuotraukų, numizmatikos, daiktų ir meno rinkinių fonduose saugomi eksponatai, susiję su lietuvių, bolševikų, bermontininkų ir lenkų kariuomenėmis Nepriklausomybės kovų metais. Kadangi visus numatytus eksponatus parodyti nebuvo galimybių, visuomenei buvo pristatytas 245 Nepriklausomybės kovų relikvijas atspindintis katalogas.

ĮDOMIAUSI 2008 METŲ EKSPONATAI

**Janina Karosevičiūtė,
Gerda Dručkuvienė,
Arvyda Navickienė,
Lina Urbonienė,
Vidmantas Airini**

Kuo gi dosnūs Vytauto Didžiojo karo muziejui buvo 2008-ieji? Pirmiausia, žinoma, eksponatais. Į muziejaus pagrindinius rinkinius pateko 1223, į pagalbinius – 177 eksponatai. Jiems išleista 126 000 litų. Įspūdingi skaičiai. Nupirktas ne vienas ypač vertingas eksponatas. Visi jie labai įdomūs, puikiai papildysiantys muziejaus rinkinius.

Eksponatai pasiskirstė taip:

Archeologijos grupė	– 302 vnt.
Daiktų grupė	– 198 vnt.
Ginklų grupė	– 107 vnt.
Fotografijų grupė	– 144 vnt.
Negatyvų grupė (BBN)	– 66 vnt.
Meno grupė	– 3 vnt.
Numizmatikos grupė	– 91 vnt.
Spaudos grupė	– 312 vnt.
Pagalbinės medžiagos grupė	– 177 vnt.

Meno rinkiniai pasipildė didžiule bataline drobe – tapytojo Prano Griušio istoriniu paveikslu „Mėlynieji Vandeny“, nutapytu 1998 m. Jame pa-vaizduotas lemtingas lietuvių mūšis su Aukso Orda 1362-aisiais prie Mėlynųjų Vandenių. „Tapiau kasdien po šešias valandas. Tai buvo juodas alinantis darbas“, – prisipažįsta autorius. Medžiagą paveikslui dailininkas pradėjo rinkti kūrybinėje komandiruotėje Paryžiuje, Vilniaus dailės akademijos dirbtuvėje. „Paveiklo idėja buvo tokia: neva radau seną dagerotipą ir jį perpiešiau. Todėl tokia jo faktūra – su nutrupėjimais, įtrūkimais, imituojančiais kūrinių senumą. Drobėje turėjau nutapyti daugybę raitelių, sustabdyti jų dinamiškas pozas ir judesius. Naudojaisi įvairia medžiaga, piešinių albumais, Paryžiaus bukinistų leidiniais. Kai kurias detales išmesdavau, kai ką pridėdavau. Raitelių judesių variacijoms pravertė net albumėlis „Afganų žaidimai“, – prisimena monumentalios batalinės drobės gimimo istoriją dailininkas.

2008 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus spaudos grupės rinkiniai praturtėjo 312 eksponatų. Ndidelis skaičius, tačiau norisi išskirti keletą ypač reikšmingų, turinčių išliekamąją muziejinę vertę. Tai 1812 m. lietuviškųjų karinių dalinių Prancūzijos kariuomenės sudėtyje plk. Juozapo Komaro archyvas (70 dokumentų), apimantis 1808–1832 m. Didžiąją dokumentų dalį sudaro per 1830–1831 metų sukilimą rašyti atsišaukimai, kreipimaisi į gyventojus, rekvizitiniai kvitai, daiktų ir kitokio karinio inventoriaus aprašai, laišškai: 1830 m. lapkričio 18–19 d. žuvusių asmenų suvestinė, rekvizitinis kvitas, pažymintis, kad plk. Juozapas Komaras 1831 m. gegužės 20 d. iš savojo Raguvos dvaro (paversto linijinio aprūpinimo sandėliu) Tautinei kariuomenei pristatė vandens. 1831 m. birželio 23 d. kvitas byloja, kad iš plk. Juozapo Komaro paimti 4 arkliai organizuojamiems sukilėlių kavalerijos daliniams, kuriems vadovavo gen. Henrikas Dembinskis, taip pat kad iš Raguvėlės dvaro sandėlių Troškūnų karo ligoninei išduoti rankšluosčiai, marškiniai, paklodės, kariuomenės reikmėms paimtos devynios karvės, viena statinė druskos; sukilėlių dažniausiai vartojamų maisto produktų sąrašas; Upytės pavieto sukilėlių laikinosios vyriausybės narių Pranciškaus Kosakovskio, Mykolo Meištavičiaus, grafų Karolio Zaluskio ir Leono Potockio atsišaukimas į „tautiečius lietuvius“; Lenkijos kariuomenės Atskirojo korpuso vado gen. Antano Gelgaudo 1831 m. birželio 1 d. atsišaukimas „Į Lietuvos ir Žemaitijos gyventojus“ (Domieszkan-cow Litwy i Żmudzi), keletas kitų labai reikšmingų dokumentų.

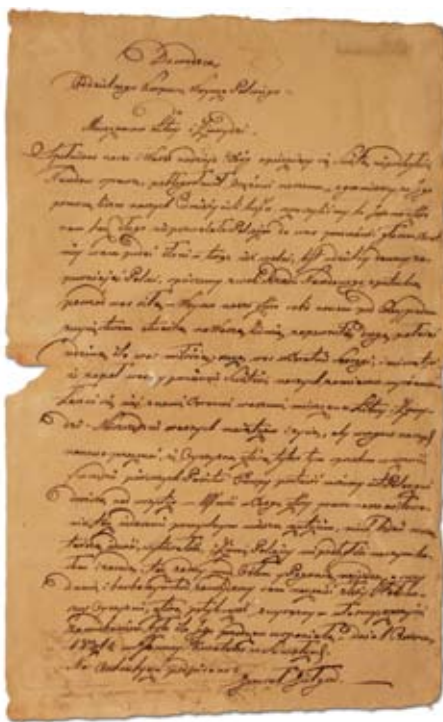
Negalima nepaminėti dar vieno svarbaus eksponato, papildžiusio muziejaus rinkinius. Tai dviejų dalių istorinis romanas apie 1831 m. sukilimo didvyrę Emiliją Pliaterytę „EMILIA, LA RIVOLUZIONE POLACCA“ (italų kalba), išleistas 1863 m. Milane. Leidinyje yra dvi graviūros. Vienoje Emilija Pliaterytė vaizduojama jojanti sukilėlių priešakyje, kitoje – gulinti mirties patale.

2008 m. ypač gausiai pasipildė Spaudos rinkinių žemėlapių kolekcija. Įsigijome retą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1613 metų žemėlapi (M 1:1300000), kurį braižė T. Makovskis, spausdino V. Jansonas (Amsterdamas, 1635–1650 m.). Tai pirmas originalus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis, kurį rengė didelė specialistų grupė. Organizaciniais darbais rūpinosi ir savo lėšomis jį išleido Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis (originalas neišlikęs). Šį žemėlapi įsigijome iš Vengrijos piliečio. Jį įsigyjant muziejui tarpininkavo Lietuvos Respublikos ambasada Vengrijos Respublikoje.

Galime pasidžiaugti senaisiais kartografiniais leidiniais, susijusiais su Lietuvos teritorijoje 1889–1981 m. veikusiomis karo žinybomis. Tai įvairių

1831 m. Lietuvos laikinosios vyriausybės atsišaukimas

Gen. Antano Gelgaudo 1831 m. birželio 1 d. atsišaukimas

Istorinis romanai apie 1831 m. sukilimo didvyrę Emiliją Pliaterytę (I ir II tomas)

metų Kauno miesto planai: 1889 m. (2 varstų žemėlapis), 1899 m. (M 1 : 300000), 1904 ir 1911 m. (M 1 : 42000), 1916 m. (M 1 : 25000), 1923 m. (M 1 : 100000), Generalinio štabo topografinis leidinys, taip pat įvairūs Lietuvos žemėlapiai: 1917–1918 m. žemėlapis (M 1 : 750000), spausdintas Hamburge (vokiečių ir lietuvių k.), 1920 m. žemėlapis (M 1 : 150000) kaip priedas prie Lietuvos ir Rusijos taikos sutarties. Paminėtini 4 žemėlapiai-priedai prie Lietuvos memorandumo Paryžiaus taikos konferencijoje (1920), Vyr. štabo Karo topografijos skyriaus išleisti žemėlapiai: Varėnos poligono (1925 m., M 1 : 25000), Gaižiūnų poligono (1932 m., M 1 : 50000 ir M 1 : 100000), Kauno įgulos šaudyklos (1933), pirmasis Lietuvos topografinis žemėlapis „Pažaislis–Kaišiadorys“ (1933 m., M 1 : 100000) ir kt.

Įsigijome labai svarbų ir retą leidinį „Lietuvos–Latvijos sienos aprašymas“ (Ryga, 1927 m., 614 p.). Jame smulkiai aprašyti 488 sienos punktai remiantis 1921 m. gegužės 14 d. pasirašyta „Konvencija nustatyti sienoms tarp Lietuvos ir Latvijos vietose ir sutvarkyti pasienio gyventojų teisėms ir sienos perkirstojo nejudinamo turto padėčiai“. 1927 m. spalio 17 d. Rygoje buvo pasirašytas smulkus sienos aprašymas ir žemėlapis (M 1 : 10000). Lietuvos delegacijai atstovavo inž. V. Račkauskas (pirmininkas), inž. Z. Pacevičius, P. Rogalskis, Latvijai – V. Rucelis (pirmininkas), inž. A. Jansonas, P. Mantniekas.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus daiktų rinkiniuose saugomas ne vienas unikalus 1918–1920 m. Lietuvos Nepriklausomybės kovas menantis ir Lietuvos kariuomenės uniformos raidą iliustruojantis eksponatas. Šiomet muziejaus daiktų rinkiniai pasipildė dar vienu ypač retu eksponatu – Lietuvos kariuomenės kario diržo sagtimi, perdaryta iš vokiškos diržo sagties. 1919 m., esant itin sudėtingai krašto ekonominei padėčiai, aprūpinti Lietuvos kariuomenę sava, lietuviška karine uniforma sekėsi gana sunkiai. Gavus vokiškų uniforminių drabužių, nuspręsta juos išdalinti kariams. Taip Lietuvos kariuomenėje atsirado vokiškų pilkų milinių, mundurų ir kelnų su Lietuvos kariuomenės skiriamaisiais geltonos spalvos įsiuvais. Buvo panaudotos ir vokiškos diržų sagtys. Lietuvos kariai lietuvišką Vytį pritvirtindavo ant vokiškos simbolikos – imperijos karūnos, apjuostos šūkiu „GOTT MIT UNS“ („Dievas su mumis“). Tačiau tokių sagčių būta nedaug. Ši reta sagtis yra balto metalo, stačiakampė. Sagties matmenys – 5 x 6 cm, Vyčio skersmuo – 4,5 cm.

Įdomus sovietinio laikotarpio eksponatas – XX a. 8–9 dešimtmečio KGB operatyvininko sakvojažas su viduje įtaisyta slapta fotografavimo kame-

1919 m. Lietuvos karių diržo sagtis

Saugumiečio sakvojažas

ra. Iš pirmo žvilgsnio tai tipinis odinis krepšys, kokius sovietmečiu nešiojo dauguma vyrų, tačiau apžiūrėjus atidžiau, kairiajame jo šone matyti nedidelė anga, užmaskuota retu tinkliniu audiniu, tarsi būtų sulopyta praplyšusi oda. Sakvojažo viduje prie šios angos buvo įmontuota speciali aparatūra ir kamera, o po rankena paslėptas mygtukas, kurį paspaudus kamera įsijungdavo. Civiliniais rūbais vilkintis saugumietis, su šiuo sakvojažu įsimaišęs į žmonių minią, nesukeldamas įtarimo be vargo galėdavo fotografuoti jį sudominusius objektus.

Muziejaus daiktų rinkiniai papildė naujais eksponatais, susijusiais su Lietuvai ir Lietuvos kariuomenei svarbiais įvykiais – Lietuvos stojimo į NATO istorija. Lietuvos kariuomenės karinių oro pajėgų Aviacijos bazės operacijų palaikymo grupės apsaugos grandies vadas psk. Alvydas Tamošiūnas Vytauto Didžiojo karo muziejui perdavė Lietuvos Respublikos ir NATO vėliavas, kabėjusias NATO būstinėje Briuselyje, ir Lietuvos Respublikos nuolatinės atstovybės prie NATO ženklą.

2004–2007 m. psk. Alvydas Tamošiūnas tarnavo Lietuvos Respublikos nuolatinėje atstovybėje prie NATO, buvo Lietuvos karinio atstovo NATO ir ES padėjėjas administracijai ir ūkio reikalams. Jis privalėdavo pakelti ir nuleisti Lietuvos vėliavą, kabėjusią prie NATO žvaigždės. Anot psk. A. Tamošiūno, kaip tik ši Lietuvos Respublikos vėliava ir buvo pirmą kartą iškelta Briuselyje oficialios įstojimo į NATO ceremonijos metu 2004 m. balandžio 2 d.

Visų šalių vėliavos prie NATO žvaigždės yra pakabintos pagal anglišką abėcėlę. Pirmoji prie pagrindinio įėjimo į NATO būstinę kabo Lietuvos Respublikos vėliava. Susidėvėjusios ir estetinį vaizdą praradusios vėliavos keičiamos naujomis. Naudotos laikomos NATO būstinės ūkio sandėlyje. Visos vėliavos nuleidžiamos ne tik kai susidėvi, bet ir ypatingais atvejais: per įvairius iškilmingus minėjimus, pavyzdžiui, pagerbiant 2001 m. rugsėjo 11-ąją JAV įvykdyto teroristinio akto aukas. Kiekviena šalis atskirai savo vėliavą gali nuleisti iki stiebo vidurio, pagerbdama karinėse operacijose žuvusius savo karius ar minėdama kitą svarbią datą. Gedulingomis progomis prie vėliavos pririšamas juodas kaspinas.

2007 m. NATO tarptautinio štabo aprūpinimo skyriaus viršininko pavaduotojas Klodas Serceras (Claude Sercer) šias vėliavas perdavė psk. A. Tamošiūnui, kuris ir parvežė jas į Lietuvą.

Kartu su minėtomis vėliavomis iš Briuselio atkeliavo ir Lietuvos Respublikos nuolatinės atstovybės prie NATO ženklas. Šis ženklas puošė atstovybės duris nuo Lietuvos įstojimo į NATO 2004 m. iki 2006-ųjų, kai buvo pakeistas nauju. Ženklas žymi šalies teritoriją, kurioje galioja reziduojančios šalies įstatymai ir tvarka.

2008 m. fotografijų grupė pasipildė 144 karinės tematikos nuotraukomis nuo Pirmojo pasaulinio karo iki šių dienų. Objektiviai išskirti įdomiausias nuotraukas labai sudėtinga ar net neįmanoma, nes kiekviena turi išliekamąją istorinę vertę, atspindi skirtingus laikotarpius, žmogaus ir kario vietą visuomenėje, valstybėje.

Atrenkant įdomesnes nuotraukas, buvo remiamasi šiais pagrindiniais kriterijais: ikonografinė medžiaga privalo būti tiesiogiai susijusi su Lietuva ir jos istorija, atspindėti visuomenei gerai žinomų ir mūsų valstybės istorijai svarbių asmenybių gyvenimą ir veiklą. Bene geriausiai šiuos kriterijus atitiko muziejaus darbuotojos Audronės Veilentienės pristatytas Lietuvos Respublikos prezidento Aleksandro Stulginskio fotografijų rinkinys (24 vnt.), nes prezidentas – ne tik pirmasis valstybės asmuo, bet ir vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas. Šias šeimos archyvo nuotraukas muziejui nepamamai perdavė Aleksandro Stulginskio anūkas Jonas Juozevičius, gyvenantis JAV. Dalis jų publikuojamos knygoje „Aleksandras Stulginskis“, išleistoje 1980 m. Čikagoje. Jos leidybą parėmė Juozevičiai: dukra Aldona ir anūkas Jonas. Iki tol Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo sukaupta ir saugoma apie 60 nuotraukų, susijusių su Aleksandro Stulginskio gyvenimu ir veikla, iš jų 31 nuotrauka atspindi prezidento gyvenimą Lietuvoje po tremties, žmonos ir draugų netektį.

Gautą Aleksandro Stulginskio fotografijų rinkinį galima suskirstyti į grupes pagal temas ir laikotarpius: portretus (5 vnt.), 1919–1935 m. fotografijas (14 vnt.) ir gyvenimą grįžus iš tremties (5 vnt.). Ankstyviausia šio rinkinio nuotrauka – A. Stulginskio portretas (1904), vėlyviausia – A. Stulginskis su Lietuvos diplomatu P. Klimu (1967). Kita ikonografinė medžiaga atspindi Lietuvos Respublikos prezidento A. Stulginskio dalyvavimą ne tik oficialiose kariuomenės šventėse ir iškilmėse, bet ir žemės ūkio parodoje (1924), pirmojoje Dainų šventėje (1924), aviacijos šventėje per pietus (1924), skautų organizacijos iškilmėse Kaune, Rotušės aikštėje (1926).

Bene ankstyviausia nuotrauka, papildžiusi A. Stulginskio fotografijų rinkinį, yra Liepojos gimnazisto portretas (1904). Ji buvo prisegta prie liudijimo apie mokymąsi Liepojos gimnazijoje. Kairiajame jos krašte yra gimnazijos antspaudas, nugarėlėje – notaro antspaudas ir įrašai rusų kalba. Galbūt tai ta pati nuotrauka, kurią Liepojos gimnazijos direktorius prisegė prie gimnazijos keturių klasių baigimo pažymėjimo, A. Stulginskiui susiruošus stoti į Kauno kunigų seminariją. Anot paties A. Stulginskio, didelio pašaukimo būti kunigu jis neturėjęs, tačiau reikėjo tesėti pažadus broliams, kurie, gyvendami Amerikoje, siuntė pinigus jo mokslams.

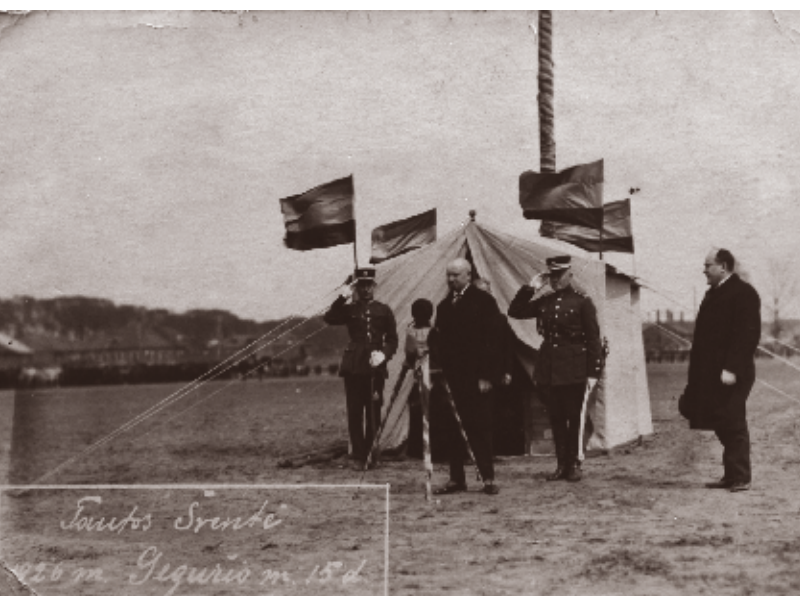
A. Stulginskis Liepojos gimnazijoje. 1904 m.

Ona ir Aleksandras Stulginskiai. 1925 m.

A. Stulginskis su dukra Aldona ir žmona. 1933 m.

Prezidentas A. Stulginskis Tautos šventėje sveikina Kauno įgulą ir sodina medelį. 1923 m. gegužės 6 d.

Prezidentas A. Stulginskis sveikina skautus Kaune, Rotušės aikštėje. 1926 m. balandžio 25 d.

Palangoje. 1924–1925 m.

Petras ir Bronė Klimai su A. Stulginskiu.
1925 m.

Petras Klimas ir Aleksandras Stulginskis.
1967 m.

Ona ir Aleksandras Stulginskiai, grįžę iš Sibiro į Lietuvą.
1957 m.

Ona ir Aleksandras Stulginskiai
Kaune 1960 m.

Galiausiai profesijos pasirinkimą nulėmė Aleksandro Stulginskio pilietiškumas ir visuomeniškumas. Kunigų Lietuvoje tuo metu buvo užtekčiai, o pasauliečių inteligentų trūko, todėl būsimasis prezidentas manė Lietuvai būti naudingesnis kaip inteligentas. Apsisprendęs likti arčiau tautos, įvertinęs tai, jog Lietuva – žemės ūkio karštas, 1910-aisiais jis išvyko į Vokietiją, į Halės žemės ūkio institutą, studijuoti agronomijos mokslų.

A. Stulginskio prezidentavimo laikotarpiui būdinga ypatingas kūrybingumas ir demokratijos pasireiškimas. Jo pastangos, rami laikysena, prasmingi sprendimai buvo juntama visose valstybės vystymosi srityse. Tai atsispindi ir nuotraukose. Prezidentas A. Stulginskis dalyvavo ne tik kariuomenės, karo aviacijos ar Karo mokyklos iškilmėse, paraduose, bet ir kultūriniuose, visuomeniniuose renginiuose: pirmojoje Lietuvos dainų šventėje 1924-aisiais, trečiojoje žemės ūkio parodoje ir netgi medelių sodinimo šventėje.

Privatus prezidento A. Stulginskio gyvenimas buvo kuklus ir ramus. Laisvalaikį ir atostogas jis leisdavo su šeima ir artimiausiais draugais. Vasarodavo Palangoje, dažniausiai Birutės gatvėje išnuomotoje viloje. Tokios nuotraukos labai šiltos, dvelkia ramybe. Fotografuota dažniausiai gamtoje, medžių fone.

A. Stulginskis – vienintelis Lietuvos Respublikos prezidentas, kuris su tauta iškentė sovietinę okupaciją, buvo išvežtas į Sibirą. Po penkiolikos metų tremties su žmona grįžo į Tėvynę, tačiau sugrįžimas buvo ne mažiau skaudus nei pati tremtis. Turtas seniai nacionalizuotas, išvogtas, namai užimti, išblaškyta taip branginama šeima, pats be registracijos ir darbo, žmona pasiligojusi. Tačiau A. Stulginskis sugebėjo išlikti orus, nors tam prireikė nemenkų pastangų. Dvasinę ramybę jam teikė šalia esanti žmona ir seno bičiulio Lietuvos diplomato P. Klimo, taip pat grįžusio iš tremties, draugija. Šio sunkiausio gyvenimo tarpsnio nuotraukose A. Stulginskis – gyvenimo naštos ir išbandymų išvargintas žmogus, tačiau nesugniuždytas, šviesus, kuklus, santūrus, koks buvo ir anksčiau, mokantis džiaugtis artimų žmonių draugija.

Anot M. Krupavičiaus, „nevienodai vargas žmogų veikia. Vieną demoralizuoja ir palaužia, moraliniu invalidu paversdamas, kitą gi grūdina, kaip geležį kalvėje ir nepalaužiamo tvirtumo būdu į gyvenimą paleidžia“.

1969 m. Lietuva neteko paskutinio Vasario 16-osios Akto signataro ir prezidento, kuris gyveno kartu su tauta.

2008-aisiais Vytauto Didžiojo karo muziejaus numizmatikos fondų grupė papildė 91 eksponatu. Pagal muziejaus profilį fonduose tradiciškai saugomi įvairūs krašto apsaugos sistemos pasižymėjimo, skiriamieji bei kva-

„Lietuvos tūkstantmečio žvaigždė“

lifikacijos ženklai. Be to, rinkinius nuolat papildo įvairūs ministerijų, departamentų, apskričių ir miestų žinybiniai ženklai. Tai didžioji dalis (65 vnt.) įsigytų numizmatikos eksponatų. Be jų rinkinius papildė dvidešimt 2008 m. laidos proginių-kolekcinųjų bei apyvartinių monetų ir šeši 2007 m. laidos pavyzdiniai banknotai. Absoliučią daugumą sudaro šiuolaikiniai nemokamai įsigyti naujieji eksponatai.

Aktualia tematika, susijusia su Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiu, išsiskiria du 2008 m. į muziejų patekę numizmatikos eksponatai. Tai Užsienio reikalų ministerijos 2007 m. įsteigtas ir 2008 m. UAB „Metalas“ pagamintas garbės ženklas „Lietuvos tūkstantmečio žvaigždė“ (Nr. 079) bei pagal dailininkų Liudo Parulskio ir Giedriaus Paulauskio projektą Lietuvos monetų kalykloje 2008 m. nukalta kolekcinė 100 litų moneta (iš serijos, skirtos Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui).

Garbės ženklas „Lietuvos tūkstantmečio žvaigždė“ netaisyklingo apskritimo formos (skersmuo 5,4 mm), ažuvinis, vienpusis, kiek išgaubtas, trijų aukštų, sidabrinis. Grandelėmis sujungtas su rombeliu, prie kurio prisegtas trikampių perlenktas ir susiūtas baltos sidabrinės spalvos su raudonomis juostelėmis muarinis kaspinėlis. Pagrindą (pirmą aukštą) sudaro skritulys, per tarpą apjuostas apskritimu, kurį su skrituliu jungia penkios į išorinę pusę išsikišančios liepsnelės, vizualiai primenančios tulpės žiedus. Antrame aukšte – skritulys, padengtas raudonu emaliu. Trečiame aukšte – Vytis. Kitoje

pusėje ratu užrašyta: LIETUVOS TŪKSTANTMEČIO ŽVAIGŽDĖ, horizontaliai – metai: 1009–2009, išpaustas numeris 079 ir praba 925. Ženklas originalioje dėžutėje kartu su neužpildytu liudijimu ir barete. Užsienio reikalų ministerijos garbės ženklas „Lietuvos tūkstantmečio žvaigždė“ įsteigtas Lietuvos valstybei ir jos užsienio politikai nusipelnusiems asmenims pagerbti Lietuvos vardo tūkstantmečio proga. Garbės ženklu „Lietuvos tūkstantmečio žvaigždė“ apdovanojami Lietuvos ir užsienio valstybių piliečiai už ypatingus nuopelnus garsinant Lietuvos vardą, puoselėjant ir plėtojant tarpvalstybinius santykius, taip pat už ypatingus nuopelnus valstybės tarnyboje. Tarp beveik šimto apdovanojamųjų šiuo ženklu yra dukart olimpinis čempionas ir UNESCO sporto čempionas disko metikas Virgilijus Alekna. „Jūs esate geriausias mūsų šalies ambasadorius“, – įteikdamas apdovanojimą, pasakė ministras V. Ušackas.

Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti Lietuvos bankas ir Lietuvos monetų kalykla yra numatę išleisti iš viso tris monetas. 2008-aisiais nukalta uksinė 100 litų nominalinės vertės moneta yra antroji. Pirmoji išleista prieš metus, trečioji pasirodys 2009 m. Pristatydamas monetą Lietuvos istorijos lopšyje – Trakų pilies Gotikinėje menėje, Lietuvos banko valdybos pirmininkas R. Šarkinas ją apibūdino kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinio ir kultūrinio palikimo simbolį. Moneta labai kokybiška ir meniška. Šiomet Sankt Peterburge vykusiame tarptautiniame proginių monetų konkurse „Coin Constellation“ („Monetų žvaigždynas“) kategorijoje „Unikalus idėjos sprendimas“ jai skirta antroji vieta. Monetos averse – stilizuotas Vytis istorinių pergalių ir nepaliaujamo atsinaujinimo liepsnų fone. Reverse – LDK žemėlapiu kontūrai, kuriuose įrašyti svarbiausi valstybės įvykiai ir reiškiniai, viršuje – karūna, aplink ratu užrašyta: LIETUVOS DIDŽIOJI KUNIGAİKŠTYSTĖ. Gurte užrašyta: LIETUVOS VARDŲ TŪKSTANTMETIS. 22,30 mm skersmens moneta pagaminta iš aukštos prabos aukso (Au 999,9). Masė 7,78 g. Kokybė „proof“, veidrodinis ir matinis paviršius. Tiražas – 10 000 vienetų. Su reprezentacine dėžute ir autentiškumo sertifikatu.

Lietuva – kryžių kraštas. Nuo seniausių laikų jie buvo statomi kryžkelėse, kapinėse, palaukėse. Kryždirbiai juos visai gražindavo ir puošdavo, į darbą įdėdami ir dalį savo „dūšios“. Ne veltui Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija UNESCO 2001 m. Lietuvos kryždirbystę ir jos simboliką įrašė į žmonijos žodinio ir nematerialaus paveldo šedevrų sąrašą. Todėl norisi išskirti iš kitų 2008-aisiais įsigytų proginių-kolekcinų monetų Lietuvos monetų kalykloje pagal dailininko Ryto Jono Belevičiaus projektą nukaltą kryždirbystei skirtą 50 litų sidabrinę monetą. Tai jau 55-oji Lietuvos banko išleista proginė moneta dalyvaujant penktojoje tarptautinėje sidabro monetų

programoje „Europa. Europos kultūros paveldas“. 2008 m. šioje programoje, be Lietuvos, dalyvavo dar dvylika valstybių. Monetos averse centre veidrodinio paviršiaus apskritime pavaizduotas iškilus reljefinis matinis Vytis ir ratu užrašyta: LIETUVA 2008 50 LITŲ. Likusiame plote matiniame paviršiuje pavaizduoti septyni metaliniai kryžiai. Reverse centre – apskritimas, kuriame, panaudojant kintamo vaizdo technologiją, pavaizduotas monetų programos logotipas – stilizuota euro simbolio € ir žvaigždės iš Europos Sąjungos vėliavos elipsinė kompozicija, matomos monetą pakreipus vienu kampu, ir vieno iš kryždirbystės simbolių vaizdas, matomas monetą pakreipus kitu kampu. Tokią technologiją Lietuvos monetų kalykla panaudoja antrą kartą. (Pirmą kartą ji buvo pritaikyta Vilniaus universiteto 425 metų sukakčiai skirtoje 50 litų sidabrinėje monetoje, kurią pakreipus vienu kampu matyti universiteto įkūrimo metai, kitu – monetos išleidimo metai.) Aplink apskritimą su kintamu vaizdu užrašyta: · KRYŽDIRBYSTĖ IR KRYŽIŲ SIMBOLIKA · UNESCO. Likusiame plote veidrodiniame paviršiuje pavaizduoti septyni reljefiniai iškilūs matiniai mediniai kryžiai. Monetos gurte užrašyta: LIETUVOS BANKAS. Moneta pagaminta iš 925 prabos sidabro, jos skersmuo 38,61 mm, masė 28,28 g, kokybė „proof“, tiražas – 10 000 vienetų. Su reprezentacine dėžute ir autentiškumo sertifikatu.

Norisi paminėti ir vieną ankstesnio laikotarpio eksponatą. Tai gana retas, turintis įdomią istoriją 1939 m. Žemaičių plento atidarymo ženkliukas. Šios magistralės, sujungusios tuometinę sostinę Kauną su uostamiesčiu, atidarymas mūsų valstybei buvo labai reikšmingas įvykis. Senieji Lietuvos

formų granito blokų 7,20 m aukščio obeliskas „Perkūno žirgai“ užsibaigia dviejų žirgų galvų ir kario, laikančio žirgus už žąsų, kompozicija. Šonuose iškalti Kauno ir Klaipėdos herbai, o netoli pjedestalo užrašyta: „Žemaičių plentas Kaunas–Klaipėda 220 km 1933–1938“. Į priešingas puses nukreiptos žirgų galvos labai primena namų stogų puošybos drožinius. Lietuvių tautosakoje žirgas užėmė svarbią vietą. Perkūno žirgas buvęs su sparnais. Jį vadino liepsniniu, nes lėkdamas padangėmis, kelią žymėdavo ugnies ruožu ar žaibu. Iš nasrų žirgui sklisdavusi liepsna, o iš ausų – dūmai, pėdose likdavusios karštos anglys. Kai kuriuose mituose Perkūnas vaizduojamas važinėjantis tarp debesų ugniniaisiais ratais, pakinkytais sparnuotais liepsniniais žirgais. Taigi neatsitiktinai žirgų tematika pasirinkta ir plento atidarymui skirtam paminklui. Per iškilmes visiems dalyviams buvo įteikti Žemaičių plento atidarymo ženkliukai. Garbingiausiems svečiams (dalyvavo ir pats prezidentas Antanas Smetona) jie buvo pritvirtinti dviem adatėlėmis prie plačios gofruotos oranžinės spalvos rozetės. Į muziejų pateko būtent toks. Ženkliukas suprojektuotas pagal jau aprašyto paminklo „Perkūno žirgai“ viršutinę dalį. Jis štampuotas iš žalvario skardos, 18 x 32 mm dydžio, vienpusis, netaisyklingos formos. Jame pavaizduotos dviejų žirgų galvos, nukreiptos į skirtingas puses. Per vidurį tarp jų įkomponuotas stilizuotas senovės karys, laikantis pavadžius. Ant kario šalmo – trys žaibai. Galbūt tai Perkūnas, pavaizduotas kaip karys.

Galima būtų aprašyti kone visus numizmatikos eksponatus, nes visi jie įdomūs, saviti, gražūs. Tačiau aprašytieji, mūsų nuomone, yra labiausiai verti būti išskirti iš likusiųjų.

Sunkieji Sviatkovo sistemos skydai. Iš leidinio „B. Perzyk. Twiedzda Osowiec 1882–1915“.
Warszawa, 2004, s. 140, s. 240

Įdomiais eksponatais papildė muziejaus ginklų kolekcija. Kai kuriuos iš jų norime paminėti.

ŠARVINIS SKYDAS

Kaip papildomas tvirtovių fortifikacinių įrenginių elementas, XIX a. pab.–XX a. pr. Rusijos tvirtovėse buvo plačiai naudojami šarviniai skydai. Tai buvo priemonė, skirta šauliui apsaugoti nuo priešo kulku ir skeveldrų kautynių pozicijoje, vengiant didelių fortifikacinių darbų. Yra žinomi trys pagrindiniai šių skydų tipai.

Pirmasis – sunkusis daugiapozicinis prieššturminis Sviatkovo sistemos skydas. Jis turėjo du pagrindinius ratus ir atramos sistemą su dviem nedideliais ratukais apačioje. Kadangi šis skydas nesiekė žemės, apatinė jo kraštinė pozicijoje būdavo pridengiama pėstininkų skydais.

Antrasis – atlenkiamas Iljaševo sistemos skydas. Buvo montuojamas stacionariosiose fortifikacinių statinių šaulių pozicijose. Šis skydas turėjo laužtinį profilį ir tuo skyrėsi nuo kitų. Verta paminėti, kad kai skydas būdavo pakeltas, šaulys galėdavo šaudyti. Nuleistas skydas saugodavo šaulio lizdą ir jame esantį kovotoją nuo skeveldrų fortifikacinio statinio apšaudymo metu.

Trečiasis – pastatomas šarvinis skydas, skirtas apkase esančiam šauliui apsaugoti. Šį skydą buvo galima naudoti ir apkase, skirtame šaudyti gulomis. Skydo ypatybė – į priekį atlenkti kraštai. Tuo jis skyrėsi nuo vėlesnių Antrojo pasaulinio karo skydų. Jo ambrazūra buvo pritaikyta šaudyti iš šautuvo ir turėjo užsklandą, uždarančią ambrazūrą, kai ji būdavo nenaudojama. Pozicijoje skydas būdavo tvirtinamas judama atrama. Jis buvo gaminamas iš šarvinės plokštės, galinčios apsaugoti nuo šautuvinio šovinio kulkos. Kaip šis skydas buvo naudojamas, duomenų nėra daug. Skydo pagrindinė paskirtis buvo šauliui apkase apsaugoti, tačiau galime rasti nuotraukų, kuriose matyti, kad jis būdavo naudojamas kartu su sunkiuoju Sviatkovo sistemos skydu uždengiant pastarojo apačią.

Individualaus šaulio ugnies taško šarvinis nešiojamasis skydas. Rusija, XX a. pradžia. Buvo naudojamas tiek apkasuose, tiek specialioje šaulio vietoje Pirmojo pasaulinio karo metais. Vidinėje pusėje yra judama atramos kojėlė. Skydas turi šautuvui pritaikytą ambrazūrą ir užsklandą.

Plienas.

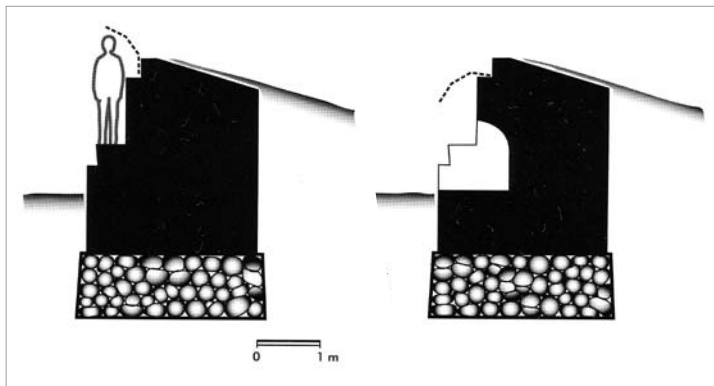
Skydo aukštis – 455 mm, plotis – 598 mm, storis (šarvinės plokštės) – nuo 6 iki 6,5 mm, svoris – 14,56 kg.

Individualaus šaulio ugnies taško šarvinis nešiojamasis skydas (išorinė pusė).
Rusija, XX a. pradžia

Individualaus šaulio ugnies taško šarvinis nešiojamas skydas (vidinė pusė).
Rusija, XX a. pradžia

Atlenkiamo Iljaševio sistemos skydo panaudojimo schema.
Iš leidinio „B. Perzyk. Twieżdza Osowiec 1882–1915“. Warszawa, 2004, s. 80

Kardas. Brazilija, XX a. pradžia

Užrašų ant geležtės atlikimo technika ir kai kurie kiti nežymūs bruožai atspindi XX a. 1–2 ketvirtį. Priskiriamas kovinių ginklų grupei. Geležtė šiek tiek lenkta, abiejose pusėse suformuota po vieną platų griovelį. Penties pusėje prie smaigalio suformuoti 1/5 geležtės ilgio ašmenys. Geležtės išorinėje pusėje cheminio ėsdinimo būdu užrašyta: AEC (trikampyje) / MARCA REGISTRADA (visas įrašas yra kvadrato formos rėmelyje). Gardą sudaro juodintas diskas, pereinantis į apsauginį lankelį. Gardos priekinėje pusėje įspaustas Brazilijos herbas su užrašu ESTADOS UNIDOS DO BRASIL / 15 DE NOV DE 1889.

Rankena su žalvarinėmis kriaunomis, prisuktomis dviem varžtais. Žalvario panaudojimas rankenos konstrukcijoje – šiek tiek neįprastas atvejis, atitinkantis XIX a. 7–9 dešimtmetį Europos kardų raidoje. Šis kardo rankenos ypatumas gali būti sąlygotas Brazilijos klimato.

Makštis plieninė, juodinta, su vienu pakabinamuoju žiedu.

Plienas, žalvaris, oda.

Bendras ilgis – 976 mm, geležtės ilgis – 815 mm, geležtės plotis – 29,5 mm, geležtės storis – 7,2 mm, svoris su makštimi – 1,84 kg, svoris be makšties – 1,26 kg.

KARDAS

Terminas „kardas“ lietuvių kalboje turi dvejopą prasmę. Pirma, juo nusakomi visi ilgageležčiai ginklai, tokie kaip kalavijai, palašai, rapyros, špagos ir kardai siaurąja prasme. Antra, jis taikomas tik paskutiniajai išvardintų ginklų grupei. Kardas siaurąja prasme (angl. sabre, lenk. szabla, rus. сабля, vengr. czablya, vok. Säbel) – kertamasis arba kertamasis-duriamasis ginklas daugiau ar mažiau lenkta vienašmene geležte. Išlenktojoje ginklo pusėje suformuoti ašmenys, įlenktojoje – pentis. Geležtei charakteringa tąsa efesui (rankenos ir rankos apsaugos dalims, arba gardai) tvirtinti. Suduodant kertamuosius smūgius, geležtės išlinkis ir nuo efeso nutolęs svorio centras padidindavo smūgio jėgą ir pažeidžiamos srities plotą. Pastaroji kardų savybė buvo efektyviausia naudojant geležtes, nukaltas iš kietojo plieno rūšių, drauge pasižyminčias dideliu lankstumu ir tąsumu. Geležtės išlinkis kertamiesiems smūgiams suteikdavo pjaunamąjį pobūdį. Kardo efesas turėjo daugiau ar mažiau išvystytą rankos apsaugą arba buvo visai be jos. Makštys buvo gaminamos iš medžio, aptraukiamos oda, aksomu arba kitomis medžiagomis, vėliau iš metalo.

Kardo kilmė rytietiška. Jau senovės Egipte ir Asirijoje buvo naudojami ginklai lenkta geležte, tačiau kardus savo esme atitinkantys ginklai atsirado IV–VI a. Azijoje klajoklių turkų ir mongolų gentyse. Į Europą kardai turėjo patekti kartu su avarų gentimis, VI a. užėmusiomis buvusios romėnų provincijos Panonijos teritoriją. VII–VIII a. kardai paplito tarp Vidurinės Azijos ir Rytų Europos klajoklių. Panašu, kad ankstyvajame raidos etape tai buvo kertamasis-duriamasis ginklas, tačiau XIV a., geležtei išplatėjus ties smaigaliu, jis įgijo daugiausia kertamojo ginklo savybių. Prie šio tipo kardų priskiriamas turkiškas kardas, turėjęs didelės įtakos ginklų raidai Europoje. Įvairiuose kraštuose susiformavo tam tikri kardų tipai ir atmainos. Ypač gausi rytietišκών kardų grupė, kuriai priklauso mongoliški, persiški, turkiški, arabiški, kiniški ir sąlyginai japoniški kardai. Vakarietiški kardai gali būti skirstomi į Rytų Europos (vengriškus, lenkiškus, rusiškus) ir Vakarų Europos (austriškus, šveicariškus) kardus, turinčius tam tikrų skiriamųjų bruožų, sudarančių prielaidas tokiam jų skirstymui. Priklausomai nuo kilmės skiriasi kardo geležtės išlinkio spindulys, rankenos forma, efeso formavimo principai. Būdingi rytietišκών kardų bruožai yra kryžma su vadinamaisiais ūsais (kryžmai statmenomis metalinėmis juostomis) ir daugeliu atvejų gana didelis geležtės išlinkis. Geriausias šių ginklų pavyzdys yra turkiški ir persiški kardai.

Kardų paplitimui Europoje daug įtakos turėjo Vengrija, iš kur kilo ir

Paradinis palašas

Šveicarija, pagamintas Noihauzeno ginklų fabrike, XX a. pirmoji pusė.

Geležtė vienašmenė, išgalšta per visą ilgį. 10 cm nuo smaigalio ašmenys suformuoti ir penties pusėje. Abiejose geležtės pusėse yra po du išilginius griovelius, kurie baigiasi 10 cm iki smaigalio. Geležtės vidinėje pusėje užrašyta: WAFFENFABRIK NEUHAUSEN. Geležtės išorinėje pusėje įspausta: II / 10071 / kryžius apskritime (priėmimo ženklas) / 11. Rankos apsaugą sudaro diskas, pereinantis į apsauginį lankelį. Rankos apsauga papuošta pjaustymo ir graviravimo būdu sukurtu augaliniu ornamentu, kurio centre įkomponuotas Šveicarijos herbas – lygaus paviršiaus (heraldiškai baltas) kryžius, esantis vertikalių brūkšnių (heraldiškai raudoname) fone. Rankena su metaline nugarėle, aptraukta „žuvies oda“, apsukta varine aštuonių vijų vielos pynė. Rankenos nugarėlėje suformuota nykščio atramos plokštelė. Prie rankos apsaugos iš vidaus varžtu prisukta odinė piršto fiksavimo kilpa. Geležtė ir efeso dalys nikeliuotos. Makštis plieninė, nikeliuota, su vienu pakabinamuoju žiedu ir sustiprintu galu, kuriame įspaustas kryžius apskritime (priėmimo ženklas). Šiek tiek stebina tai, kad šį šaltąjį ginklą pagaminusios firmos pagrindinė produkcija – šaunamieji ginklai.

Plienas, nikelis, varis, oda, veltinis.

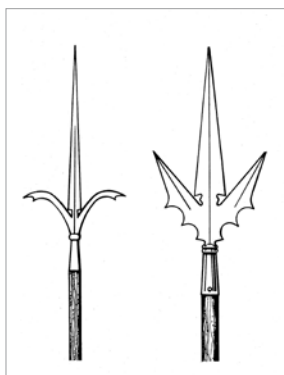
Bendras ilgis – 943 mm, geležtės ilgis – 803 mm, geležtės plotis – 24 mm, geležtės storis – 6,4 mm, svoris su makštimi – 1,22 kg, svoris be makšties – 0,74 kg.

daugeliui kalbų bendras ginklo pavadinimas (vengr. szabni – pjauti). XVIII a. antrojoje pusėje Europoje įsigali kardai uždaromis rankenomis, t. y. efesai yra su kryžma, pereinančia į apsauginį lankelį, arba labiau išvystyta rankos apsauga. XVIII–XIX a. Europos kariuomenių naudoti kardai buvo vidutiniškai, dažnai mažiau nei azijietiški, išlenktomis geležtėmis, masyviomis, kiek griozdiškomis gardomis su 1–3 apsauginiais lankeliais arba disku (pusrutuliu) ir iš jo rankenos galvos link besitęsiančiu apsauginiu lankeliu. Nuo XIX a. kardų makštys Europoje buvo gaminamos iš metalo, nikeliuojamos, chromuojamos arba juodinamos (oksiduojamos). XX a. antrojoje pusėje, o kai kur ir anksčiau, kardai tapo išimtinai paradiniu kariuomenės ginklu. Paradinių kardų paviršius būdavo ir yra nikeliuojamas, chromuojamas, puošiamas cheminio išdėdinimo, graviravimo būdu ir kitaip išgaunamais ornamentais.

PALAŠAS

Palašas (angl. palache, broadsword, lenk. pałasz, rus. палаши, turk. pala, vengr. pallos) – ginklas tiesia, plačia vienašmene arba dviašmene geležte (ilgis iki 85 cm) su rankena ir rankos apsauga. Tiesi geležtė yra esminis palašo skirtumas nuo kardo siaurąja prasme (lenkto vienašmenio ginklo).

Palašai buvo žinomi jau XV a. Jie kildinami iš Rytų, paplito ir Europoje. Ankstyvuojau laikotarpiu juos naudojo persai, turkai ir vengrai. Forma ir paskirtimi palašas artimas kalavijui, giminingas ir koncežui (duriamajam kalavijui), kadangi, kaip ir pastarasis, buvo tvirtinamas prie balno kaip sunkusis ginklas, skirtas panaudoti tam tikru metu tam tikroje situacijoje. Vakaruose palašus kavaleristai nešiojo prie kairiojo šono kaip ir kitus ilgageležčius ginklus. Jais, kaip ir kalavijais, būdavo suduodami pralaužiamieji smūgiai kertant arba duriama. XVI–XVII a. buvo paplitę sunkią vienašmenę arba dviašmenę geležtę, atvirą arba uždarą rankeną turintys prie balno kabinami palašai, naudoti vengrų, lenkų ir lietuvių husarų. Vakarų Europoje kaip atskira kavalerijos šaltųjų ginklų rūšis palašai turėjo pasirodyti XVII a. pirmojoje pusėje, kuomet kavaleristams buvo būtinas didelės smogiamosios jėgos ginklas kovojant su kirasas nešiojančiais priešininkais. Šio laikotarpio palašams buvo būdingos masyvios, plačios dviašmenės linzės arba rombo formos skerspjuvio geležtės ir gardos, sudarytos iš disko ir priekinio bei šoninių lankelių išorinėje ir vidinėje arba tik išorinėje efeso pusėje. XVII a. Vakaruose šalia tipinio vengriškojo buvo paplitę palašai, turintys kai kurių rapyrai ir špagai būdingų bruožų (ryškiausių efeso atveju). Nuo rapyrų ir špagų palašai skyrėsi didesniu geležtės svoriu, pločiu ir storiu. XVIII a. Europos kariuomenių kavalerijoje palaipsniui vyko

1.

2.

1. Iš kairės: spetumas, XV–XVI a.; runka, XV a. pab.–XVI a. Iš leidinio „H. Müller, H. Kölling. Europäische Hieb- und Stichwaffen aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte“. Berlin, 1981, p. 40

2. Dezarkoneris. Iš leidinio „Б. Г. Трубников. Большой словарь оружия. Санкт-Петербург – Москва“. 1997, с. 30

Tridantis. Rytų Azija, XIX a.

Dėl antgalio formos šis ginklas gali būti kildinamas iš Kinijos ir priskiriamas prie dabą rūšies tridančių. Plieninis ginklo antgalis padarytas iš ilgesnės centrinės ir ta pačia kryptimi nukreiptų trumpesnių šoninių geležčių. Pastarosios sudaro vientisą lanko formos dalį, kuri yra užmauta ant centrinės geležtės. Visos geležtės keturbriaunės. Mova ilga. Kaunamuosius elementus nuo movos skiria simetriškas daugiakampis. Antgalis nežymiai deformuotas, todėl ne visiškai simetriškas. Kotas tamsiai rudas, lakuotas, neoriginalus.

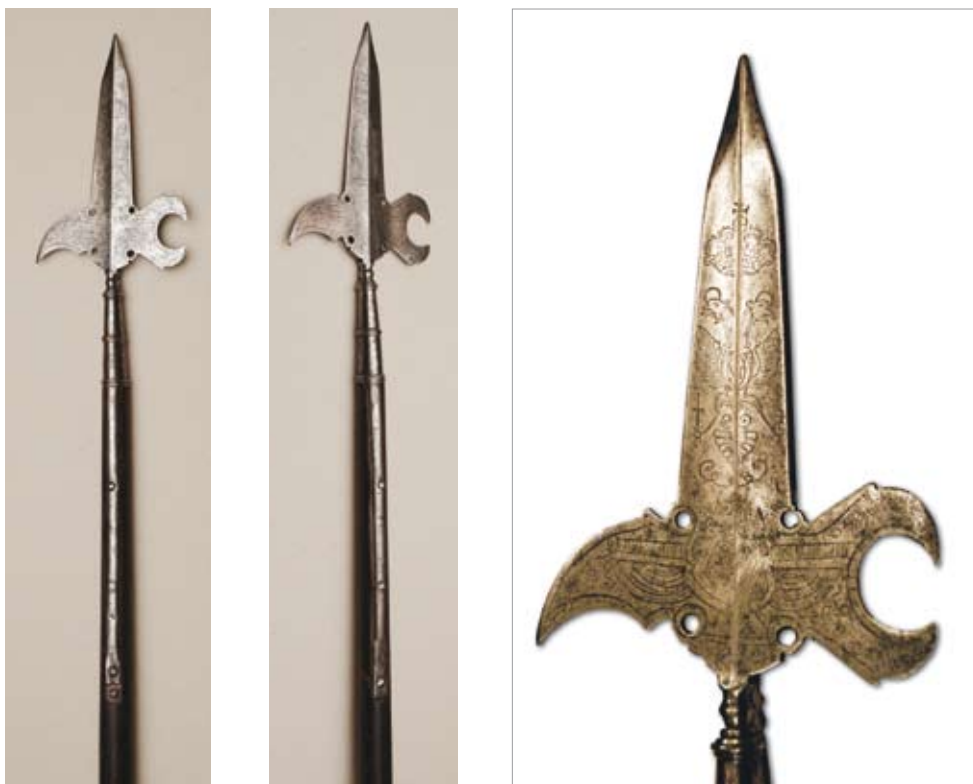
Plienas, medis.

Bendras ilgis – 2236 mm, antgalio ilgis – 730 mm, atstumas tarp šoninių geležčių – 345 mm, centrinės geležtės ilgis – 315 mm, centrinės geležtės diametras – 18 mm, movos diametras – 40 mm, koto diametras – 37 mm, svoris – 3,34 kg.

palašų unifikacija. Iš pradžių tų pačių modelių palašais buvo apginkluojami atskiri kavalerijos pulkai, o vėliau – kiekviena kavalerijos rūšis. Palašai tapo kirasyrų ir dragūnų ginklais. Laivyne kaip abordažo ginklai buvo naudojami palašai trumpesne geležte. Iki pat XVIII a. vidurio daugumoje kariuomenių palašų geležtės išliko dviašmenės ir tik vėliau jas išstūmė vienašmenės geležtės, kurios galutinai įsitvirtino XIX a. pradžioje. Jos liko gana sunkios ir plačios. Europietišku palašų gardas XIX a. sudarė diskas, priekinis ir šoniniai lankeliai, esantys išorinėje pusėje. Palašų makštys buvo odinės su metalinėmis žiotimis, sustiprintu galu arba medinės, aptrauktos oda, su apkaustais. XVIII a. pabaigoje pasirodė metalinės makštys, kurios XIX a. išstūmė odines ir medines. XIX a., skirtingų kavalerijos rūšių vystymosi metu, kai kuriose kariuomenėse palašus pakeitė kardai. Palašas tapo paradiniu, labai puošniu ginklu.

TRIDANTIS

Tridantis – tai ilgakotis ginklas, kuriam būdingi dantimis vadinami kaunamieji elementai, arba geležtės. Kai kuriais atvejais jis laikomas viena iš kovinių šakių rūšių. Ginklas turi tris dažniausiai ta pačia kryptimi nukreiptas geležtes, kurių centrinė paprastai ilgesnė už šonines. Kai kurie tridančiai išsiskiria atgal užlenktomis šoninėmis geležtėmis. Tridantis gali pasirodyti neįprastas ir retas ginklas, nors ir buvo naudojamas daugelyje Europos bei Azijos kraštų. Prie Europoje naudotų tridančių priskiriamas XV a. paplitęs spetumas, arba Friulio ietis (lot. spetum, vok. Spetum, Friaulerspieß), kurio skiriamasis bruožas yra atgal kabliu užlenktos plokščios šoninės geležtės. Runka (pranc. roncie, ronsard, ranseur, vok. Runka, Wolfseisen) – Italijoje, Ispanijoje, Vokietijoje ir kituose kaštuose XV–XVI a. (retesniais atvejais ir XVII a.) naudotas leibgvardijos ginklu tapęs tridantis ilga centrine ir kartais pusmėnulį sudarančiomis į priekį nukreiptomis šoninėmis geležtėmis, skirtomis prieš ginklui atremti. XVIII a. europiečiai laivyne naudojo šaikistenus (vok. Scheikisten) – gynybai nuo abordažo skirtus tridančius, kurie buvo tvirtinami prie laivo bortų visu perimetru. Dezarkoneris (vok. Desarconner) – raiteliui nuo žirgo nutraukti skirtas tridantis. Jo geležtėse būdavo įtaisyti fiksuojamieji spragtukai, leidžiantys sulaikyti tarp jų patekusį priešininko kaklą arba ranką. Įvairios tridančių rūšys atsirado Azijoje. Japonijoje buvo naudojama prie tridančių priskiriama iš visų pusių išgalastą kryžiaus formos antgalį turinti ietis, vadinamoji magari jari arba džiumondži jari (angl. magari yari, jumonji yari), kuria buvo ginkluoti samurajai ir ašigaru (pėstininkų formuotės). Kinijoje buvo naudojamos įvairios savitai vadinamos tridančių rūšys, pavyzdžiui, daba

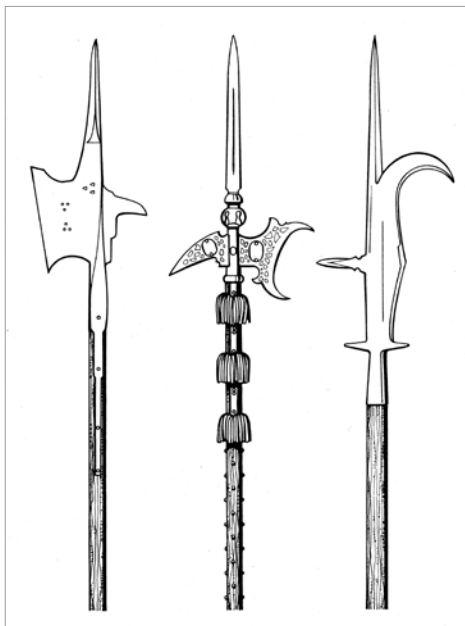
Alebarda. Šventoji Romos imperija, XVIII a. 2–4 dešimtmetis

Ginklą sudaro plieninis antgalius, medinis kotas ir plieninis galo sustiprinimas. Antgalius nedidelis, su gana plačiu ietigaliu, mažu pusemėnulių formos kirviu ir kabliu. Prie antgalio kirvio ir kablio yra po dvi apskritimo formos skylutes. Antgalius išgraviruotas ir chemiškai išdintas.

Kairėje jo pusėje yra: šešiakampė žvaigždė / užrašas „Scipio“ / vyras, vilkintis stilizuotus antikinius rūbus (Renesanso ir Baroko epochos dailėje dažnai sutinkamas motyvas), vainiką primenančiu apdangalu papuošta galva, su špaga arba lazdele kairėje rankoje, į viršų iškeltu dešinės rankos pirštu (lyg rodantis į savo galvą) / linija aprėmintą batalinę kompozicija – uždaras šalmas ir būgnas centre, už jų – patrankų vamzdžiai, vėliavos, strėles ir trimitus primenantys elementai, o šonuose – gėlės. Dešinėje antgalio pusėje pavaizduota: karūna, po kuria yra dvigalvis erelis su stilizuotomis C raidėmis (viena pasukta į kitą pusę), sudarančiomis savotišką apskritimą, kuriame yra romėniškas skaičius VI / linija aprėmintą batalinę kompozicija – patrankų vamzdžiai, vėliavos ir būgnas centre, šonuose – gėlės. C VI – Šventosios Romos imperatoriaus Karolio VI (1685–1740 m., valdė 1711–1740 m.) inicialai. Smogiamąją ginklo dalį su mova jungia plonas kakliukas. Mova su trim sudėtiniais žiedais ir apkaustais (ilgis – 26,8 cm), kurie prie koto pritvirtinti septyniomis vinimis (viena jų pritvirtintas atskiras fragmentas). Antgalius nežymiai sulenktas per kakliuką. Galo sustiprinimas kūgio formos. Kotas tamsiai rudos, į juodą pereinančios spalvos, lakuotas.

Plienas, medis.

Bendras ilgis – 2423 mm, antgalio ilgis – 302 mm, ietigalio plotis – 39,9 mm, ietigalio storis – 7 mm, movos išorinis diametras – 25 mm, koto diametras – 32 mm, svoris – 1,42 kg.

1. Iš kairės: alebarda, apie 1520 m.; alebarda, XVI a. antroji pusė; itališkoji alebarda, XVI a. pirmoji pusė. Iš leidinio „H. Müller, H. Kölling. Europäische Hieb- und Stichwaffen aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte“. Berlin, 1981, p. 82

– tipinis tridantis ta pačia kryptimi nukreiptomis geležtėmis, „drakono ūsai“ – tridantis su durklo pavidalo dviašmene centrine geležte ir banguotos formos iš abiejų pusių išgalastomis šoninėmis geležtėmis, cisindba – tridantis trumpu kotu ir kt.

ALEBARDA

Alebarda (angl. halberd, it. alabarda, pranc. hallebarde, rus. алебарда, vok. Helmbarte) – ilgakotis ginklas, kirvio, ieties (pikės) ir dažnai kare naudoto kablio sintezė. Ginklo antgalį sudaro ietigalis ir tarp jo bei movos esantis kirvis. Priešingoje pusėje paprastai būdavo formuojamas kablys arba kitas elementas, o kai kuriais atvejais dar vienas kirvis. Antgalio užfiksavimas prie koto sustiprintas ilgais, movos tąsa tampančiais apkaustais. Alebarda turėjo kilti XIII–XIV a. iš bardyšiui artimo valstiečių ginklo, kuomet šveicarų kalviai išmoko minkštą kirvio pagrindą apgaubti kietos geležies apvaskalu ir taip pagaminti netrapią, lanksčią ir drauge didele kertamąja galia pasižyminčią geležtę. Alebardos atsirado tobulėjant šarvams. Ankstesni ginklai, tokie kaip kalavijai, kai kuriose situacijose jau nebuvo pakankamai efektyvūs. Metalinėms šarvų plokštėms pralaužti reikėjo galingesnio ginklo. Tokiu ginklu ir tapo alebarda. Ja buvo galima durti kaip ietimi, dėl ilgo koto smogti galingus, šarvus pralaužiančius kertamuosius smūgius, o kitoje pusėje esančiu kabliu nutraukti nuo žirgo raitelį. Alebardas pirmieji pradėjo naudoti šveicarų pėstininkai (kartu su pikėmis). Kaip tik šiais ginklais daugelyje mūsų XV–XVI a. jie įveikė Habsburgų ir burgundų kavaleriją. Alebardos buvo labai efektyvios, todėl paplito visoje Europoje. Atskiruose kraštuose susiformavo savita forma ir puošyba išsiskiriančios alebardų rūšys, pavyzdžiui, šveicariškoji, vokiškoji, itališkoji, olandiškoji ir kt. Tam tikrų būdingų bruožų įgavo atskirose žemėse pagamintos alebardos, pavyzdžiui, vokiškoji, kurios atmainos susiformavo Tirolyje, Bavarijoje. XVI a. antrojoje pusėje alebardos

Tercerolis, kišeninis pistoletas su atlenkiamu durtuvu, kalibras – 13 mm. Vakarų Europa, XVIII a. pab.–XIX a. pr. Vamzdis briaunotas. Dešinėje spynos pusėje išgraviruoti ornamentai, kurių centre pavaizduotas ovalas su strėlių dėklu. Kairėje spynos pusėje taip pat išgraviruoti ornamentai, centre – ovalas, kuriame pavaizduotas būgnas su lazdelėmis.

Rankena medinė. Pistoletu durtuvas tribriaunis. Trūksta nuleistuko ir jo apsaugos.

Plienas, medis.

Bendras ilgis su durtuvu – 298 mm, bendras ilgis be durtuvo – 224 mm,
vamzdžio ilgis – 109 mm, svoris – 0,38 kg.

kirvis įgavo pusemenulio formą ir palengvėjo, o ietigalis labai pailgėjo, todėl ginklas tapo labiau duriamasis. Ilgainiui alebardų antgaliai darėsi vis lengvesni ir puošnesni, o tai buvo įmanoma pasiekti tik atsisakant kai kurių kovinių privalumų. Antgaliai būdavo puošiami graviravimo, cheminio ėsdinimo, kalimo arba ornamentų bei simbolių išpjaustymo būdu. Kotą pradėta dengti aksomu, kuris būdavo pritvirtinamas paaukuotomis vinimis, o prie antgalio pritaisomas šilkinis kutas. XVII–XVIII a. alebardos vis dar buvo naudojamos kariuomenėje. Šiuo laikotarpiu tai buvo puskarininkių ir gvardijos (sargybos) ginklas, kurį tiek karo, tiek taikos metu naudojo ir Šventojoje Romos (Vokiečių) imperijoje funkcionavusi leibgardija.

TERCEROLIS

Pistoletai atsirado XVI a. Jie buvo ne tik kariuomenės, bet ir civilių ginklai. XVIII a. pabaigoje Vakarų Europoje, prieš sustiprinant ir išplečiant policijos pajėgas, ginklus įsigyti galintys asmenys įprato nešiotis kišenėse ir laikyti namuose titnaginius pistoletus. Trumpavamzdžiai kišeniniai pistoletai pakeitė ankstesnius džentelmenų savigynos ginklus – špagas. Nuo kitų pistoletų jie paprastai skyrėsi spyna, kurioje gaidukas buvo tvirtinamas ne dešinėje pusėje (šoninė spyna), kas būdinga daugumai titnaginių pistoletų, bet per vidurį. Tokios spygnos buvo patogesnės nei šoninės dėl mažesnės tikimybės įstrigti drabužiuose. Kai kurie kišeniniai pistoletai turėjo atlenkiamus durtuvus, kurie užsifikuodavo kovinėje padėtyje nuleistuko apsaugą patraukus atgal. Tokie pistoletai buvo vadinami terceroliais. Pavadinimas kilęs iš italų kalbos žodžio „terzeruolo“ – vanagas.

„Mėlynieji Vandenys“ (dail. P. Griušys)

MŪŠIS PRIE MĒLYNUJŲ VANDENŲ – DROBĖJE

Arvydas Pociūnas

Lietuvos muziejai negali pasigirti batalinio žanro kūrinių gausumu. Nūdienos dailininkai retai tapo drobes, vaizduojančias istorinius mūšius, karinius paradus, iškilmingas karines rikiuotes, nes tai labai atsakingas darbas. Dailininkui reikia susipažinti su esama literatūra, tos epochos karybos subtilybėmis, perprasti mūšio ar kito karinio istorinio įvykio akimirkas, kariuomenių uniformas, ginkluotę, atributiką ir t. t.

Šiomet Vytauto Didžiojo karo muziejus įsigijo dailininko Prano Griušio 1998 metais nutapytą batalinę drobę „Mėlynieji Vandeny“, kurios matmenys 200 x 295 cm. Kokį mūšį dailininkas čia pavaizdavo? Kurią mūšio akimirką pasirinko? Ar ji atitinka minėtą laikotarpį? P. Griušys pabandė įamžinti 1362 metais įvykusias Lietuvos ir Aukso Ordos kariuomenių kautynes prie Mėlynųjų Vandenų.

Kokią vietą Lietuvos karybos istorijoje užima šis mūšis?

Lietuvos valdovas Algirdas nebe pirmus metus kariavo su Aukso Orda. Pastarąją iki aprašomo mūšio jau 20 metų krėtė žiaurios pretendentų kovos dėl sosto. Visa tai Aukso Ordą silpnino ir skaldė, tačiau šie svarbūs procesai neturėjo įtakos jos karių kovingumui, drausmei, organizuotumui. Totorių dalinius, susijungusius į bendrą kariuomenę, nugalėti būdavo labai sunku. Nedaug valdovų galėjo pasigirti pergalemis prieš puikius stepių karius.

Aukso Ordos kariuomenė buvo gerai organizuota: dešimčiai karių vadovavo dešimtininkas, šimtui – šimtininkas, tūkstančiui – tūkstantininkas ir t.t. Visiems jiems vadovavo gerai karo meną išmanantys vadai. Lengvojo raitelio ginkluotę sudarė lankas su 18–20 strėlių ir 10 antgalių, kirvis, arkanas (virvė arkliais gaudyti, o mūšio metu priešininkui numesti nuo žirgo). Rinktinius raitelius saugojo šalmai, lengvi šarvai, jie buvo ginkluoti kalavijais, kardais, lankais ir prie šono dar turėjo po vieną žirgą – tai klaidindavo priešininką nustatant kariuomenės dydį.

Kiekvienas dalinys kariuomenės rikiuotėje turėjo savo vietą. Karys privalėjo žinoti savo vietą dešimtuke, dešimtukas – šimtinėje ir t. t. Daliniai mokėjo judėti rikiuotėje ir skyrėsi drabužių spalva, vėliavomis. Dažnai dalinyje žirgai būdavo parenkami pagal plauko atspalvį.

Kariuomenė tiek priešakyje, tiek gilumoje dažniausiai būdavo išdėstoma devyniomis kolonomis. Stipriausios ir mobiliausios jėgos būdavo sutelkiamos sparnuose, o ne centre, kad priešininką būtų galima apsupti. Kariuomenės

daliniai, esantys centre, dažnai manevruodavo iš sudaryto galingo rezervo skubiai pasipildydami naujomis jėgomis.

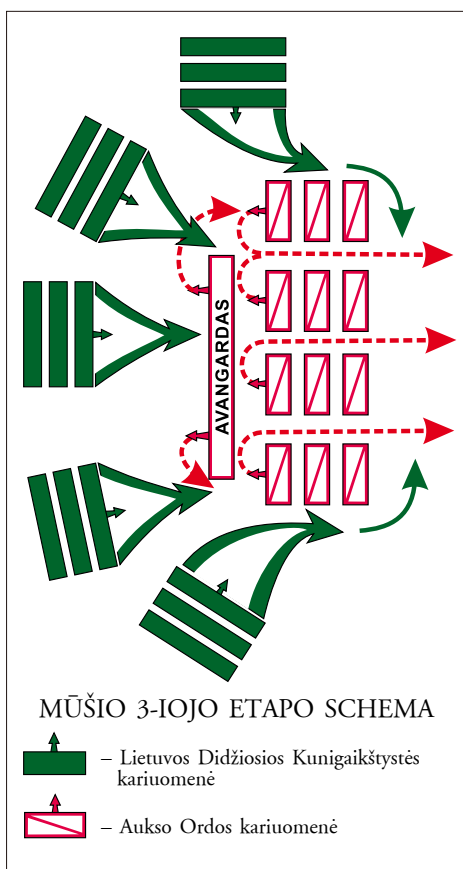
Mūšį pradėdavo lengvieji daliniai, kurių raiteliai iš lankų ir arbaletų paleisdavo milžiniškus spiečius strėlių (totoriai buvo labai geri šauliai), rečiau drotikus – trumpas svaidomąsias ietis. Tada atakuodavo centras, o sparnuose esantys daliniai apsupdavo priešininką ir jo gretose sukeldavo paniką. Galiausiai priešui visiškai sumušti būdavo pasiunčiamas stiprus rezervas.

XIII–XIV a. tai buvo viena geriausių kariuomenių pasaulyje, nors su šiuo galingu priešu lietuviai gana sėkmingai kovojo. Minimam laikotarpiu abiejų kariuomenių mūšio taktika, ginkluotė turėjo nemažai panašumų. Pavyzdžiui, lietuviai taip pat žygiuodavo ir traukdavosi kolonomis, stengdavosi apeiti priešą iš sparnų, apsimesdavo, jog bėga iš mūšio lauko, ir taip sutrikdydavo išrikiuotas pagrindines priešininko kariuomenės eiles. Lietuvių kariai dažnai nulipdavo nuo žirgų ir prisidengę skydais išsirikiuodavo trimis stambiomis kolonomis, kurios artimame mūšyje tapdavo galinga jėga. Lietuviai buvo narsūs, ištvermingi ir išradingi kariai. Jų kariuomenę sudarė kavalerija ir pėstininkai, bet pastarųjų buvo gerokai mažiau. Turėjo šalumus, grandininius šarvus, buvo ginkluoti skydais, ietimis, drotikais, kalavijais, svaidomosiomis buožėmis su metaliniais antgaliais, lankais, arbaletais, kirviais.

1362 metų pavasarį Lietuvos kariuomenė, vadovaujama didžiojo kunigaikščio Algirdo ir jo brolių kunigaikščių Kęstučio, Liubarto, Karijoto, pajudėjo į pietines Kijevo žemes. Jų tikslas buvo prijungti Podolę su ten esančiais tarp-tautiniais prekybos keliais prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir nutraukti Aukso Ordos puldinėjimus. Žygio metu vėl buvo užimtas Kijevas. Toliau Lietuvos kariuomenė nužygiavo Kanevo, Čerkasų link, pasuko prie Pietų Bugo upės ir apsistojo prie Mėlynųjų Vandenių (Siniuchos) upės, kuri yra Pietų Bugo intakas. Čia bekraštėje lygumoje lietuviams kelią pastojo trijų Podolės chanų, Chačebėjaus, Kutlubugos ir Dmitrijaus, vadovaujama kariuomenė.

Lietuvos kariuomenės išsidėstymas. Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas ir jo broliai, gerai žinodami totorių kovinę taktiką, kariuomenę padalijo į penkias stambias dalis po tris kolonas, kurias išrikiavo puslankiu. Taip išdėstyti pulkai buvo apsaugoti nuo totorių paleistų strėlių ir drotikų. Sparnai buvo išskleisti kiek įmanoma plačiau ir sustiprinti. Puslankiu išrikiuotos kariuomenės totoriai negalėjo apeiti, o šio manevro jie dažnai griebdavosi.

Pirmasis mūšio etapas. Mūšį pradėjo totorių lengvieji daliniai. Jų avangardas, artėdamas prie frontu išrikiuotų lietuvių eilių, kaip įprastai paleido tūkstančius strėlių. Tačiau, jų nuostabai, strėlės padarė mažai žalos, nes

dauguma jų susmigo į paliktus tarpus tarp lietuvių eilių.

Antrasis mūšio etapas. Pajudėjęs totorių kariuomenės centras, prasidėjo kautynės ietimis, o vėliau ir kalavijais. Lietuviai prasiveržė pro priekines ir pasiekė vidurines totorių eiles, kurias taip pat sutriuškino.

Trečiasis mūšio etapas. Totorių kariuomenės centras neatlaikė lietuvių spaudimo ir pradėjo iš mūšio lauko trauktis. Sparnuose esantys pulkai, tai pamatę, taip pat ėmė trauktis. Juos spaudė ir lietuvių kariuomenės sparnai. (Dailininkas P. Griušys savo drobėje kaip tik ir įamžino šią mūšio akimirką.) Šiuo momentu išryškėjo mūšiui puslankiu išdėstytos lietuvių kariuomenės privalumas. Totorių traukiamasis virto masišku bėgimu. Persekiojantieji bėgančiuosius žudė be jokio pasigailėjimo. Žuvo visi trys totorių

kunigaikščiai, vadovavę mūšiui.

Išvados. Pirma: Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas gerai išmanė kovos taktiką. Visą gerai apmąstęs, savo kariuomenę jis išdėstė gan neįprastu būdu – puslankiu, todėl kariai buvo apsaugoti nuo grėsmingų priešų strėlių. Kariuomenės sparnai buvo išskleisti, todėl totoriams teko atsisakyti savo pamėgto manevro – apsupti priešininką. Algirdas buvo taip įsitikinęs savo pergale, kad net nepasilikio jokio rezervo.

Antra: Lietuvos kariuomenė bėgantį priešą persekiojo iki visiško sunaikinimo. Aukso Orda seniai buvo patyrusi tokį pralaimėjimą.

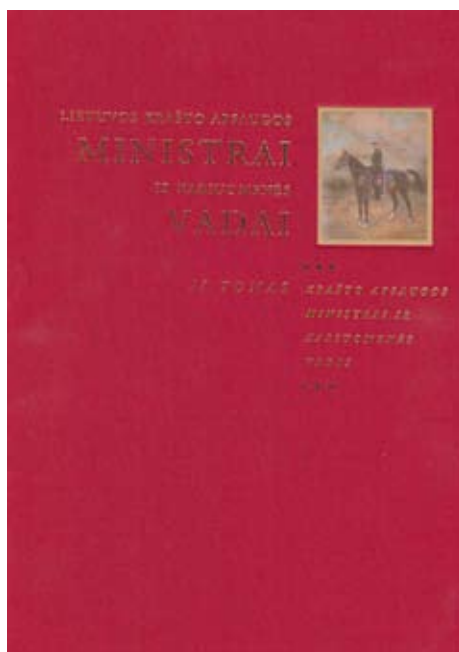
Trečia: šis mūšis Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Algirdui turėjo strateginę reikšmę. Susidarė palankios sąlygos Lietuvos Didžiajam Kunigaikštystei prisijungti Podolę. Be to, Lietuvos kariuomenė gerokai anksčiau, negu įvyko Kulikovo mūšis (1380), rusėnams įrodė, kad Aukso Ordos karinė galia įveikiama. Po šio mūšio rusėnų žemėse dar labiau sustiprėjo išsivaduojamoji kova prieš Aukso Ordos jungą, kuris juos slėgė daugelį metų.

Panaudota literatūra

1. R. Batūra. Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą. Vilnius, 1975.
2. M. Strykowski. Kronika Polska, Litevska, Zmodzka i wszystkiej Rusi. Warszawa, 1846.
3. Н. Карамзин. История государства Российскаго, книга 1, т. 1, 2, 3, 4. Санкт-Петербург, 1842.
4. Е. Разин. История военного искусства, т. 2. Москва, 1957.
С. Соловьев. Сочинение. Книга 2. История России с древнейших времен, т. 3–4. Москва, 1988.

2008 METŲ MUZIEJAUS LEIDINIAI

2008 metais Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai parengė, o Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba prie Krašto apsaugos ministerijos išleido 10 leidinių.

Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai. I tomas. LDK didieji etmonai ir sukilimų vadai. Vilnius, 2008, 289 p.

Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai. II tomas. Krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai. Vilnius, 2008, 447 p. Tiražas 4000 egz.

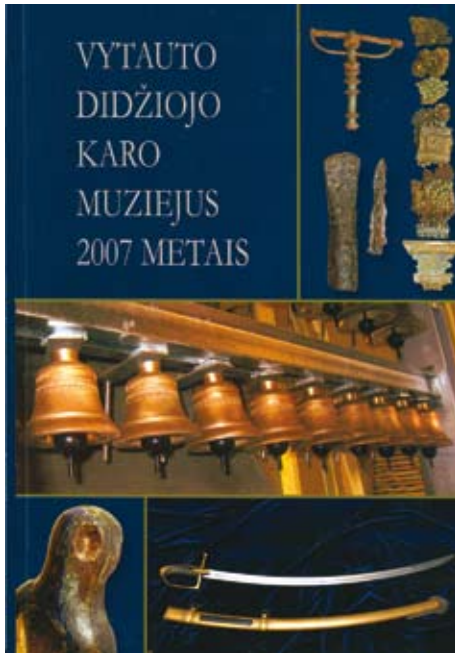
Krašto apsaugos ministerijos ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus parengtoje ir išleistoje dviejų tomų monografijoje pirmą kartą Lietuvos istoriografijoje vienoje knygoje spausdinamos visų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiųjų etmonų, 1794, 1831, 1863 m. sukilimo vadų, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministrų ir kariuomenės vadų (iki 2008 m.), partizaninio judėjimo vadų biografijos, aprašoma jų karinė veikla. I tome pateikiamas terminų žodynelis. Spalvotos iliustracijos.

Redakcinės kolegijos pirmininkas doc. dr. Juozas Olekas, krašto ap-

saugos ministras (nuo 2006 m. liepos iki 2008 m. gruodžio).

Redakcinės kolegijos nariai: Rūta Apeikytė, ministro patarėja viešiesiems ryšiams; Vytautas Čepukas, Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnybos prie Krašto apsaugos ministerijos viršininkas; ats. plk. Jonas Gečas; Ieva Matonienė, kariuomenės vado patarėja viešiesiems ryšiams; Rūta Putnikienė, Krašto apsaugos ministerijos Viešųjų ryšių departamento direktorė; vyr. ltn. Ričardas Uzelka, kariuomenės vado atstovas spaudai; gen. ltn. Valdas Tutkus, kariuomenės vadas; Antanas Valys, krašto apsaugos viceministras.

Atsakingasis redaktorius ir sudarytojas plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis, kalbos redaktorius Žilvinas Tamošaitis, dailininkė Edita Namajūnienė, dizainerė Loreta Keršytė.

Vytauto Didžiojo karo muziejus 2007 metais. Almanachas. Kaunas, 2008, 210 p. Tiražas 173 egz.

Tai muziejaus darbuotojų ataskaita, kas nuveikta 2007-aisiais. Almanache aprašoma kariliono ir senojo Lietuvos karo muziejaus istorija, konservatorių-restauratorių veikla, itin reti muziejaus eksponatai, prisimenamos muziejuje dirbusios neeilinės asmenybės Jonas Daujotas ir Romas Siudikas. Kronikoje aprašomos per metus surengtos parodos ir įvykų renginiai.

Leidinį parengė redakcinė kolegija. Atsakingasis redaktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis, kalbos redaktorius Žilvinas Tamošaitis,

fotografai Liudvikas Žiemys ir Artūras Užgalis, dizainerė Vaiva Šimonienė. Leidinys spalvotas.

Miestai ir miesteliai Balio Buračo akimis. XX a. 3–4 dešimtmetis. Iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus kolekcijos. Kaunas, 2007, 223 p. Tiražas 1000 egz.

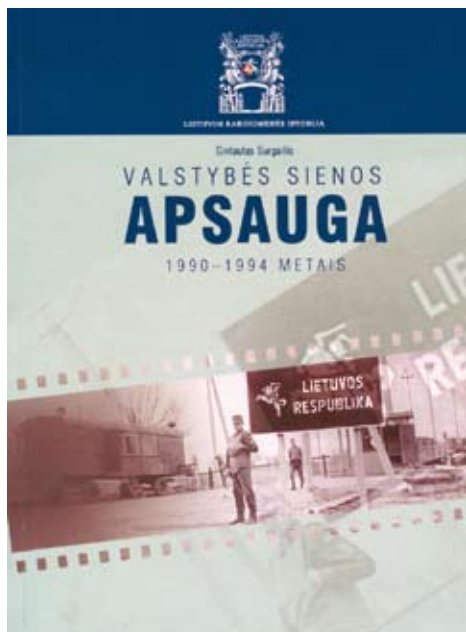
Leidiny s leidyklai buvo įteiktas 2007 m. pabaigoje, o išleistas 2008 m. Balys Buračas (1897–1972) – vienas iš Lietuvos fotografijos pradinin-

jis paaukoko ištisus dešimtmečius, visą savo gyvenimą. B. Buračą galima vadinti etnografinės Lietuvos simboliu. Jo palikime užfiksuota skaidri, į aukštumas linkusi lietuvių tautos dvasia ir tai yra mūsų stiprybė.

Išliko apie 10 tūkst. B. Buračo negatyvų. Kraštotyrininko pageidavimu visi jie saugomi Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Muziejus, leisdamas pirmąjį B. Buračo nuotraukų albumą, kaip išeities tašką neatsitiktinai pasirinko fotografo išvaikščiotas vietas – jo numylėtus miestelius.

Albumo sudarytoja ir kalbos redaktorė Vytauto Didžiojo karo muziejaus Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyr. muziejininkė Danutė Tamošaitienė, atsakingoji redaktorė Janina Karosevičiūtė, recenzentas plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, dizainerė Loreta Keršytė. Albumas išleistas lietuvių ir anglų kalbomis. Pateikiamas Balio Buračo negatyvų kolekcijos abėcėlinis sąrašas.

Gintautas Surgailis. Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais. Vilnius, 2008, 246 p. Tiražas 700 egz.

Monografijoje Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis nagrinėja Pasienio apsaugos tarnybos kūrimąsi po 1990 m. kovo 11-osios, tarnybos vystymą ir tobulinimą iki perdavimo Vidaus reikalų ministerijos žinion. Monografijoje pateikiama reziumė anglų kalba, šaltinių ir literatūros sąrašas, pavardžių rodyklė. Spalvotos iliustracijos.

Atsakingasis redaktorius ats. plk. lt. Virginijus Česnulevičius,

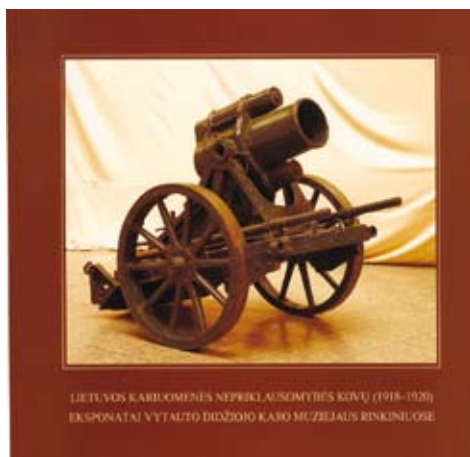
recenzantai doc. dr. Algirdas Jakubčionis ir ats. komandoras dr. Eugenijus Nazelskis, kalbos redaktorė Eulalija Stankevičienė, maketavo Ramunė Lukšienė. Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

Arvydas Pociūnas. Kauno tvirtovės gynyba 1915 metais. Vilnius, 2008, 186 p. Tiražas 720 egz.

Monografijoje Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas nagrinėja Kauno tvirtovės gynybos Pirmojo pasaulinio karo metais (1915) aplinkybes ir jos žlugimo priežastis. Monografijoje yra reziumė anglų ir rusų kalbomis, vietovardžių, šaltinių ir literatūros sąrašas. Spalvotos iliustracijos.

Atsakingasis redaktorius ats. mjr. Vladas Drupas, recenzantai dr. Valdas Rakutis ir dr. Jonas Vaičėnis, kalbos redaktorė Nijolė Andriulienė, maketavo Dalia Žukaitienė. Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

Lietuvos kariuomenės Nepriklausomybės kovų (1918–1920) eksponatai Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose. Katalogas. Vilnius, 2008, 248 p. Tiražas 350 egz.

Spalvotą katalogą sudaro Nepriklausomybės kovų eksponatų, saugomų Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose, nuotraukos. Pateikiami kiekvieno eksponato duomenys, matmenys, svoris, nurodomas inventorinis numeris.

Atsakingasis redaktorius Vy-

tauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas, sudarytojai Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėja Dalė Naujalienė, vyriausieji muziejininkai Paulius Radzevičius ir Andriejus Stolarovas, recenzentas plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, kalbos redaktorė Dangirutė Giedraitienė, dizainerė Almantė Norvaišaitė.

Dalė Naujalienė. „Lituanicos“ skrydžio relikvijos VDKM rinkiniuose. Vilnius, 2008, 71 p. Tiražas 722 egz.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėja Dalė Naujalienė trumpai apžvelgia legendinį S. Dariaus ir S. Girėno skrydį, jo tragiškos baigties aplinkybes, detaliai supažindina su S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio relikvijomis, kurias saugomos Vytauto Didžiojo karo

muziejuje. Brošiūra gausiai iliustruota.

Atsakingoji redaktorė Janina Karosevičiūtė, recenzentas plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, kalbos redaktorius Žilvinas Tamošaitis, dizainerės Aušra Pranckūnaitė ir Vaiva Šimonienė.

Algirdas Markūnas. Lietuvos kariuomenės karininkai priverstinėje emigracijoje Vokietijoje 1944–1949 m. Kaunas, 2008, 38 p. Tiražas 200 egz.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas šioje brošiūroje apžvelgia Lietuvos kariuomenės karininkų, Antrojo pasaulinio karo pabaigoje pasitraukusių į Vokietiją, gyvenimą ir veiklą perkeltųjų asmenų stovyklose, visuomeninėse organizacijose,

sargybų ir darbo kuopose. Pateikiamas vietovardžių sąrašas. Spalvotos iliustracijos.

Atsakingoji redaktorė Aušra Jurevičiūtė, recenzentas plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, stilistas Žilvinas Tamošaitis, dizaineris Giedrius Markūnas.

Dalė Naujalienė. Felikso Vaitkaus skrydis per Atlantą. Skiriama transatlantinio lakūno Felikso Vaitkaus 100-osioms gimimo metinėms. Kaunas, 2008, 82 p. Tiražas 700 egz.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėjos Dalės Naujalienės parašyta brošiūra skirta transatlantinio lakūno Felikso Vaitkaus 100-osioms gimimo metinėms paminėti. Autorė detaliai aprašo pasirinkimo skrydžiui peripetijas, organizavimą, F. Vaitkaus gyvenimą po skrydžio. Brošiūra gausiai iliustruota.

Atsakingasis redaktorius ats. mjr. Vladas Drupas, recenzentas plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, kalbos redaktorė Danutė Tamošaitienė, dizainerė Aušra Pranckūnaitė.

Edukacinė programa „Kaip senovėje kariauta“. Lankstinukas. Vilnius, 2008. Tiražas 1000 egz.

Muziejaus vykdomos edukacinės programos V–VII klasių mokiniams medžiaga. Parengė Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus darbuotojai. Atsakingasis redaktorius dr. Steponas Gečas.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2008 METŲ KRONIKA

Sausio 9 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Ryšių su visuomene ir bendrasis skyrius, įgyvendindamas bendradarbiavimo sutartį, Kauno apskrities specialiojoje mokykloje vaikams su fizine negalia surengė Trijų karalių dienių skirtą šventę. Edukacinę programą „Didikai Radvilos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyvenime“ atliko Kauno jaunųjų turistų centro gidų mokyklos mokiniai. Programos vadovės – LDK karybos istorijos skyriaus vyriausiosios muziejininkės Vilija Sapjanskienė bei Danutė Gruzdienė ir vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė. Trim karaliais tapo muziejaus direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas, Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Regina Rajeckienė ir ekskursijų vadovas Mindaugas Grigonis.

Sausio 12 d.

Kauno karybos istorijos klubas „Batalionas“, atkuriantis 1812 m. prancūzų armijos 129-ąją linijinį pulką, tuoj po Naujųjų metų Rumšiškėse tradiciškai organizuoja Didžiosios Armijos atsitraukimo inscenizaciją. Šis renginys Lietuvos klubams primena, kad neilgas atokvėpis baigėsi ir prasideda naujas inscenizacijų periodas. 2008 m. sausio 12 d. įvykęs renginys, be Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus, į Rumšiškės sukviėtė dar tris Lietuvos klubus, svečių iš Latvijos ir Lenkijos. Rusų

kariuomenę atkuriantys klubai maždaug valandą persekiojo besitraukiančius pakrikusius, sušalusius prancūzus po visą muziejaus teritoriją, kol galiausiai apsupo ir miestelyje sumušė. Po renginio klubų nariai šildėsi prie laužo, gaminosi maistą ir bendravo su gana gausiai nors ir saulėtą, bet šaltą žiemos dieną susirinkusiais žiūrovais.

Sausio 15 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) ir Fondų apskaitos ir apsaugos skyriai Klaipėdoje, Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje, kartu su šio muziejaus darbuotojais parengė parodą „Lietuvos kariuomenė Klaipėdoje 1923–1939 m.“ Šia paroda buvo prisimintos 1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo 85-osios metinės ir paminėta Klaipėdos krašto diena. Parodos atidarymo renginyje dalyvavo krašto apsaugos viceministras Antanas Valys, Lietuvos karinių jūrų pajėgų vadas flotilės admirolas Kęstutis Macijauskas, atsargos admirolas Raimundas Baltuška, komandoras Arūnas Mockus, uostamiesčio meras Rimantas Taraškevičius, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis ir skyrių darbuotojai, Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorius dr. Jonas Genys, kiti svečiai.

Sausio 17 d.

Su Kauno jaunųjų turistų centru buvo tęsiamas projektas „Šaliai ir žmogui pažinti“. Kauno miesto bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams parodyta edukacinė programa „Kaip senovėje kariauta“. Programos vadovės – Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus vyriausiosios muziejininkės Vilija Sapjanskienė bei Danutė Gruzdienė ir vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė.

Sausio 31 d.

Kauno įgulos karininkų ramovėje įvykusiame Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos Kauno apskrities bajorų draugijos susirinkime Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė Vilija Sapjanskienė skaitė paskaitą „Šančių istorija“.

Vasario 7 d.

Eišiškių (Šalčininkų r.) Stanislovo Rapolionio gimnazijoje pradėta eksponuoti Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiojo muziejininko Algimanto Daugirdo dar pernai parengta pa-

roda „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Laikinoji Vyriausybė. 1812 m.“, skirta 195-osioms Vyriausybės sudarymo metinėms.

Vasario 14 d.

Įvyko šventinis minėjimas, skirtas Lietuvos valstybės atkūrimo 90-osioms, Vytauto Didžiojo karo muziejaus įkūrimo 87-osioms ir Magdeburgo teisių Kaunui suteikimo 600-osioms

metinėms. Sveikinimo kalbas pasakė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis, Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas, krašto apsaugos ministro patarėjas Kęstutis Kriščiūnas, kultūros ministro patarėjas Mindaugas Šivickas, Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos viršininkas plk. ltn. Vidmantas Raklevičius. Įvyko koncertas „Esu. Buvau. Ir būsiu“. Koncerte dalyvavo Kauno apskrities specialiosios mokyklos mokiniai, kurie parodė literatūrinę programą „Kas gi tu esi, Tėvyne?“ (vadovės Bronė Sabaliauskaitė ir Danutė Borutienė), dainavo Kauno valstybinio muzikinio teatro solistas Juozas Janušaitis, Kauno „Girstučio“ kultūros rūmų tautinio meno ansamblis-choras „Gimtinė“ (vadovas Pranas Jurkonis, koncertmeisterė Violeta Jucevičienė), Kauno „Vyturio“ vidurinės mokyklos mišrus jaunimo choras (vadovė Rinalda Burinskienė, koncertmeisterė Aušra Banaitienė). Renginio organizatorė ir vedėja – Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Regina Rajeckienė. Po šventinio minėjimo visi apžiūrėjo Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus ginklų istorijos sektoriaus vedėjo Vlodo Drupo ir vyriausiojo muziejininko Vidmanto Airini parengtą XVI–XXI a. kardų ir špagų parodą „Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!“ Paroda suteikė galimybę apžvelgti špagų, kardų ir jiems gimininių šaltųjų ginklų istoriją Lietuvoje ir pasaulyje. Platų laikotarpį apimančioje parodoje pateikta vertingų ir retų eksponatų (iš viso apie 60 vnt.).

Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė Audronė Veilentienė dalyvavo Lietuvos kariuomenės divizijos generolo Stasio Raštikio puskarininkių mokykloje surengtame minėjime, skirtame Lietuvos valstybės atkūrimo 90-osioms metinėms, ir perskaitė pranešimą „Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji“. Dalyvavo Stasio Raštikio puskarininkių mokyklos viršininkas plk. ltn. A. Kucharevas, kursantai, Č. Sasnausko muzikos mokyklos mokiniai.

Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyriausiosios muziejininkės Aušra Jurevičiūtė ir Audronė Veilentienė dalyvavo Lietuvos valstybės atkūrimo 90-ųjų metų minėjime Kauno S. Dariaus ir S. Girėno gimnazijoje. A. Veilentienė perskaitė pranešimą „Kaip buvo švenčiama Vasario 16-oji Lietuvoje 1918–1989 m.“ Mokytojai supažindino muziejininkes su gimnazijos istorija ir muziejumi.

Vasario 15 d.

Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus nariai dalyvavo Magdeburgo teisių suteikimo Kauno miestui 600-ųjų metų paminėjimo renginyje, kurį Kauno miesto savivaldybė suorganizavo Rotušės aikštėje. Artileristai iš senovinio pabūklo iššovė penkias šventines salves, klubo viduramžių sekcijos riteriai parodė savo programą.

Vasario 16 d.

Vilniuje organizuojant valstybinių švenčių iškilmes, jau keletą metų kartu su Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino štabo bataliono Garbės sargybos kuopa ir kariniu orkestru kviečiamas dalyvauti ir Kauno karo istorijos klubas prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus. Po iškilmingos Baltijos valstybių vėliavų pakėlimo ceremonijos Lietuvos valstybės atkūrimo dienos proga, dalyvaujant Lietuvos Respublikos prezidentui V. Adamkui, Estijos Respublikos – H. Ilvesui, Latvijos Respublikos – V. Zatlerui, Kauno karo istorijos klubo nariai iš didžiojo istorinio pabūklo iššovė tris šventines salves.

Tą pačią dieną Kaune, Vasario 16-osios minėjime, Kauno karo istorijos klubo nariai dalyvavo Kauno įgulos dalinių parade, kurio metu jiems buvo suteikta garbė nešti Vytauto Didžiojo karo muziejaus vėliavą.

Vasario 21 d.

Lietuvos nacionaliniame muziejuje surengtame paskaitų cikle, skirtame Vilniaus 685-osioms metinėms, Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus vedėjas Eduardas Brusokas skaitė paskaitą „Vilnius – 1794 m. sukilimo centras Lietuvoje“.

Vasario 28 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotoją Arvydą Pociūną 55-ojo gimtadienio proga pasveikino bendradarbiai. Šis jubiliejus direktoriaus pavaduotojui sukako kovo 1 d.

Kovo 3 d.

Artėjant Lietuvos Respublikos kariuomenės 90-mečiui, Vytauto Didžiojo karo muziejuje atidaryta kilnojamoji paroda „Širdimi ir siela su kariuomene“. Parodos autoriai – Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausieji muziejininkai Paulius Radzevičius ir Andriejus Stoliarovas – atrinko 128 nuotraukų kopijas, pasakojančias apie Lietuvos kariuomenės Nepriklausomybės kovas ir kariuomenės vystymąsi taikos metais iki 1940-ųjų. Maždaug po dvi savaites paroda buvo eksponuojama muziejuje, miesto bibliotekose, mokyklose, kariniuose daliniuose ir kt.

LDK karybos istorijos skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė parengė kilnojamąją portretų parodą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonai“. Parodoje eksponuojama penkiolika Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiųjų ir lauko etmonų portretų. Nuo kovo 6 d. ji buvo rodoma Kauno P. Vileišio vidurinėje mokykloje.

Kovo 4 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus darbuotojos Danutė Gruzdienė, Virginija Gureckienė ir Vilija Sapjanskienė su Kauno jaunųjų turistų centro gidų mokyklos mokiniais vedė edukacinę programą „Kaip senovėje kariauta“. Tą dieną programa buvo parodyta du kartus Kauno Milikonijų, A. Puškino, J. Dobkevičiaus vidurinių mokyklų 5–6 klasių mokiniams.

Kovo 6 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje prie Knygnešių memorialo Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus darbuotojai grupei Kauno apskrities kurčiųjų ir neprisigirdinčiųjų ugdymo centro mokinių ir pedagogų surengė istorijos pamoką „Knygnešiai“. Apie lietuviškos knygos kelią, spaudos draudimo laikotarpį, politinę ir kultūrinę knygnešių reikšmę, knygnešių atminimo puoselėjimą mokiniams ir mokytojams įdomiai papasakojo muziejaus direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas.

Kovo 7 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus darbuotojas Kęstutis Bartkevičius Karo medicinos tarnyboje surengtame minėjime, skirtame Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai, kariams skaitė viešą paskaitą tema „Kovo 11-osios Akto reikšmė“.

Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė Aušra Jurevičiūtė Vilniuje, Krašto apsaugos savanorių pajėgų štabe, įvykusiame renginyje, skirtame Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai paminėti, atidarė kilnojamąją parodą „Vytauto Didžiojo karo muziejui – 85“.

Kovo 11 d.

Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai skirtas renginys Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje prasidėjo iškilmingu minėjimu, Vyčio Kryžiaus ordino vėliavos pakėlimo ceremonija prie Nežinomojo kareivio kapo, akcija „Atgimimo medis“. Kauniečius ir miesto svečius pasveikino Kauno miesto vadovai ir Seimo nariai.

Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus nariai su Kauno įgulos daliniais dalyvavo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienos minėjime.

Kovo 26 d.

Kauno „Vyturio“ vidurinėje mokykloje pasirašyta mokyklos ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus bendradarbiavimo sutartis. Pasirašius sutartį muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas Andriejus Stolarovas atidarė kilnojamąją parodą „Širdimi ir siela su kariuomene“, Vytauto didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis mokiniams ir mokytojams papasakojo apie muziejų.

Balandžio 7–10 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje viešėjo oficiali Vengrijos karo istorijos instituto ir karo istorijos muziejaus delegacija, vadovaujama muziejaus direktoriaus plk. dr. Jožefo Lugošio (Jozsef Lugoši). Vengrai atvežė turtingą nuotraukų parodą „Tėvynė visų svarbiausia“, skirtą didingai Vengrijos kariuomenės istorijai nuo X a. klajokliškų vengrų karo žygių iki XXI a. Vengrijos kariuomenės dalyvavimo taikos palaikymo misijose. Svečiai susipažino su Vytauto Didžiojo karo muziejumi, jo vadovybe, ekspozicijomis, dalyvavo

Plk. dr. Jožefas Lugošis

ekskursijoje į Trakų pilį ir po Kauno miestą. Parodos atidarymo iškilmės įvyko balandžio 9 d. Jos prasidėjo muziejaus sodelyje karilionininko Juliaus Vilnonio skambinamais Vengrijos ir Lietuvos himnais. Vėliau Laikinojoje sostinėje nuaidėjo trimitų signalas, įvyko Vyčio Kryžiaus ordino vėliavos pakėlimo ceremonija (vėliavą kėlė muziejaus darbuotoja, Vyčio Kryžiaus ordininkė Kristina Čepkauskienė). Du šauliai prie Nežinomojo kareivio kapo padėjo gėlių puokštes, papuoštas vengrų ir lietuvių tautinėmis juostomis. Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus nariams iš 1794 m. LDK kariuomenės patrankos iššovus tris šūvius, skirtus Vengrijos Respublikai, Lietuvos Respublikai, Lietuvos ir Vengrijos kariuomenėms, renginys persikėlė į muziejaus Didžiąją salę. Čia įvyko Kauno karo istorijos klubo viduramžių riterių parodomosios kovos, buvo pasakytos sveikinimo kalbos, apžiūrėta paroda. Kalbą pasakė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, o Vengrijos karo istorijos muziejaus direktorius plk. dr. J. Lugošis papasakojo apie parodą. Kauno styginių kvartetas (Karolina Beinartytė, Dalia Terminaitė, Eglė Karžinauskaitė ir Saulius Bartulis) atliko J. Bramso, J. Sibelijaus, V. A. Mocarto kūrinis. Renginį organizavo Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Regina Rajeckienė. Šventėje dalyvavo Vengrijos Respublikos nepaprastasis ir įgaliojotasis ambasadorius J. E. Peteris Noško-Horvachas (Péter Noszko-Horvath), Vengrijos garbės konsulė Kaune Ilona Jočionisne-Meszaros, Kauno apskrities vadovai, Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos viršininkas plk. lt. Vidmantas Raklevičius, muziejaus svečiai.

Balandžio 11 d.

Tęsiant bendradarbiavimo sutartį, Šalčininkų r. Eišiškių S. Rapolionio gimnazijoje Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas Andriejus Stoliarovas atidarė kilnojamąją parodą „Širdimi ir siela su kariuomene“. Susirinkusiesiems direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas papasakojo apie muziejaus veiklą ir 2008 m. planus. Aptartos tolesnio bendradarbiavimo perspektyvos. Susitikime dalyvavo parodos rengėjai Karybos istorijos skyriaus vedėja Dalė Naujalienė ir šio skyriaus vyriausiasis muziejininkas Paulius Radzevičius.

Balandžio 11–13 d.

Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus didysis etmonas Algimantas Daugirdas, klubo štabo narys Algirdas Žandaras ir klubo narė Vida Daugirdienė dalyvavo Europos karo istorijos klubų sąjungos (UEWHG) pavasarinėje sesijoje, surengtoje Austrijoje, Reichenau mieste. Balandžio 13 d. klubo delegatai dalyvavo vainikų padėjimo ceremonijoje prie monументo Pirmajame pasauliniame kare Soprone (Vengrija) žuvusiems Austrijos ir Vengrijos kariams.

Balandžio 12 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas dalyvavo Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramovėje įvykusiame ats. admirolo Raimundo Baltuškos tėvo, antinacinės ir antisovietinės rezistencijos dalyvio leitenanto Vlado Baltuškos (1908–1945) 100-ųjų gimimo metinių minėjime ir perskaitė šio skyriaus vyriausiojo muziejininko Antano Jankūno parengtą pranešimą.

Balandžio 15 d.

Kilnojamoji portretų paroda „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonai“ atidaryta Kauno Šilainių vidurinėje mokykloje.

Balandžio 25–26 d.

Rukloje įvyko 13-ojo mokinių konkurso „Ką žinai apie Lietuvos kariuomenę“ finalas. Konkurso vertinimo komisijai vadovavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis.

Balandžio 30 d.

Įvyko susitikimas su Kauno „Vyčio“ vidurinės mokyklos mokiniais. Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, jo pavaduotojas Arvydas Pociūnas, skyrių vedėjai Eduardas Brusokas, Algirdas Markūnas ir Kristina Rickevičiūtė mokiniams papasakojo, kodėl pasirinko istoriko ir muziejininko darbą, kalbėjo apie šio darbo ypatumus.

Gegužės 2–4 d.

Klodzko (Lenkija) artilerijos klubo kvietimu Kauno karo istorijos klubas prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus dalyvavo vadinamajame Artilerijos piknike. Skirtingai nei daugelis tokio tipo renginių, šis buvo skirtas vien artilerijai. Artileristai iš Vokietijos, Austrijos, Čekijos, Lenkijos ir Lietuvos buvo apgyvendinti tvirtovėje, kurios vidiniame kieme buvo išrikiuotos patrankos. Artileristai dalijosi užtaisų gaminimo, pridegimo ir kitokia patirtimi,

bandė iššauti iš kitų klubų patrankų. Improvizuoti artilerijos manevrai, vykę už tvirtovės esančiame miške lyje, sudrebino netoli Čekijos sienos kalnuose įsikūrusį Klodzko miestelį, o per dūmus sunku buvo ką nors įžiūrėti. Vakare įvairių šalių klubų nariai draugiškai bendravo prie laužo.

Kitą dieną visi dalyvavo ekskursijoje po XVII–XVIII a. tvirtovę, kurios didžioji dalis yra po žeme, ir tūkstantmetinę istoriją turintį Klodzko miestelį.

Gegužės 6 d.

Kilnojamoji portretų paroda „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonai“ atidaryta Kauno „Purienu“ vidurinėje mokykloje.

Gegužės 7 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus padalinyje Pogrindžio spaustuvėje „ab“ (Salių k., Domeikavos sen., Kauno r.) buvo tradiciškai paminėta Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena. Šia proga spaustuvėje buvo parengta laiškų iš kalėjimo, vadinamųjų vizitėlių, paroda, prisiminta Vatikano radijo buvusių lietuviškųjų laidų vedėjo monsinjoro Vytauto Kazlausko veikla. Seimo narys Petras Gražulis papasakojo, kaip sovietmečiu, dirbdamas vienoje Alytaus gamykloje, pogrindžio spaustuvei pagamino įrenginį knygoms apipjaustyti, kuris dabar yra vienas iš spaustuvės eksponatų. Minėjime dalyvavęs krašto apsaugos ministras dr. Juozas Olekas pabrėžė pogrindžio spaustuvės-muziejaus auklėjamąją-patriotinę reikšmę, įteikė Krašto apsaugos ministerijos padėkos raštus šios spaustuvės įkūrėjams Vytautui Andziuliui, Juozui Bacevičiui (po mirties), aktyviausiems pogrindinės spaudos platintojams – iš viso devyniolikai žmonių. Monsinjorui V. Kazlauskui ministras įteikė vardinę dovaną. Pogrindinės veiklos dalyvis ir žinomas kolekcininkas Domas Akstinas atidarė parodą „Vizitėlės – laiškai artimiesiems iš įkalinimo vietų“ ir labai išsamiai papasakojo apie monsinjorą V. Kazlauską.

Seimo narys P. Gražulis demonstruoja spaustuvei sukonstruotą popieriaus pjaustymo prietaisą

Krašto apsaugos ministras dr. J. Olekas spaustuvės įkūrėjui V. Andziuliui įteikia padėkos raštą

Prisiminimais pasidalijo V. Andziulis. Minėjime dalyvavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis, jo pavaduotojai dr. Steponas Gečas ir Arvydas Pociūnas, Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas, gausus būrys muziejaus darbuotojų. Renginyje taip pat kalbėjo Lietuvos Respublikos Seimo nariai Donatas Jankauskas ir Vytautas Kamblevičius. Skambiomis lietuviškomis dainomis visiems ūpą pakėlė Kauno rajono Ilgakiemio kultūros centro moterų folkloro ansamblis „Sedula“ (vadovė A. Vozgirdienė).

Gegužės 9 d.

Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienos proga Lietuvių kalbos institute, Lituanistikos židinyje, Vytauto Didžiojo karo muziejus parengė parodą „O, mūs šventas lietuviškas žodi...“ Ši paroda buvo skirta spaudos draudimo laikotarpiui, trukusiam keturis dešimtmečius – nuo 1864 iki 1904 metų. Čia, kur kiekvienas kampelis alsuoja lietuviškumu, norėta parodyti, kaip mūsų seneliai brangino savo kalbą ir raštą. Tik Lietuva turėjo knygnešius, Vargo mokyklą, kaimo daraktorius. Paroda buvo orientuota į įvairaus amžiaus lankytojus, nors didžiausią jų dalį sudarė moksleiviai. Spaudos draudimo laikotarpis išsamiau nebuvo nušviestas, tik akcentuoti patys ryškiausi to meto tautos atgimimo atstovai ir jų veikla, žymiausi žmonės, kovoję su spaudos draudimu ir tautos rusinimo politika. Buvo parodyti 36 originalūs eksponatai (biustai, portretai, knygos, laikraščiai, naginės (vyžos) ir kt.) ir keliasdešimt kopijų (nuotraukų, dokumentų). Parodos atidarymo renginyje dalyvavo Lietuvių kalbos instituto, Lietuvių kalbos ir tautosakos instituto,

Vilniaus universiteto darbuotojai. Išanginį žodį tarė Lietuvių kalbos instituto direktorė doc. dr. Jolanta Zabarskaitė, pasveikinusi visus Spaudos dienos proga ir padėkojusi Vytauto Didžiojo karo muziejui už bendradarbiavimą. Muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis patikino, kad ši paroda Lietuvių kalbos institute pirmoji, bet tikrai ne paskutinė. Apie parodą papasakojo muziejaus vyriausioji fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė. Parodos rengėjai – Fondų apskaitos ir apsaugos skyrius.

Gegužės 10 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis dalyvavo Lietuvai pagražinti draugijos Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje suorganizuotame šventiniame minėjime, skirtame Lietuvos Nepriklausomybės 90-mečiui, pirmojo lietuvių politinio, visuomeninio ir literatūrinio žurnalo „Aušra“ 125-mečiui ir „Aušros“ ažuolo 85-mečiui.

Gegužės 12–15 d.

Torunėje (Lenkijos Respublika) gegužės 13–14 d. įvykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Artilerija–istorija–dabartis–ateitis (technika ir ginkluotė, organizacija ir panaudojimas karo lauke)“ Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujaisiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė Aušra Jurevičiūtė perskaitė pranešimą „Lietuvos kariuomenės kūrėjas savanoris, artilerijos inspektorius, Sibiro lagerių kalinys, brigados generolas Vincas Žilys (1898–1972)“. Konferenciją rengė Lenkijos Respublikos kariuomenės Artilerijos ir ginklavimo mokymo centras, Torunės Mikalojaus Koperniko universitetas ir Artilerijos ir militarijų mylėtojų draugija. Konferencijos metu buvo aplankytas Torunės poligonas, stebimi mokomieji šaudymai iš savaeigių pabūklų, apžiūrėta Lenkijos kariuomenės technika. Buvo aplankyta Artilerijos ir ginklavimo mokymo centre veikianti artilerijos paroda ir Torunės fortai.

Gegužės 13 d.

Kauno „Versmės“ vidurinėje mokykloje 11–12 klasių mokiniams ir vyresniųjų klasių auklėtojams buvo surengta integruota istorijos pamoka „Kau-nas kovų ir taikos metais“. Pamoką vedė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas. Pamokoje taip pat dalyvavo mokyklos direktorė Arija Radvilienė, direktorės pavaduotojai.

Kalba Ričardas Jobkė

Gegužės 14 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta Lenkijos Respublikos Myslibužo krašto muziejaus paroda „Trijų nuotraukų istorija“, skirta S. Dariaus ir S. Girėno transatlantinio skrydžio 75-osioms metinėms paminėti. Parodoje buvo eksponuojamos istorinės sudužusios „Lituanicos“ nuotraukos, padarytos iškart po tragedijos. Jas padarė ir savo šeimos albume išsaugojo ūkininkas iš Renicų dvaro Stefanus Lingovskis (Stefan Lingowski). Tardamas

sveikinimo kalbą, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis padėkojo į parodos atidarymą atvykusiai fotografo S. Lingovskio dukrai Irenai Piečikolan (Irena Pieczykolan), anūkei Malgožatai Dutkievič (Malgorzata Dutkiewicz) ir Myslibužo krašto muziejaus direktoriui Ričardui Jobkei (Ryszard Jobke), taip pat Myslibužo krašto muziejaus darbuotojams, vietos gyventojams, Lenkijos lietuvių visuomeninei draugijai, visiems geros valios žmonėms, prižiūrėjusiems ir iki šiol prižiūrintiems S. Dariaus ir S. Girėno paminklą lietuvių lakūnų žūties vietoje. Kauno miesto mero vardu svečius iš Lenkijos pasveikino ir atminimo dovaną įteikė miesto savivaldybės administracijos Kultūros ir švietimo departamento direktorius Edmundas Balasevičius. Myslibužo krašto muziejaus direktorius R. Jobkė papasakojo apie tris istorines 1933 m. liepos 17 d. S. Lingovskio padarytas nuotraukas ir su jomis susijusius dokumentus – klaidžiojusius, dingusius ir vėl atsiradusius. Prisiminimais apie savo tėvą fotografą S. Lingovskį pasidalijo dukra I. Piečikolan. Lenkijos Respublikos Ščecino miesto televizijos dokumentinio filmo ištrauka apie S. Lingovskio tėviškę Renicų dvare buvo tarsi dukros pasakojimo apie prasmingą tėvo gyvenimą patvirtinimas. Fleitininkės Karolinos Baleckaitės ir Kauno choreografijos mokyklos šokėjų (vadovė Lina Navardauskienė) parodos atidarymui parengta meninė programa įprasmino gyvenimą, skrydį, žūtį ir viltį. Parodos organizatorė – muziejaus Karybos istorijos (1795–1940 m.) skyriaus vedėja Dalė Naujalienė, renginio organizatorė – Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Regina Rajeckienė.

Gegužės 17 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje lankėsi užsienio valstybių ambasadoriai, reziduojantys Latvijoje. Kinijos, Čekijos, Gruzijos, Graikijos, Moldovos, Lenkijos, Portugalijos, Rusijos, Švedijos, Turkijos, Ukrainos ambasadorius pasitiko Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis. Lietuvos ambasadorius Latvijoje J. E. Antanas Vinkus ir Danutė Vinkuvienė, Švedijos ambasadorius J. E. Goranas Hakanssonas, Kinijos ambasadorius J. E. Zhangas Liminis ir Li Yajun, Čekijos Respublikos ambasadorius J. E. Tomašas Pštrosas ir kiti svečiai susikaupe vaikščiojo po tautos panteoną – Karo muziejaus sodelį, o vėliau klausėsi kompozitoriaus Giedriaus Kuprevičiaus atliekamo varpų muzikos koncerto. Svečiai susipažino su garbinga Vytauto Didžiojo karo muziejaus istorija, susidomėję apžiūrėjo tarpukario kariuomenės ekspoziciją, XVI–XXI a. kardų ir špagų parodą, pagerbė kritusius karius muziejaus Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę kriptoje.

Tarptautinė muziejų taryba (ICOM) nuo 2005 m. organizuoja akciją „Europos muziejų naktis“, į kurią 2007 m. įsitraukė ir Vytauto Didžiojo karo muziejus. 2008 m. ši akcija visoje Europoje buvo skelbiama gegužės 17 d. Tą dieną nuo 19 iki 1 val. nakties muziejuje vyko nemokamas renginys „Muziejų naktis Vytauto Didžiojo karo muziejuje“, kurio tikslas buvo parodyti eksponatus naktį, su muziejumi supažindinti įvairių bendruomenių narius, surengti profesionalių ir mėgėjų meno kolektyvų koncertines programas. Šventė prasidėjo Karo muziejaus sodelyje senovinio artilerijos pabūklo salvėmis ir Lietuvos karinių oro pajėgų orkestro koncertu (kapelmeisteris kpt. Ričardas

Kukulskis), po to persikėlė į muziejaus Didžiąją salę. Čia koncertą surengė Kauno apskrities J. Naujalio muzikos gimnazijos mokiniai. Kauno berniukų ir jaunuolių choras „Varpelis“ (vadovas Ksaveras Plančiūnas, koncertmeisterė Aušra Leonavičienė) atliko Džakomo Pučinio kūrinį „Messa di Gloria“, Kauno choreografijos mokyklos mokiniai parodė vakaro etiudų programą „Nakties pakeleivis“ (choreografai Laimutė Žiupkienė, Aleksandras Jankauskas, Aistė Bareikytė, Goda Puleikytė, vokalo vadovė Giedrė Kurienė). Muziejaus sodelyje vyko koncertas „Nakties varpai“ – karilionu skambino Julius Vilnonis. Šventinę programą užbaigė Kauno šokio teatras „Aura“ spektakliu „Su(Temos)“ (choreografės Birutė Letukaitė, Lina Puodžiukaitė, Tamara McLorg, kompozitoriai Donatas Bielkauskas (DONIO), Filipas Glasas (Philip Glass), apšvietimas Birutės Letukaitės, Vladimiro Šerstobojevo; teatro vadovė Birutė Letukaitė). Lankytojus muziejuje pasitiko žymiausias Lietuvos istorines asmenybes įkūnijantys personažai. Renginio organizatorė – Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Regina Rajeckienė.

Gegužės 21 d.

Kauno miesto policija, minėdama Lietuvos policijos įkūrimo 90-metį, Vytauto Didžiojo karo muziejuje suorganizavo Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos parengtos parodos „Atkurta Lietuvos policija 1990–2006“ atidarymo šventę, kuri prasidėjo daugyčių fanfaronis ir Kauno miesto policijos viršininko pavaduotojo Vitalijaus Pacevičiaus sveikinimo žodžiais. Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis pasidžiaugė, jog policija, pati artimiausia Lietuvos

kariuomenei struktūra, parodą eksponuoja muziejuje, ir pareiškė tikėtis, jog ji ne paskutinė. Nuotraukų parodą, kurioje atskleidžiami svarbiausi policijos istorijos gyvenimo momentai, policininkų darbas, laisvalaikis ir tradicijos, atidarė Policijos departamento prie LR VRM štabo Viešųjų ryšių skyriaus vyriausiasis specialistas Zurabas Džavachišvilis. Šventėje koncertavo Kauno muzikos ansamblis „Ainiai“, vadovaujamas Jono Urbono.

Gegužės 22 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje lankėsi Prancūzijos kultūros atašė Silvija Lemason (Sylvie Lemasson), Prancūzijos gynybos atašė plk. ltn. Mišelis Lakinas (Michael Lakin), Prancūzijos asociacijos Kauno skyriaus prezidentė Birutė Strakšienė, Europos karo istorijos klubų federacijos prezidentas, Austrijos kariuomenės atsargos generolas majoras Helmutas A. J. Eberlis (Helmut A. J. Eberl) ir Europos karo istorijos klubų federacijos viceprezidentas, Vokietijos brigados generolas Giunteris Majeris (Günter Mayer) su žmonėmis. Svečius priėmė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas ir Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas Algimantas Daugirdas. Tarptautinio susitikimo tikslas buvo aptarti 2009 m. vyksiančio Lietuvos tūkstantmečio minėjimo ir Europos karo istorijos klubų federacijos generalinės ataskaitos, taip pat 2012 m. organizuojamo tarptautinio renginio, skirto Prancūzijos imperatoriaus armijos persikėlimui per Nemuną paminėti, organizacinius klausimus. Prancūzijos diplomatijos atstovai paprašė juos palydėti į tą vietą Jiesioje, Kaune, kur 1812 m. birželio 23–24 d. imperatoriaus Napoleono Bonaparto kariuomenė persikėlė per Nemuną ir prasidėjo Antrasis lenkų karas. Prancūzijos diplomatai pateikė pasiūlymų dėl 1812 m. istorinių įvykių įamžinimo.

Gegužės 23 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis priėmė svečius iš Europos karo istorijos klubų federacijos: prezidentą, Austrijos kariuomenės atsargos gen. mjr. Helmutą A. J. Eberlį ir viceprezidentą, Vokietijos brg. gen. Giunterį Majerį su žmonėmis. Pokalbio metu buvo aptartos bendradarbiavimo galimybės organizuojant 2009 m. vyksiančio Lietuvos tūkstantmečio minėjimo renginį ir Europos karo istorijos klubų federacijos ataskaitinį susitikimą. Šie planai vienija abi puses, kadangi kiti metai jubiliejiniai ne tik Lietuvos valstybei, bet ir Lietuvos kariuomenei, todėl šia proga galima rengti ir karines inscenizacijas, o sumanymai konkretesni taps šių metų rugšėjo–spalio mėnesiais. Be to, svečiai pasidžiaugė, kad Austrijoje, kaip ir

Lietuvoje, klubų veiklą ir renginius tiesiogiai remia karinės pajėgos. Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. dr. G. Surgailis pasidžiaugė, kad šių metų balandžio mėnesį pavyko užmegzti glaudžius santykius su Vengrijos karo istorijos institutu ir karo istorijos muziejumi. Savo ruožtu Europos karo istorijos klubų federacijos prezidentas pasiūlė tarpininkauti Vytauto Didžiojo karo muziejui užmegzant santykius su Austrijos karo muziejumi.

Gegužės 23–25 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejus aktyviai prisidėjo prie Kauno miesto dienų renginių ir Magdeburgo teisių suteikimo Kauno miestui 600-ojo jubiliejaus paminėjimo. Šią garbingą privilegiją Kauno miestui Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas suteikė 1408 m. vasario 14 d., tačiau plačiau paminėti šį įvykį miesto savivaldybė nusprendė 2008 m. gegužės 24 d. per Kauno rotušės dieną. Kauno karo istorijos klubas prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus, remiamas miesto savivaldybės ir Krašto apsaugos ministerijos, parengė karinio-istorinio renginio „Kaunas 1794 m.“ projektą, per kurį buvo prisiminti 1794 m. sukilimo įvykiai mūsų mieste. Atkurti istorinius momentus padėjo kolegos iš Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Rusijos ir Baltarusijos karo istorijos klubų. Kauno senamiestyje buvo inscenuotas 1794 m. rugsėjo 13 d. ariergardinis mūšis tarp besitraukiančių per Kauną LDK kariuomenės dalinių, kuriems vadovavo generolas majoras kunigaikštis Romualdas Giedraitis, ir Rusijos imperijos generolo barono Leontijaus Benigseno korpuso. Daugiau kaip valandą Kauno senamiestyje poškėjo senovinių šautuvų šūviai, griaudėjo artilerijos pabūklų kanonada. Susidomėjimas šiuo renginiu buvo didžiulis, anksto senamiesčio gatvėse mūšį stebėjo minios žiūrovų. Renginys sudomino ir Europos karo istorijos klubų asociacijos (UEHMG) vadovus – prezidentą gen. mjr. Helmutą Eberlį ir viceprezidentą brg. gen. Giunterį Majerį, kurie

atvyko susipažinti su Lietuvos karo istorijos klubų veikla. Po inscenizacijos Europos klubų asociacijos vadovai negailėjo pagyrų renginio organizatoriams: Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojui Arvydui Pociūnui ir klubo didžiajam etmonui Algimantui Daugirdui. Aukšti svečiai net neįsivaizdavo, kad tokiose siaurose senamiesčio gatvėse, stebint daugybei žiūrovų, įmanoma saugiai ir profesionaliai „kariauti“ pasitelkus per 200 pėstininkų su 5 artilerijos patrankomis.

Gegužės 27 d.

Kilnojamoji paroda „Širdimi ir siela su kariuomene“ atidaryta Vytauto Didžiojo jėgerių batalione.

Gegužės 28 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus darbuotojai kartu su Istorinio paveldo išsaugojimo draugijos nariu H. Pupeliu dalyvavo mokslinėje-žvalgomojoje ekspedicijoje Paneriuose. Ekspedicijos metu nustatyta lietuviškųjų dalinių dislokacijos vieta 1831 m. Panerių kautynių metu.

Gegužės 30 d.

Kilnojamoji portretų paroda „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonai“ atidaryta Juozo Vitkaus inžinerijos batalione.

Birželio 3 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje atidaryta Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus parengta paroda „Su Sąjūdžiu už Lietuvą!“ (parodos autorė vyriausioji muziejininkė Audronė Veilentienė) ir surengta atsiminimų popietė, skirta Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio 20-mečiui. Renginio dalyvius muziejaus Didžiojoje salėje pasitiko Atgimimo laikų dainos. Pradėdamas renginį, muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis sakė, jog surengti šią parodą buvo sunku, nes trūko eksponatų. Popietės dalyvius jis paragino dovanoti relikvijas, atspindinčias šį laikotarpį. Kauno miesto tarybos narys ir Lietuvos Sąjūdžio Kauno skyriaus pirmininkas Raimundas Kaminskas padėjo muziejaus darbuotojams už parodą, pažadėjo padovanoti eksponatų ir pakvietė į mieste vykstančius renginius, skirtus Sąjūdžio 20-mečiui. Parodą, kuri apima laikotarpį nuo pirmųjų Sąjūdžio ir Žaliųjų judėjimo organizuotų ekologinių protesto žygių 1988 m. vasarą iki 1992 m. referendumo dėl okupacinės kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, atidarė jos

autorė ir šio renginio vedėja A. Veilentienė. Prisiminimais apie Lietuvos Atgimimo laikotarpį pasidalijo muziejaus Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas, buvęs Sąjūdžio Kauno tarybos narys Algirdas Markūnas, Lietuvos sporto muziejaus direktorius, buvęs Olimpino komiteto Kauno rėmimo grupės pirmininkas Pranas Majauskas (muziejui jis padovanojo plakata, įamžinantį Baltijos kelio 10-mečio paminėjimą, ir 1989 m. laikraštį „Olimpinė viltis“), muziejaus direktoriaus pavaduotojas, buvęs Lietuvos kultūros fondo Kauno tarybos pirmininkas Steponas Gečas, Kauno rajono Sąjūdžio tarybos narys Valentinas Senvaitis ir muziejaus Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių Sąjungos Kauno apskrities skyriaus pirmininkė Aušra Jurevičiūtė. Renginio pabaigoje buvo parodytas filmas apie pirmąją savanorių priesaiką, duotą 1990 m. lapkričio 23 d. Kaune, Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje, perlaidojant Nežinomojo kario palaikus.

Birželio 10 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje surengtos direktoriaus plk. lt. dr. Gintauto Sургailio monografijos „Valstybės sienos apsauga 1990–1994 m.“ ir direktoriaus pavaduotojo Arvydo Pociūno knygos „Kauno tvirtovės gynyba 1915 metais“ sutiktuvės. Popietė prasidėjo vėliavos iš Afganistano Goro provincijos perdavimo ceremonialu. Islandijos vėliavą, atvežtą iš Afganistano, Mindaugo motorizuotojo pėstininkų bataliono vadas plk. lt. Kondrotas

perdavė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriui plk. ltn. dr. G. Surgailiui. Po to buvo pristatytos minėtos knygos. Autoriai papasakojo jų sukūrimo istoriją. Apie leidinius ir jų autorius kalbėjo muziejaus direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas, Vilniaus universiteto istorikas doc. dr. Algirdas Jakubčionis, Lietuvos Respublikos prezidento patarėjas Edmundas Simanaitis.

Birželio 17 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas Kauno Šančių bažnyčioje susirinkusiems Panemunės-Šančių policijos komisariato darbuotojams ir pareigūnams bei Šančių bendruomenės atstovams skaitė paskaitą „Šančių karinis paveldas ir Šančių istorija XX a.“

Birželio 18 d.

Kauno miesto savivaldybės Švietimo ir ugdymo skyriaus vedėjas Antanas Bagdonas į Kauno miesto muziejuje suorganizuotą diskusiją dėl mokyklų ir muziejų partnerystės rengiant ir vykdant edukacines programas ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikams pakvietė Kauno miesto muziejų darbuotojus. Diskusijoje dalyvavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Regina Rajeckienė. Jos metu buvo įvardytos problemos edukacijos srityje. Muziejų darbuotojai pateikė pasiūlymų dėl šios veiklos perspektyvų, muziejų ir mokyklų sėkmingesnio bendradarbiavimo.

Birželio 20–22 d.

Sėkmingai perėmęs Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus patirtį, Ukmergės klubas – 1-asis LDK Didžiosios buožės pėstininkų pulkas – jau kelerius metus iš eilės organizuoja Deltuvos mūšio, didžiausio susidūrimo tarp Prancūzijos ir Rusijos armijų Lietuvos teritorijoje 1812 m., inscenizaciją. Visose inscenizacijose dalyvauja ir Kauno karo istorijos klubas. 2008 m. renginyje buvo apie 100 dalyvių iš Latvijos, Lenkijos, Baltarusijos ir Lietuvos. Birželio 21 d. po parado Ukmergės mieste renginio

dalyviai sustojo prie Kauno karo istorijos klubo iniciatyva pastatyto obelisko šiam mūšiui atminti netoli Deltuvos gyvenvietės. Buvo padėti vainikai, šautuvų salvėmis pagerbtas žuvusiųjų atminimas. Autentiškoje vietoje inscenuotas mūšis iš ankstesnių išsiskyrė tuo, jog šį kartą buvo panaudota kavalerija, be to, buvo gausu pirotechnikos ir specialiųjų efektų.

Birželio 21 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje įvyko iškilmingas Lietuvos pirmosios tautinės olimpiados (1938) dalyvių pagerbimas ir minėjimas. Buvo padėta gėlių prie Laisvės paminklo ir Nežinomojo kareivio kapo. Pekino vasaros olimpinė žaidynių dalyvių atstovams Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus įteikė Olimpinę vėliavą. Po šventinės dalyvių eisenos Kauno sporto halėje įvyko koncertas. Buvo pagerbti Lietuvos sporto veteranai ir sportui nusipelnę žmonės, apdovanoti šventės dalyviai. Jubiliejinis Lietuvos pirmosios tautinės olimpiados medalis įteiktas Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojui dr. Steponui Gečiui.

Birželio 25 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė Juozo Vitkaus inžinerijos batalione skaitė paskaitą „LDK etmonai“.

Birželio 26 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje paminėtos transatlantinio lakūno, „Lituanicos II“ piloto Felikso Vaitkaus 101-osios gimimo metinės. Renginio metu buvo pristatyta Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėjos Dalės Naujalienės knyga „Felikso Vaitkaus skrydis per Atlantą“, pademonstruotas Lietuvos aviacijos muziejaus vyriausiojo muziejininko Jono Čepo ir operatoriaus Stasio Dargio sukurtas dokumentinis filmas „Atlanto nugalėtojui Feliksui Vaitkui – 100“. Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas, kalbėdamas apie transatlantinio lakūno F. Vaitkaus garbingą vietą pasaulio aviacijos istorijoje, akcentavo, jog 1935 m. spalio 2 d. atvykęs į Kauną, pilotas Karo muziejaus sodelyje dalyvavo Vyčio Kryžiaus ordino vėliavos nuleidimo ceremonijoje, apsilkė Karo muziejuje, apžiūrėjo pirmosios „Lituanicos“ nuolaužas. D. Naujalienė savo pirmąją autorinę knygą „Felikso Vaitkaus skrydis per Atlantą“ parašė išstudijavusi Čikagoje gyvenusio lietuvių lakūno Edmundo Jasiūno surinktą ir

susistemintą vienuolikos tomų istorinę medžiagą apie F. Vaitkaus pasiruošimą transatlantiniam skrydžiui, jo viešnagę Lietuvoje, tarnybą JAV karinėse oro pajėgose bei tolesnį likimą. Autorė peržiūrėjo ir panaudojo Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose esančius dokumentus ir nuotraukas, rėmėsi iš F. Vaitkaus sūnaus Pilypo, gyvenančio JAV, gauta istorine medžiaga, saugoma Lietuvos aviacijos muziejuje. Vienas dokumentinio filmo autorių J. Čepas papasakojo, kaip kilo idėja sukurti filmą apie Atlanto nugalėtoją F. Vaitkų. Renginio dalyviams kalbėjo knygos „Felikso Vaitkaus skrydis per Atlantą“ atsakingasis redaktorius, muziejaus Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus ginklų istorijos sektoriaus vedėjas Vladas Drupas, pasveikino Lietuvos aviacijos muziejaus direktorius Remigijus Jankauskas. Knygos bei filmo autoriams kuo geriausios kloties palinkėjo Šiaulių rajono savivaldybės atstovai: Kultūros skyriaus vedėjo pavaduotoja Laimutė Varkalienė, paminklo F. Vaitkui Gruzdžiuose statymo iniciatorius Algimantas Puodžiūnas ir Gruzdžių gimnazijos muziejaus vedėja Lionė Gulbinaitė.

Birželio 27 d.

Krašto apsaugos ministerijos Viešųjų ryšių departamente (KAM VRD) buvo surengtas Vytauto Didžiojo karo muziejaus Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus darbuotojų susitikimas su KAM VRD Visuomenės informavimo skyriaus darbuotojais. Susitikimo metu KAM VRD Visuomenės informavimo skyriaus vedėja Jovita Bazevičiūtė bei vyr. specialistės Agnė Ivanauskienė, Aušra Vaitkevičiūtė, Asta Valaitytė ir Rasa Jusionienė kalbėjosi su muziejaus Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Regina Rajeckiene, šio skyriaus darbuotojais Mindaugu Grigoniū, Mariūm Žėku, Sandra Rimkute ir Artūru Užgaliu apie viešųjų ryšių prioritetus ir sprendimo būdus, reklamą, žiniasklaidą, rinkodarą, organizuojamus renginius. Fotografas A. Užgalis konsultavosi su KAM Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnybos maketavimo poskyrio vyr. specialiste Loreta Keršyte, raštvedė S. Rimkutė – su KAM Administracijos departamento vyr. specialiste Audrone Vyšniauskiene. Buvo apžiūrėtas XVII a. statytas ministerijos pastatas – rūšiai, Juodoji salė su krosnies liekanomis, miesto gynybinės sienos fragmentas.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė Juozo Vitkaus inžinerijos batalione surengtoje vasaros stovykloje vaikams skaitė paskaitą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonai“.

Birželio 28 d.

Kauno miesto Kalniečių bibliotekoje atidaryta Vytauto Didžiojo karo muziejaus Archeologijos skyriaus parengta paroda „Lietuva valstybės susidarymo išvakarėse“. Parodos atidarymo metu skyriaus vyriausiasis muziejininkas Kęstutis Šeškevičius šia tema surengė pokalbį-disputą.

Liepos 2–6 d.

Taline ir Tartu (Estija) įvyko Tarptautinės kūno kultūros ir sporto istorijos sąjungos (ISHPES) organizuotas seminaras tema „Sportas žmonijos istorijoje – žmonija sporto istorijoje“. Jame dalyvavo apie 100 sporto ir karo muziejų atstovų, sporto mokslininkų iš 25 Europos, Azijos, Šiaurės ir Pietų Amerikos šalių. Pranešimą „Edukacinis švietimas per karo ir sporto paveldą“ skaitė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas.

Liepos 4 d.

Apie husarus trumpai papasakojo
muziejaus direktoriaus pavaduotojas
Arvydas Pociūnas

Šiaulių „Aušros“ muziejaus Ch. Frenkelio viloje buvo atidaryta Vytauto Didžiojo karo muziejaus paroda „Lietuvos husarai“. Ši paroda buvo puiki proga šiauliečiams ir miesto svečiams pamatyti unikalius ir originalius eksponatus, bylojančius apie Lietuvos husarus ir jų tradicijų tęsėjus. Buvo eksponuojama daugiau kaip 70 Vytauto Didžiojo karo muziejaus vertybių. Didžioji eksponatų dalis (42 vnt.) apima Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpį, kita dalis (28 vnt.) – XIX–XX a. Paroda

pirmą kartą buvo eksponuojama ne muziejaus salėse, o rūmuose, todėl buvo ypač sudėtinga ją pritaikyti rūmų interjero erdvėje. Nepaisant visų sunkumų, ji puikiai pavyko. Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos ir parodos atidarymo proga gausiai susirinkusius lankytojus pasveikino Šiaulių „Aušros“ muziejaus direktorius Raimundas Balza, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, apie husarus trumpai papasakojo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas. Parodą

Ch. Frenkelio viloje organizavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas, LDK karybos istorijos skyriaus vedėjas Eduardas Brusokas, Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus ginklų istorijos sektoriaus vyriausiasis muziejininkas Vidmantas Airini, šio skyriaus dailininkė Dalija Gembickienė.

Liepos pradžia

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus padalinyje Pogrindžio spaustuvėje „ab“ (Salių k., Domeikavos sen., Kauno r.) lankėsi tarptautinio muziejų leidinio „Istoriškai vertingi šaltojo karo laikotarpio įrenginiai ir vietovės“ Danijos iniciatyvinės grupės sekretorius mjr. Johanesas Bachas Rasmusenas (Johannes Bach Rasmussen). Šio leidinio tikslas – pristatyti skaitytojams Estijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos, Rusijos ir buvusios Vokietijos Demokratinės Respublikos istoriškai vertingus objektus, menančius šaltojo karo periodą. Pogrindžio spaustuvės „ab“ įkūrėjas Vytautas Andziulis mjr. J. B. Rasmusenui papasakojo, kaip 1980-aisiais 7 metrų gylyje iškastame požemyje jis įrengė pogrindinę spaustuvę, kurioje pritaikė iškiliosios spaudos mašinas, nurašytas tuo metu veikusiam Kauno technologijos technikume. Svečias sužinojo, jog pirmoji šioje spaustuvėje išleista knygelė buvo vyskupo Kazimiero Paltaroko „Tikybos pirmamokslis“. Sovietinės okupacijos metais šioje spaustuvėje buvo slapta atspausdinti ir išplatinti 25 pavadinimų draudžiami leidiniai. Nors veikė nuolat, spaustuvė nebuvo susekta. Mjr. J. B. Rasmusenas ypač domėjosi spaustuvės landšaftu, spausdinimo įranga, eksponatais. Vytauto Didžiojo karo muziejaus padalinys Pogrindžio spaustuvė „ab“ bus įtraukta į tarptautinį istoriškai vertingų šaltojo karo įrenginių ir vietovių sąrašą. Artimiausiam tarptautinio muziejų leidinio „Istoriškai vertingi šaltojo karo laikotarpio įrenginiai ir vietovės“ numeryje bus išspausdintos nuotraukos ir straipsniai apie Pogrindžio spaustuvę „ab“.

Liepos 6 d.

Vilniuje prie Prezidentūros nuaidėjusios Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus iššautos trys salvės iš istorinio didžiojo pabūklo buvo skirtos Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienai. Tos pačios dienos vakarą klubo mažosios patrankos salvės, palydėtos ilgais plojimais, džiugino senųjų Daugų (Alytaus r.) gyventojus, gausiai susirinkusius į Valstybės dienos minėjimo iškilmes.

Prie S. Dariaus ir S. Girėno paminklinio akmens. Antras iš dešinės – skulptorius Kęstutis Lanauskas

Liepos 10–14 d.

Į Pščelniką (Lenkija) pasirengti transatlantinių lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno žuvimo 75-ųjų metinių minėjimui, sutvarkyti lakūnų muziejų-klėtelę, aplinką, ekspoziciją išvyko Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus darbuotojai: vedėja Dalė Naujalienė, vyriausieji muziejininkai Marius Pečiulis, Paulius Radzevičius ir Andriejus Stoliarovas. Vienas iš skrydžio įamžinimo simbolių lakūnų žuvimo vietoje – muziejus-klėtelė – Pščelniko

kaime pastatytas Kauno aviatorių lėšomis 1989 m. Šioje klėtelėje 1990 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir tuometinio Kauno „Šilko“ kombinato darbuotojai įrengė pirmąją ekspoziciją, kurią jau 18 metų tvarko ir prižiūri muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėja D. Naujalienė. Pabaigę darbus muziejuje-klėtelėje, muziejininkai Gožovo mieste tvarkė žuvusio lietuvio Vytauto Viršilos kapą, Myslibužo krašto muziejuje pristatė Jono Čepo ir Stasio Dargio dokumentinį filmą „Lituanicos“ didvyriai amžinai gyvi“. Liepos 13 d. delegacija dalyvavo lakūnų pagerbimo iškilmėse, susitiko su Myslibužo savivaldybės ir urėdijos bei Lenkijos lietuvių kultūros Ščecino skyriaus atstovais, aptarė tolesnį bendradarbiavimą prižiūrint paminklą ir muziejaus-klėtelės aplinką. Į oficialias lakūnų pagerbimo iškilmes, įvykusias liepos 13 d. Pščelnike, Myslibuže ir Ščecine, atvyko Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus ir Lenkijos Respublikos prezidentas Lechas Kačynskis (Lech Kaczynski). Lietuvos Respublikos prezidento oficialioje delegacijoje buvo krašto apsaugos ministras Juozas Olekas, susisiekimu ministras Algirdas Butkevičius, Gynybos štabo viršininkas flot. adm. Kęstutis Macijauskas, Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas, l. e. Lietuvos kariuomenės karinių oro pajėgų (KOP) vado pareigas plk. ltn. Vidmantas Raklevičius, KOP Aviacijos bazės vadas plk. ltn. Audronis Navickas, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. Gintautas Surgailis, kiti aukšti pareigūnai. Į minėjimo renginius iš Kretingos atvyko ir S. Dariaus vaikaitis girininkas Skirmuntas Maštaras su žmona. Kartu su delegacija renginiuose dalyvavo KOP orkestras ir Garbės sargybos kuopos kariai. Pščelnike Lietuvos

Muziejaus-klėtelės Garbės svečių knyga

ir Lenkijos prezidentai bei jų delegacijų nariai susitiko su tarptautinės jaunimo stovyklos „Lituanica-75“ dalyviais. Soldino miške, S. Dariaus ir S. Girėno žūties vietoje, prie 1936 metais pastatyto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio sukurto memorialo, garbūs svečiai dalyvavo šv. Mišiose, kurias aukėjo KOP kapelionas kpt. Virginijus Veilentas ir Kauno įgulos kapelionas kpt. Tomas Karklys, padėjo vainikus. Po šv. Mišių kalbėjęs prezidentas V. Adamkus sakė: „Mūsų legendiniai lakūnai, prieš 75 metus perskridę Atlantą, metė drąsų iššūkį visiems skeptikams, dangui ir

audros debesims. Steponas Darius ir Stasys Girėnas „Lituanicos“ sparnais nešė pasauliui žinią apie laisvą Lietuvą.“ Per iškilmingą ceremoniją prezidentas V. Adamkus įteikė ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medalius lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno atminimo įamžinimo iniciatoriams, puoselėtojams ir rėmėjams. Valstybės apdovanojimams penkiems asmenims buvo skirti Liepos 6-osios – Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos – proga. Po to V. Adamkus ir jį lydinti delegacija apsilankė S. Dariaus ir S. Girėno muziejuje-klėtelėje. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėja D. Naujalienė garbiems svečiams papasakojo muziejaus-klėtelės ir jos eksponatų istoriją. Prezidentas pasirašė muziejaus-klėtelės Garbės svečių knygoje. Myslibužo skverelyje įvyko S. Dariaus ir S. Girėno paminklinio akmens atidengimo ceremonija, svečiai apsilankė koplytėlėje surengtoje Lietuvos dailininkų parodoje, susitiko su Lenkijos lietuvių bendruomenės atstovais. KOP orkestras ir Garbės sargybos kuopos kariai surengė trumpą parodomąją programą. Pavakarę Ščecino katedroje buvo pašventinta ir atidengta lakūnams skirta atminimo lenta.

Liepos 15 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė Danutė Gruzdienė Juozo Vitkaus inžinerijos batalione vykusiame minėjime, skirtame Žalgirio mūšio 598-osioms metinėms, kariams skaitė paskaitą „Dar kartą apie Žalgirio mūšį...“

Liepos 15–17 d.

Kaune vyko renginiai, skirti S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 75-osioms metinėms. Liepos 15 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai dalyvavo Lietuvos aviacijos muziejuje vykusiame transatlantinių lakūnų skrydžio minėjime, parodos atidarymo renginyje, Jono Čepo ir Stasio Dargio dokumentinio filmo „Lituanicos“ didvyriai amžinai gyvi“ premjeroje, liepos 17 d. – transatlantinio skrydžio 75-ųjų metinių minėjimuose prie S. Dariaus ir S. Girėno paminklų Aukštųjų Šančių kapinėse ir Sporto gatvėje. Vakare Kauno miesto rotušėje įvyko iškilmingas minėjimas, kurio metu buvo atidaryta paroda „Lituanica“. Valios ir meilės skrydis“. Per minėjimą „Lituanicos“ skrydžio 75-osioms metinėms skirti atminimo medaliai „Lituanica“ 1933–2008“ buvo įteikti Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriui plk. ltn. dr. Gintautui Surgailiui, vyriausiajai fondų saugotojai Janinai Karosevičiūtei, Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėjai Dalei Naujalienei, kitiems Lietuvos aviacijai nusipelnusiems žmonėms. Minėjime dalyvavo Lietuvos Respublikos susisiekimo ministras Algirdas Butkevičius, Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas. Liepos 17-ąją, S. Dariaus ir S. Girėno žūties dieną, kauniečiai ir miesto svečiai galėjo nemokamai aplankyti Vytauto Didžiojo karo muziejų, apžiūrėti lėktuvo „Lituanica“ nuolaužas, lakūnų asmeninius daiktus, dokumentus.

Liepos 16 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje lankėsi Lietuvos garbės konsulas Monrealyje (Kanada) Arūnas Staškevičius su žmona, Monrealio lietuvių bendruomenės pirmininke Silvija Staškevičiene. Garbingus svečius pasitiko muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis. Svečiai apžiūrėjo muziejaus ekspozicijas.

Jie ypač domėjosi LDK, 1918–1940 m. Lietuvos kariuomenės istorija, ginklų rinkiniu, Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę kripta. Garbės konsulas patikino į Vytauto Didžiojo karo muziejų atvyksią dar kartą.

Liepos 18–20 d.

Keturi Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo mu-

ziejaus nariai su etmonu priešakyje, kolegų iš Lenkijos paskatinti, šiek tiek rekonstravę ir pritaikę turimas uniformas, vietoj kiverių užsidėję povo plunksnomis papuoštas skrybėles, sėkmingai dalyvavo Švedų karo 1656 m. mūšio inscenizacijoje, įvykusioje Varšuvoje. Gausiame renginyje (maždaug 500 dalyvių) Kauno artileristai ir dar dviejų Lietuvos klubų pėstininkai buvo vieninteliai užsieniečiai. Mūšio metu laikinai tapę XVII a. švedų kanonieriais, jie veikė kartu su minėtam laikotarpiui atstovaujančiu gausiu lenkų artilerijos klubu. Debiutas buvo tikrai sėkmingas, nes po mūšio netrūko norinčiųjų pasimokyti artilerijos meno iš lietuvių.

Liepos 21 d.

Vilniaus taikomosios dailės muziejuje įvyko projekto „XXI amžiaus muziejininkų kompetencijos ir gebėjimų ugdymas“ baigiamoji konferencija, kurioje buvo aptarti muziejininkų profesinio mokymo, specialistų kvalifikacijos tobulinimo klausimai. Vytauto Didžiojo karo muziejui šioje konferencijoje atstovavo ir diskusijose aktyviai dalyvavo direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas.

Liepos 22 d.

Lietuvos kariuomenės krašto apsaugos savanorių pajėgų 8-osios rinktinės vadas plk. ltn. Gediminas Macijauskas ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis, vadovaudamiesi Valstybės turto perdavimo valdyti, naudoti ir disponuoti juo patikėjimo teise tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 5 d. nutarimu Nr. 16 ir Lietuvos kariuomenės vado 2008 m. liepos 8 d. įsakymu Nr. V-786, pasirašė aktą, kuriuo Vytauto Didžiojo karo muziejui buvo perduoti Lietuvos kariuomenės patikėjimo teise valdomi ir naudojami pastatai, statiniai ir inžineriniai tinklai Vilniuje, Olandų g. 21A, kuriuose bus atidarytas Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karo technikos ir transporto Vilniaus skyrius.

Liepos 30 d.

Plungėje prasidėjo trečiasis tarptautinis M. K. Oginskio muzikos festivalis, kuriame dalyvavo atlikėjai iš trijų valstybių, susijusių su kompozitoriumi, – Lenkijos, Baltarusijos ir Lietuvos. Festivalio atidarymo iškilnėse dalyvavo ketvirtos kartos M. K. Oginskio palikuonis Ivas Zaluskis (Ivo Zaluski), šiuo metu gyvenantis Anglijoje. Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus nariai iš pabūklo iššovė tris šventines salves.

Rugpjūčio 5 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje buvo surengtos Irake tarnybą baigusio Lietuvos karių būrio LITCON dešimtosios pamainos (LITCON-10) ir koalicijos pajėgų operacijos „Irako taika“ tarptautiniuose štabuose bei NATO mokymo misijoje tarnavusių karių sutiktuvės. Cereemonijos metu visi Irake tarnavę kariai buvo apdovanoti krašto apsaugos sistemos medaliais „Už tarptautines operacijas“ arba šių medalių ženklais. Sutiktuvėse dalyvavo krašto apsaugos viceministras Antanas Valys, Lietuvos kariuomenės vadas gen. lt. Valdas Tutkus, Sausumos pajėgų vadas brg. gen. Jonas Vytautas Žukas, JAV ambasados atstovai, Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas, kiti garbingi svečiai.

Rugpjūčio 23 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus padalinyje Pogrindžio spaustuvėje „ab“ paminėtos Molotovo-Ribentropo pakto pasirašymo 69-osios metinės. Šiai datai prisiminti buvo parengta paroda „Molotovo-Ribentropo paktas ir jo pasekmės“, kurioje eksponuotos L. Juozonio muziejui dovanotos skulptūros, Pogrindžio spaustuvėje „ab“ spausdinti leidiniai, nuotraukos.

Rugsėjo 8 d.

Prie Vytauto Didžiojo paminklo Laisvės alėjoje įvyko Vytauto Didžiojo karūnavimo dienos teatralizuotas minėjimas. Buvo parodytas Vytauto Didžiojo karo muziejaus istorinių personažų montažas, koncertavo folkloro ansamblis „Žaisa“ ir Lietuvos šaulių sąjungos vyrų ansamblis „Trimitas“. Minėjimo rengėjai – Kauno miesto kultūros skyrius, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus viešųjų ryšių vyr. specialistė Daiva Žiurauskienė.

Rugsėjo 16 d.

Kilnojamoji paroda „Širdimi ir siela su kariuomene“ atidaryta Kauno P. Vileišio vidurinėje mokykloje.

Rugsėjo 22 d.

Kilnojamoji portretų paroda „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonai“ atidaryta Lietuvos šaulių sąjungoje.

Rugsėjo 25 d.

Tęsdamas bendradarbiavimą su policija, Kauno karo istorijos klubas prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus jau keletą metų dalyvauja Angelų sargų dienos minėjimuose Kaune, Vienybės aikštėje. Šį kartą policijos garbei iš senovinio pabūklo buvo iššautos trys salvės.

Rugsėjo 26–28 d.

Europos karo istorijos klubų sąjunga (UEWHG), kurios narys yra Kauno karo istorijos klubas prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus, suorganizavo renginį, skirtą 1808 m. Erfurto kongreso 200 metų sukakčiai paminėti. Ta proga XIII a. statytoje miesto rotušėje įvyko iškilminga metinė ataskaitinė sąjungos sesija, kurioje dalyvavo Kauno karo istorijos klubo didysis etmonas

Algimantas Daugirdas ir štabo narys Vladas Drupas. A. Daugirdui pavesta ir toliau eiti Pabaltijo šalių klubų veiklos koordinatoriaus pareigas. Erfurto tvirtovės citadelėje buvo įkurta renginio dalyvių stovykla. Atkuriant 200 metų senumo įvykius, čia buvo inscenuotas Rusijos ir Prancūzijos imperatorių susitikimas. Tie Kauno karo istorijos klubo nariai, kurie nedalyvavo metinėje sesijoje, žygiavo Erfurto gatvėmis, miesto katedroje, kurios pamatai mena Romos imperijos laikus, išklausė Mišias, saliotavo iš patrankos inscenuotame imperatorių susitikime.

Spalio 1 d.

Kauno „Vyturio“ vidurinėje mokykloje, su kuria Vytauto Didžiojo karo muziejų sieja bendradarbiavimo sutartis, atidaryta Archeologijos skyriaus parengta paroda „Lietuva valstybės susidarymo išvakarėse“, skirta Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Buvo surengtas pokalbis-disputas. Organizatoriai – Archeologijos bei Ryšių su visuomene ir bendrojo skyrių darbuotojai.

Spalio 2 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje apsilankė Airijos ambasadorius Lietuvoje Donalas Denhamas. Svečias apžiūrėjo muziejaus ekspozicijas, domėjosi tarpukario Lietuvos kariuomenės istorija, ginklų rinkiniu, Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę kriptą, asmenybių biografijomis. Išvykdamas ambasadorius pasirašė muziejaus Svečių knygoje, padėkojo už gražų priėmimą, puikią ekskursiją ir pareiškė mielai atvyksią į muziejų dar kartą.

Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausieji muziejininkai Marius Pečiulis ir Paulius Radzevičius su Istorinio paveldo išsaugojimo draugijos nariais dalyvavo mokslinėje-žvalgomojoje ekspedicijoje Naugardiškių kaime ir Vaistariškių ir Narėpų kaimų (Kauno r.) apylinkėse. Buvo ieškoma Pirmojo pasaulinio karo metais žuvusių Kauno tvirtovės gynėjų palaikų ir Kauno tvirtovės trečiojo gynybos skyriaus trečiojo sektoriaus įtvirtinimų likučių. Ekspedicijos metu rasta ginklų, šovinių skeveldrų, įrodančių, jog šiose vietose 1915 m. vyko mūšiai.

Spalio 7 d.

Kartu su Kauno jaunųjų turistų centru buvo tęsiamas projektas „Šaliai ir žmogui pažinti“. Kauno pilyje Kauno miesto bendrojo lavinimo mokyklų istorijos mokytojams ir projekto „Šaliai ir žmogui pažinti“ rėmėjams buvo parodyta edukacinė programa „Didikai Radvilos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyvenime“.

Spalio 16–17 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus darbuotojos Danutė Gruzdienė, Virginija Gureckienė ir Vilija Sapjanskienė su Kauno jaunųjų turistų centro gidų mokyklos mokiniais Kauno pilyje tris kartus surengė edukacinę programą „Kaip senovėje kariauta“. Buvo parengta kompaktinė plokštelė, kuri mokomaisiais tikslais išdalinta Kauno miesto bendrojo lavinimo mokykloms.

Spalio 23 d.

Surengtas Vytauto Didžiojo karo muziejaus Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausiosios muziejininkės Danutės Tamošaitienės parengto albumo „Miestai ir miesteliai Balio Buračo akimis. XX a. 3–4 dešimtmetis“ pristatymas. Renginyje prisiminimais apie B. Buračą dalijosi Kauno technologijos universiteto Statybos ir architektūros fakulteto profesorius Jonas Minkevičius ir Nacionalinės kultūros ir meno premijos bei B. Buračo 1-osios premijos laureatas fotomenininkas Aleksandras Macijauskas, žymiojo fotografo sūnėnas Marijus Buračas. Buvo parodytas dokumentinis filmas „Balys Buračas – šimtmečio kraštotyrininkas“, skambėjo Vytauto Didžiojo universiteto folkloro ansamblio „Linago“ (vadovės L. Proškutė ir V. Čiplytė) atliekamos dainos. Renginį organizavo Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Regina Rajeckienė ir Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausioji muziejininkė D. Tamošaitienė.

Spalio 26 d.

Į 1794 m. įvykusio Kobytkos (Lenkija) mūšio paminėjimą Lietuvos klubai, atkuriantys LDK kariuomenės dalinius, stengiasi nuvykti dėl dviejų priežasčių: visiško rekonstruojamojo laikotarpio atitikimo ir istorinės reikšmės (šiam mūšyje dalyvavo ir žuvo daug lietuvių). Į kuklų renginuką dabartinės

Varšuvos priemiestyje Kobylkoje susirinko Lenkijos, Lietuvos (Kauno karo istorijos klubas prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir 1-asis LDK pėstininkų pulkas iš Ukmergės) ir Baltarusijos klubai. Mūšio inscenizacija vyko autentiškoje vietoje, prieš tai aplankius žuvusių ir čia pat palaidotų karių kapus bei išklausius už juos aukojamas Mišias.

Spalio 30 d.

Ruošiant Vytauto Didžiojo karo muziejaus Didžiąją salę remontui, į Karo technikos ir transporto Vilniaus skyrių pervežti pirmieji sunkiosios karinės technikos eksponatai.

Lapkričio 4 d.

Vilniuje, Olandų g. 21A, atidarytas Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karo technikos ir transporto Vilniaus skyrius. Atidarymo renginyje dalyvavo ir sveikinimo kalbas pasakė krašto apsaugos ministras Juozas Olekas, Lietuvos kariuomenės vadas gen. ltn. Valdas Tutkus, Lietuvos Vyriausybės patarėjas Stasys Brundza, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis. Naujajį muziejaus skyrių palaimino Vilniaus įgulos kapelionas kpt. Pavelas Paukšto. Grojo Krašto apsaugos savanorių pajėgų orkestro bigbendas, aidėjo senovinio pabūklų salvės, Lietuvos kariuomenės orkestras atliko parodomąją programą. Šiame muziejaus skyriuje eksponuojami Lietuvos

kariuomenės technikos pavyzdžiai, atspindintys laikotarpį nuo 1990 m. iki šių dienų. Atidarymo šventės organizatoriai – Krašto apsaugos ministerijos Protokolo, renginių ir išvykų skyriaus vedėjo pavaduotoja S. Taukinaitienė ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Regina Rajeckienė.

Lapkričio 10 d.

Prasidėjo kapitalinis Vytauto Didžiojo karo muziejaus remontas.

Lapkričio 11 d.

Garliavos miesto bibliotekoje moksleiviams ir visuomenės atstovams Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas skaitė pranešimą „Garliava Kauno tvirtovės istorijoje“.

Lapkričio 20 d.

Kilnojamoji paroda „Širdimi ir siela su kariuomene“ atidaryta Kauno Šančių vidurinėje mokykloje.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė Vilija Sapjanskienė Kauno miesto muziejuje skaitė paskaitą „S. Dariaus ir S. Girėno transatlantinis skrydis“.

Muziejuje paminėtos Lietuvos kariuomenės 90-osios metinės. Artėjančios šventės proga Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojus pasveikino direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis. Labiausiai pasižymėjusiems muziejininkams jis pareiškė padėką.

Lietuvos kariuomenės dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnybos suorganizuotame iškilmingame minėjime, skirtame Lietuvos kariuomenės Nepriklausomybės kovų 90-osioms metinėms, direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas skaitė pranešimą „Lietuvos kariuomenės atkūrimo problemos 1918 m. ir kovos dėl Nepriklausomybės“.

Lapkričio 21 d.

Lietuvos nacionaliniame muziejuje atidaryta Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) ir Fondų apskaitos ir apsaugos skyrių kartu su minėto muziejaus darbuotojais parengta paroda „Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose“, skirta Lietuvos kariuomenės 90-mečiui, ir pristatyta monografija „Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai“. Griežė Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos styginių kvartetas, redakcinės komisijos pirmininkui dr. J. Olekui monografijos I ir II tomus įteikė istoriniai personažai Barbora Radvilaitė ir Žygimantas Augustas bei XXI a. atstovai – lietuvaitė ir Lietuvos kariuomenės Garbės sargybos kuopos karys. Renginio svečiams leidinį pristatė dr. J. Olekas.

Parodą „Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose“ atidarė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas. Renginyje dalyvavo Lietuvos kariuomenės vadas gen. ltn. Valdas Tutkus, ambasadorius Česlovas Stankevičius, Krašto apsaugos ministerijos, Lietuvos kariuomenės atstovai, kariuomenės padalinių vadai, kultūros ir švietimo įstaigų vadovai, Lietuvos nacionalinio ir Vytauto Didžiojo karo muziejų darbuotojai. Renginį organizavo Krašto apsaugos ministerijos Protokolo, renginių ir išvykų skyrius kartu su Vytauto Didžiojo karo muziejaus Ryšių su visuomene ir bendruoju skyriumi.

Parodos lankytojams buvo pristatytas katalogas „Lietuvos kariuomenės Nepriklausomybės kovų (1918–1920) eksponatai Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“. Kataloge pateikiama informacija apie 245 eksponatus, kurie saugomi muziejuje.

Lapkričio 22 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje paminėtos atkurtos Lietuvos kariuomenės 90-osios metinės. Muziejui atstovavo Kauno karo istorijos klubas prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus.

Lapkričio 26 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus iniciatyva Eišiškių S. Rapolionio gimnazijoje surengtas Lietuvos kariuomenės 90-mečių skirtas tapybos ir žodinės kūrybos konkursas, kuriame dalyvavo ir keli Šalčininkų Lietuvos 1000-mečio gimnazijos moksleiviai.

Pirmasis Eišiškių lietuviškosios gimnazijos direktorius ir lietuviybės gairintojas Vytautas Dailėda perskaitė įdomų pranešimą „Lietuvos kariuomenei 90 metų“. Buvo demonstruojami vaizdai iš Lietuvos istorijos, 1918–1920 m. Nepriklausomybės kovų, atgimusios Lietuvos modernios kariuomenės gyvenimo. Eišiškiečiai didžiuojasi jų gimnaziją baigusiais kariais.

Moksleivius šventės proga pasveikino Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis. Jaunieji eišiškiečiai parodė meninę programą. Kas ją matė, žavėjosi šiame tautiškai sujauktame krašte gimusių ir augusių vaikų bei jaunuolių nuoširdumu, dainomis ir eilėraščiais išreikšta meile tėvynei Lietuvai. Štai vienas posmas iš gimnazijos 2 klasės gimnazistės Evos Ivaškevič eilėraščio:

*Kariaut lietuviai ėjo,
Tėvynės gint skubėjo.
Kardais ir kalavijais kirto,
Kol priešus nugalejo.*

Po to koncertavo vyresniųjų klasių etnografinis ansamblis „Verseklė“ (vadovė mokytoja J. Sinkevič). Penki gražiausių piešinių ir eilėraščių autoriai apdovanoti Vytauto Didžiojo karo muziejaus prizais, keliolikai moksleivių gimnazijos direktorė Danutė Zuzo pareiškė padėką.

Lapkričio 27 d.

Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išėivijos institute vykusioje mokslinėje konferencijoje „Lietuvai kariai išėivijoje“ Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujaisiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas skaitė pranešimą „Lietuvos kariuomenės karininkai DP lageriuose Vokietijoje 1944–1949 m.“, o šio skyriaus vyriausioji muziejinkė Aušra Jurevičiūtė – „Lietuvos kariai svetimose kariuomenėse 1944–1990 m.“ Konferencijos metu pristatytas A. Markūno parengtas leidinys „Lietuvos kariuomenės karininkai priverstinėje emigracijoje Vokietijoje 1944–1949 m.“ Konferencijos rengėjai – Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išėivijos institutas ir Karo istorijos centras.

Lapkričio 29 d.

Lietuvos archeologijos draugijos Kaune surengtoje tarptautinėje konferencijoje „Naujausieji archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“ dalyvavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus Archeologijos skyriaus vedėja Kristina Rickevičiūtė ir vyriausiasis muziejinkas Kęstutis Šeškevičius. Muziejaus direktoriaus paduotas A. Pociūnas konferencijos dalyviams surengė ekskursiją po Kauno tvirtovės fortus.

„Noc Listopadova“ („Lapkričio naktis“) – renginys, skirtas 1830 m. sukilimo Varšuvoje, o drauge ir viso sukilimo pradžiai paminėti. Inscenizuotas

mūšis vyko Varšuvos senamiesčio gatvėse ir baigėsi Arsenalo šturmu. Tamsiuoju paros metu įvykusi inscenizacija leido žiūrovams patirti nepakartojamų įspūdžių. Kauno karo istorijos klubui prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus tai buvo sezono pabaigtuvės.

Gruodžio 2 d.

Kilnojamoji portretų paroda „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonai“ atidaryta Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultete.

Gruodžio 5 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas ir Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas Algimantas Daugirdas dalyvavo Vytauto Didžiojo jėgėrių bataliono 17-ųjų įkūrimo metinių minėjime.

Gruodžio 9 d.

Kauno miesto muziejuje Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė Vilija Sapjanskienė, šio skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė ir Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus viešųjų ryšių vyr. specialistė Daiva Žiuruskienė su Kauno jaunųjų turistų centro gidų mokyklos mokiniais surengė edukacinę programą „Kaip senovėje kariauta“ iš ciklo „Šaliai ir žmogui pažinti“. V. Sapjanskienė perskaitė pranešimą „Kaip senovėje kariauta. XIII–XV a. karybos istorijos bruožai“.

Gruodžio 10 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis dalyvavo krašto apsaugos ministrų pasikeitimo ceremonijoje, kuri įvyko aikštėje prie Krašto apsaugos ministerijos.

Kilnojamoji paroda „Širdimi ir siela su kariuomene“ atidaryta Kauno V. Kudirkos viešosios bibliotekos Dainavos filiale.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Archeologijos skyriaus darbuotojai Kauno „Berželio“ bibliotekoje atidarė parodą „Kovos žirgai V–XIII amžiuje“ ir surengė pokalbį-disputą.

Direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas Juozo Vitkaus inžinerijos batalione skaitė pranešimą „Lietuvos kariuomenė 1918–1940 metais“.

Gruodžio 16 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis dalyvavo susitikime su užsienio valstybių gynybos atašė.

Lietuvos tautinio olimpinio komiteto atkūrimo dvidešimtmečio (1988–2008) atminimo medaliu.

Gruodžio 19 d.

Lietuvos kariuomenės dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnybos 90-mečio minėjime-konferencijoje Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė Aušra Jurevičiūtė skaitė pranešimą „Sanitarijos viršininkas brg. gen. Vladas Nagevičius“.

Gruodžio 23 d.

Įvyko kalėdinis renginys Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojams. Direktoriui plk. lt. dr. Gintautas Surgailis trumpai apžvelgė muziejaus 2008 m. veiklos rezultatus. Projektoriaus ekrane buvo demonstruojamos fotografo Artūro Užgalio darytos nuotraukos apie muziejaus gyvenimą ir veiklą 2008-aisiais. Renginį organizavo Ryšių su visuomene ir bendrasis skyrius.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS 2008 METAIS.

Almanachas.

2009 10 02 Tiražas 200 egz. Užsakymas GL-291.

Išleido Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija,

Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius.

Spausdino Lietuvos kariuomenės karo kartografijos centras,

Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

www.kam.lt